

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Інститут міжнародних відносин

Наукове товариство історії дипломатії та міжнародних відносин

Культурна дипломатія

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

За загальною редакцією
Ірини Матяш та Віктора Матвієнка

Київ 2021

УДК 327:[341.7-029:008](477:100)(075.8)

К90

Проект реалізовано за підтримки Федерального міністерства закордонних справ на підставі рішення Бундестагу Федеративної Республіки Німеччина через Представництво Фонду Ганса Зайделя в Україні.

Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка як навчальний посібник для студентів спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» (протокол № 5 від 22 грудня 2020 р.)

Рецензенти

Алла Атаманенко, докторка історичних наук, професорка
(Національний університет «Острозька академія»)

Ігор Жалоба, доктор історичних наук, професор
(Київський університет імені Бориса Грінченка)

У посібнику розглянуто основні теоретичні та практичні аспекти культурної дипломатії, висвітлено українську й іноземну історіографію досліджень у цій сфері; подано відомості про витоки української культурної дипломатії та ідеологічні інструменти культурної дипломатії УРСР, про роботу інститутів культурної дипломатії сучасної України, зокрема діяльність за цим напрямом українських дипломатичних установ за кордоном.

ISBN 978-617-95108-0-9

© Автори, 2021

© Інститут міжнародних відносин, 2021

© Наукове товариство історії дипломатії
та міжнародних відносин, 2021

© ДП «ГДП», редактування, 2021

© Заволоко Т.С., верстка та дизайн, 2021

Зміст

ПЕРЕДМОВА

5

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ

Віктор Матвієнко, Тетяна Шинкаренко. Культурна дипломатія як напрям зовнішньої політики держави	7
Інна Хоменська. Історіографія досліджень у сфері культурної дипломатії.....	21
Віктор Матвієнко, Тетяна Шинкаренко. Моделі культурної дипломатії країн світу.....	36

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ В УКРАЇНІ

Ірина Матяш. Культурно-інформаційні проекти дипломатичної служби УНР як витоки культурної дипломатії України	69
Ірина Матяш. Ідеологічні інструменти культурної дипломатії УСРР/УРСР (1919–1991)	85

ІНСТИТУЦІЙНИЙ СКЛАДНИК КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ В УКРАЇНІ

Сергій Устименко. Завдання й функції МЗС України та закордонних дипустанов	101
Тетяна Філевська, Володимир Шейко. Український інститут — профільна установа культурної дипломатії	115
Юлія Федів, Олександра Якубенко, Дарина Живоглядова. Завдання й місія Українського культурного фонду	125

КУЛЬТУРНА ДИПЛОМАТІЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКОРДОННИХ ДИПЛОМАТИЧНИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ

Віталій Москаленко, Анна Тертична. Українські культурні проекти в Болгарії: традиції та модерні практики	135
Тетяна Ковпак. Культурна та публічна дипломатія в діяльності Посольства України в Грузії.....	149
Ігор Осташ. Культурна дипломатія на Близькому Сході (на прикладі Лівану).....	160
Теofil Рендюк. Культурна дипломатія між Україною та Республікою Молдова.....	173
Андрій Дещиця. Іміджеві проекти Посольства України в Республіці Польща	181
Любов Непоп, Іван Лукачук. Культурна дипломатія в діяльності Посольства України в Угорщині	189
Андрій Сибіга. Культурна місія України в Туреччині.....	202
Євген Бершеда. Культурна дипломатія України у Швейцарії.....	217
Віолетта Удовік. Культурна та публічна дипломатія в діяльності Посольства України в Японії.....	225
Марина Гримич. Роль дружини посла в провадженні культурної дипломатії.....	237

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

249

Автори

Віктор Матвієнко,
доктор історичних наук,
професор, Інститут
міжнародних відносин
КНУ ім. Т. Шевченка

Інна Хоменська,
кандидатка філологічних
наук, дирекція
«Медіацентр» ДП «ГДП»

Тетяна Шинкаренко,
кандидатка історичних
наук, Інститут
міжнародних відносин
КНУ ім. Т. Шевченка

Ірина Матяш,
докторка історичних наук,
професорка, Інститут історії
України НАН України

Сергій Устименко,
заступник директора
Першого територіального
департаменту МЗС України

Володимир Шейко,
генеральний директор,
Український інститут

Тетяна Філевська,
креативна директорка,
Український інститут

Юлія Федів,
кандидатка політичних
наук, виконавча
директорка, Український
культурний фонд

Віталій Москаленко,
кандидат філологічних наук,
Надзвичайний і Повноважний
Посол України в Республіці
Болгарія

Любов Непов,
Надзвичайний і
Повноважний Посол
України в Угорщині

Анна Тертична,
радниця, Посольство України
в Республіці Болгарія

Іван Лукачук,
радник, Посольство
України в Угорщині

Тетяна Ковпак,
перший секретар,
Посольство України в Грузії

Андрій Сибіга,
Надзвичайний і
Повноважний Посол
України в Турецькій
Республіці

Ігор Осташ,
кандидат філологічних
наук, Надзвичайний і
Повноважний Посол України
в Ліванській Республіці

Євген Бершеда,
Надзвичайний і Повноважний Посол,
доктор економічних наук, професор,
член-кореспондент НАН України,
Інститут законодавства ВРУ

Теоділ Рендюк,
доктор історичних наук,
ІМФЕ НАН України,
Надзвичайний і
Повноважний Посланник

Віолетта Удовік,
кандидатка історичних
наук, Посольство України
в Японії

Андрій Дешич,
кандидат політичних
наук, Надзвичайний і
Повноважний Посол України
в Республіці Польща

Марина Гримич,
докторка історичних
наук, професорка,
громадська діячка

Передмова

У нинішньому багатовимірному світі надзвичайної актуальності набуває міжкультурна співпраця різних країн і народів. Культура як сукупність цінностей, що створюють смислове наповнення для суспільства, є важливим та ефективним інструментом дипломатії. Культурна дипломатія має унікальну здатність впливати на громадську думку й ідеологію, створюючи міцний фундамент, що дає державі змогу обстоювати та просувати свої національні інтереси на міжнародній арені. В умовах глобалізації взаємозалежного світу, у якому поширення технологій масової комунікації спрощує спілкування з громадянами різних країн, культурна дипломатія стає важливим аспектом для забезпечення миру та стабільності, досягнення взаєморозуміння й розвитку відносин.

Культурну дипломатію як інструмент м'якої сили в сучасній дипломатичній практиці нерідко асоціюють із публічною дипломатією. Однак у дослідницькому середовищі їх розрізняють за метою та засобами. Якщо культурну дипломатію більше пов'язують із комплексом дій, заснованих на обміні ідеями, цінностями, традиціями й іншими аспектами культури, спрямованими насамперед на поліпшення іміджу країни, то публічну дипломатію — з інформаційними потоками, телекомунікаційними мережами та комунікативними технологіями, що мають політичну мету й конкретні цілі.

У XXI ст. в багатьох країнах формування інституцій публічної дипломатії загалом і культурної зокрема стало дипломатичним трендом. 2015 р. в МЗС України створено Управління публічної дипломатії (нині — Департамент комунікацій і публічної дипломатії), орієнтований на супровід іміджевих, інформаційних та культурних українських проєктів за кордоном. 2017 р. створено Український інститут, який працює на покращення розуміння й сприйняття України у світі, розвиток її культурних зв'язків з іншими країнами. Того ж року в структурі Міністерства культури України інституціоналізовано Український культурний фонд із завданням інтегрувати українську культуру у світовий простір.

У відповідь на потребу в спеціалізованій підготовці фахівців-міжнародників 2015 р. в Інституті міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка (ІМВ) було започатковано

навчальний курс «Публічна та культурна дипломатія», який нині викладають і в низці інших вищих навчальних закладів України. Ця дисципліна в ІМВ є складником підготовки магістрів за освітньо-професійною програмою «Дипломатія і міжнародне співробітництво». Разом з іншими дисциплінами вибіркового блоку «Практична дипломатія» вона спрямована на розвиток компетенцій, необхідних сучасним дипломатичним службовцям та фахівцям для кваліфікованої аналітичної, адміністративної роботи в державних і дипломатичних установах України, міжнародних організаціях та інституціях громадського сектора.

Пропонований навчальний посібник містить результати теоретичних розробок і практичних заходів у сфері культурної дипломатії, що їх проводили автори розділів у різних інституціях. Зокрема, в ІМВ було успішно реалізовано проект «Європейські цінності та культурна дипломатія: молодіжні зустрічі» в партнерстві з Науковим товариством історії дипломатії та міжнародних відносин і Державним підприємством «Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв» під патронатом МЗС України та за фінансової підтримки Представництва Фонду Ганса Зайделя в Україні. Також протягом 2019–2020 рр. за ініціативи голови Наукового товариства історії дипломатії та міжнародних відносин професорки І.Б. Матяш на базі кафедри міжнародних організацій і дипломатичної служби Інституту міжнародних відносин, із залученням студентів відповідних спеціалізацій провідних вищих навчальних закладів України та інших країн Східного партнерства, було проведено низку конференцій із питань культурної дипломатії за участю представників освітньо-наукових спільнот України, Білорусі, Молдови та Грузії.

Посібник дасть студентам змогу сформуванати правильне розуміння змісту, концепції, форм та інструментів культурної дипломатії, її ролі та значення в зовнішньополітичній діяльності держави й роботі закордонних дипломатичних установ, інструментів і механізмів діяльності міжнародних організацій у сфері міжкультурної взаємодії, а також основних моделей культурної дипломатії країн світу. Посібник має допомогти сформуванати в студентів уміння дипломатичними засобами обстоювати національні інтереси держави, захищати права співвітчизників за кордоном, використовувати методи культурної та публічної дипломатії для поліпшення іміджу України на міжнародній арені.

Віктор Матвієнко, Тетяна Шинкаренко

Культурна дипломатія як напрям зовнішньої політики держави

В умовах глобалізованого світу нового тисячоліття багато країн почали приділяти велику увагу зовнішній культурній політиці, успішне реалізування якої може сприяти кращому втіленню загальної зовнішньополітичної стратегії держави. Під зовнішньою культурною політикою розуміють використання культури як самостійного політичного інструмента, тобто процес, що має свою концептуальну основу й містить скоординований, розрахований на тривалий термін прогностичний елемент. Поняття зовнішньої культурної політики було актуалізовано наприкінці ХХ ст. завдяки оприлюдненню офіційних концепцій такої політики у ФРН і РФ, що викликало потребу в розробленні теоретичних засад цього питання, а також стимулювало формування власних концепцій в інших державах.

Зовнішня культурна політика — це комплекс заходів, які держава розробляє та здійснює на міжнародному рівні для популяризування національної мови й культури за кордоном і задля створення сприятливої зовнішньополітичної кон'юнктури, що дає змогу ефективно реалізовувати зовнішню політику. Зовнішня культурна політика має три взаємопов'язані цілі:

- просування позитивного образу держави за кордоном, для досягнення чого як особливий інструмент використовують культуру, її цінності та зв'язки;
- створення сприятливих умов для виконання політичних, дипломатичних, економічних, інформаційних завдань країни на міжнародній арені;
- розвиток рівноправного та взаємовигідного партнерства з іноземними державами в різноманітних сферах.

Окрім зазначених цілей, у зовнішньої культурної політики є низка особливих завдань: сприяння взаєморозумінню між народами через культурні обміни; збагачення власної національної культури завдяки залученню до найкращих досягнень людства в цій царині; збереження культурного розмаїття у світі.

Культурну дипломатію часто розглядають як складник **публічної дипломатії**, тобто урядової діяльності, спрямованої на реалізування національних інтересів і посилення власної безпеки через розуміння, інформування та вплив на закордонні аудиторії, а також розширення міжнаціонального діалогу. Провідний британський фахівець у галузі публічної дипломатії Н. Калл (Nicholas J. Cull) вважає, що культурна дипломатія є одним із напрямів публічної дипломатії, орієнтованим на встановлення відносин між державою та іноземною аудиторією саме у сфері культури. Відповідно публічна дипломатія передбачає цілеспрямоване інформування міжнародної громадськості, підтримання контактів з іншими націями у сфері освіти й культури задля створення позитивного образу країни. За такого підходу, у межах публічної дипломатії поєднується культурно-освітня діяльність, що є власне змістом культурної дипломатії та інформаційна, а департаменти публічної дипломатії в міністерствах закордонних справ можна умовно назвати державними агенціями з пошуку друзів для своїх країн.

Справді, завдання публічної дипломатії – привертати на свій бік громадськість іншої країни тільки за допомогою переконування, а не примусу. Отже, публічна дипломатія – частина політики м'якої сили, концепцію якої обґрунтував американський політолог Дж. Най (Joseph S. Nye). На його думку, м'яка сила – це спроможність держави сформуванню вподобання інших країн, опираючись на три найважливіші компоненти: культуру країни, її політичні цінності та зовнішню політику. Публічна й культурна дипломатія покликані транслювати ці компоненти іншим країнам.

Неоліберальна концепція «м'якої сили» стверджує, що передавання соціальної поведінки, норм міжнародного права від однієї держави до іншої спроможне гармонізувати міжнародні відносини чи зробити їх передбачуванішими. Прихильники конструктивізму зазначають, що кожна з держав має власне сприйняття світу, відмінне від інших культур і цінностей, і в цьому різноманітті полягає основа для створення стабільного миру й відносин. Головна умова — прагнення зрозуміти «інших» через програми культурної дипломатії без заперечення їхнього права на власну ідентичність. Тож конструктивісти розглядають культурну дипломатію як засіб розуміння «іншої» культури, що дасть змогу сформувати гуманніші відносини між людьми зокрема й державами загалом.

Культурна дипломатія — це форма м'якої сили держави, а отже, є важливим складником інструментарію міжнародних відносин. Вона дає змогу переконувати через культуру, цінності та ідеї, на противагу «жорсткій силі», яка діє з використанням військового чи економічного тиску. Поняття публічної та культурної дипломатії є близькими, оскільки саме через культуру нація розкриває світу свою ідентичність, представляє власні цінності та ідеї. Проте, як засвідчує практика у сфері зовнішньої культурної політики багатьох країн, культурну дипломатію не варто повністю ототожнювати з публічною, адже остання має ширше коло інструментів, передусім в інформаційній сфері. Водночас деякі відомства закордонних справ — США, Нової Зеландії, Канади, Австралії — реалізують власну культурну дипломатію саме в межах компетенції їхньої публічної дипломатії.

Активне використання методів і форм культурної дипломатії сприяє формуванню позитивного образу держави та знань про неї в представників інших народів і спільнот. Забезпечуючи іміджевий потенціал держави, культурна дипломатія також може стати й інструментом продукування толерантності та взаємоповаги

в сучасному світі. На думку української дослідниці Н. Ржевської, «поширення інформації сприяє розумінню ідеалів та цінностей інших культур, допомагає формуванню більш широкого та незаангажованого світогляду, що дозволяє неупереджено ставитися до представників інших культур»¹.

Термін «культурна дипломатія» запровадив до наукового обігу американський дослідник Ф. Баргурн (Frederick C. Barghoorn) у 1960-х роках, який визначив її як «маніпулювання культурними матеріалами й кадрами з пропагандистською метою»², маючи на увазі пропагандистську практику СРСР. Поширеним стало визначення поняття «культурної дипломатії», що його сформулював американський політолог М. Каммінґс (Milton C. Cummings), — це обмін ідеями, інформацією, цінностями, традиціями й іншими аспектами культури, які можуть сприяти покращенню взаєморозуміння між народами. Натомість американський науковець Ф. Тейлор (Philip M. Taylor) вважає, що культурна дипломатія є політичною діяльністю, яка служить національним інтересам «під прикриттям культури». Він поділяє головні елементи м'якої сили на довгострокові (власне культурні й освітні обміни, а також створення спільної довіри) та короткострокові (поширення інформації через медіа). Вона відіграє роль не тільки містка між країнами та цивілізаціями, а й майданчика для ефективної взаємодії громадянського суспільства, державного сектора, бізнесу.

Чималу кількість дефініцій поняття «культурна дипломатія» можна пояснити зростанням числа акторів міжкультурного обміну, швидким сучасним розвитком її форм, моделей, засобів та інструментів. Культурна дипломатія — особлива сфера дипломатичної

1 Ржевська Н.Ф. Культурна дипломатія України: сучасний стан та перспективи // Міжнародні відносини. 2018. № 18–19. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/3377

2 Barghoorn, F.C. (1960). *The Soviet Cultural Offensive: The Role of Cultural Diplomacy in Soviet Foreign Policy*. Princeton: Princeton University Press. [in English].

діяльності, пов'язана з використанням культури як об'єкта та засобу досягнення основних цілей зовнішньої політики держави, створення позитивного іміджу країни, популяризування культури й мови її народів і є водночас сферою міжкультурного діалогу як засобу соціокультурного розвитку держави. Отже, культурна дипломатія нині виконує два важливі та взаємопов'язані дипломатичні й суспільні завдання у сфері міжнародних відносин. На думку українських фахівчинь О. Розумної та Т. Черненко, у культурній дипломатії можна виокремити зовнішній і внутрішній аспекти: зовнішній напрям пов'язаний із «забезпеченням іміджу держави й успішності її міжнародної політики», а внутрішній – «зі зміною парадигми культури і реформуванням культурної політики, від чого залежить зміст і якість культурного продукту»³.

Отже, культурна дипломатія як предмет наукового дослідження й реальність політики міжкультурної співпраці, має національну специфіку та механізми реалізування, а використовують її як інструмент міжурядової взаємодії чи м'якого впливу з метою забезпечення національних інтересів на глобальному, регіональному й міждержавному рівнях. Нині культурні зв'язки розглядають не як доповнення до зв'язків політичних та економічних, а як один із самостійних чинників, спрямованих на реалізування зовнішньополітичних інтересів країни. Колишній директор Польського інституту в Україні й США Є. Онух (Jerzy Onuch) наголошував на тому, що дипломатія є частиною культури, а не навпаки, про що часто забувають професійні дипломати, а ще частіше політики.

У сучасних міжнародних відносинах поняття «культурна дипломатія» визначають по-різному: у Франції – як синонім до зовнішньої культурної політики держави; в Австрії, Нідерландах і Швеції – як «міжнародну культурну політику», а у Великій

3 Політика культурної дипломатії: стратегічні пріоритети для України: зб. наук.-експерт. матеріалів / за заг. ред. О.П. Розумної, Т.В. Черненко К.: НІСД, 2016. 92 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2016-10/kult_dyp-cd7f1.pdf

Британії, Австралії, Канаді, Сінгапурі — як «міжнародні культурні відносини», що символізують міжкультурну взаємодію. У Франції паралельно з поняттям «культурна дипломатія» використовують також терміни «зовнішня культурна діяльність» і «зовнішня культурна політика». В американській практиці власне культурну дипломатію зазвичай ототожнюють із публічною, оскільки вона дає змогу просувати інтереси держави на міжнародній арені засобами культури. У деяких країнах, наприклад, КНР, послуговуються терміном «народна дипломатія», під яким розуміють масштабну недержавну культурну взаємодію.

Під час вибору різноманітних моделей культурної дипломатії країни зважають на низку чинників, зокрема тривалість такої форми міждержавної взаємодії. Культурна дипломатія демократичних держав має суттєві відмінності від культурної дипломатії недемократичних країн, економічно успішних — від країн із перехідною економікою, великих держав — від малих. За формою організації розрізняють три основні (класичні) моделі культурної дипломатії: французьку, британську, німецьку. Наразі також можна виокремити італійську, американську й азійську моделі.

Культурній дипломатії Франції притаманна жорстка централізація, прямий державний контроль, високий рівень державного фінансування культурних програм. Це важливий складник зовнішньої політики Франції, глава дипломатичного представництва контролює діяльність культурних інститутів на місцях.

Британську модель засновано на принципі опосередкованого контролю (принцип «втягнутої руки»): міжкультурну співпрацю повністю або частково фінансує уряд (зазвичай МЗС), тоді як адміністративну й координаційну відповідальність за реалізування делеговано неурядовим інститутам (наприклад, Британській раді).

Своєрідним середнім варіантом між французькою та британською моделями є німецька децентралізована організаційна

модель культурної дипломатії. Міністерство закордонних справ ФРН формулює офіційні керівні принципи політики міжкультурної співпраці, реалізує їх у двосторонніх угодах, а втілюють зовнішньополітичну культурну стратегію на практиці вже неурядові установи (як-от Гете-Інститут), діяльність яких фінансує держава в межах відведеної для них компетенції. Отож німецьку модель поміж зазначених вважають ліберальнішою, адже культурні центри мають широку автономію, дипломатичне представництво виконує функцію супервізії (наставництва).

У зовнішньополітичній практиці США культурна дипломатія невіддільна від публічної. У США ніколи не існувало міністерства культури, а культурну діяльність провадили незалежно від держави. Водночас американська масова культура, зокрема Голлівуд, є важливим складником м'якої сили США. Сполучені Штати не мають специфічних зовнішніх органів для реалізування суто культурної дипломатії. Зовнішню культурну політику Сполучених Штатів провадять посольства за фінансування із бюджету Державного департаменту.

Активно розвиває власну концепцію культурної дипломатії Китай, що стрімко зміцнює свої позиції на міжнародній арені та є найактивнішою, але не єдиною країною Азії, яка прагне посилити свою культурну присутність у світі. Республіка Корея розширює мережу власних культурних центрів як головного компонента стратегії національного брендингу. Індія також має амбітні програми щодо розширення своєї мережі культурної дипломатії, а надто в сусідніх країнах. Індонезія, В'єтнам, Малайзія та інші азійські країни теж переглядають свої концепції культурної дипломатії. Дедалі сильніший інтерес до цієї форми міждержавної взаємодії нині демонструють Туреччина, Бразилія, ПАР та інші країни світу.

Культурна дипломатія має неоднаковий статус у системі зовнішньої політики різних держав. Наприклад, для Франції, ФРН,

Австрії вона є історично традиційним і ефективним інструментом зовнішньої політики, для США, як уже було зазначено, — складником публічної дипломатії, в РФ культурну дипломатію фінансують за залишковим принципом і її сфокусовано насамперед на державах СНД.

Різні держави, маючи схожі цілі у сфері культурної дипломатії, ставлять перед собою й специфічні завдання. Наприклад, Австрія, ФРН, Італія та Велика Британія прагнуть модернізувати свій імідж через культуру, мистецтво, культурні обміни, експорт і туризм (Австрія, зокрема, намагається сформувати імідж сучасної, прогресивної держави; Велика Британія і ФРН — підкреслити творчий потенціал і наукову інноваційність). Для Китаю культурна дипломатія, наприклад, у Європі — інструмент установалення надійних партнерських відносин і згладжування дискусій щодо внутрішніх проблем КНР (найгостріша з яких — проблема дотримання прав людини). Для культурної дипломатії РФ важливим елементом є заходи з підтримання «співвітчизників» за кордоном, захист їхніх прав та інтересів у країні перебування. Однак поступово культурна дипломатія РФ трансформувалася в інструмент російської зовнішньополітичної пропаганди. Уряд РФ намагається протистояти зменшенню використання та послабленню статусу російської мови на пострадянському просторі, обмеженню впливу православної церкви, насамперед Московського патріархату. Указом Президента РФ від 21 червня 2007 року було створено фонд «Русский мир», покликаний просувати ідеологію російської культури за кордоном. Зауважимо, що пропагандистський підхід у культурній дипломатії викликає недовіру в тих, кому вона адресована, і, за Дж. Наєм, знищує м'яку силу держави.

Діяльність посольств у сфері культурної дипломатії покликана сприяти взаєморозумінню та розвитку добрих відносин між державами. Сучасний аташе з питань культури мусить уміти

спілкуватися з аудиторією. До його завдань належать узагальнення й аналізування культурних подій у країні перебування, підготовка культурних обмінів, координування культурних заходів рідної країни, їх інформаційний супровід. Аташе з культури готує тези виступів посла під час культурних івентів, підтримує постійні контакти з місцевими діячами культури тощо.

Іноді на посаду аташе з питань культури дипломатичного представництва призначають відомого професіонала в галузі культури, проте в такому разі його помічником обирають компетентного адміністратора. Часом окремо призначають аташе з питань культури й аташе з питань освіти. Є тенденція до залучення третіх осіб чи організацій, які можуть опікуватися питаннями культури за кордоном.

Формами сучасної культурної дипломатії є форуми, фестивалі, гастролі, виставки, ярмарки, дні національної мови та культури, змагання, конкурси, конгреси, конференції, програми науково-дослідного й освітнього обміну, практика стипендій і грантів, діяльність фондів, неурядових організацій тощо. В історію культурної

Український гурт «Dakh Daughters» у виставі «Антигона»
Світлина А. Телікової

Навчальна подорож культурно-освітніми
закладами Німеччини для музейників, яку
організував «Дім Європи» («House of Europe»)

дипломатії увійшли такі оригінальні її форми, як «дипломатія пінг-понгу», «дипломатія панд». Таїланд і США — у 2002 та 2012 роках відповідно — ініціювали «кулінарну дипломатію для партнерства». У межах ініціативи більш ніж 80 американських кухарів у складі «американського шеф-корпусу» поїхали за кордон для популяризування американської кухні. 2020 року Український інститут спільно з науково-просвітницьким проектом «*izhakultura*» та видавництвом «*izhak*», що спеціалізується на книжках з історії гастрономії в Україні, підготували видання про українську кулінарну дипломатію.

Важливими дипломатичними інструментами стали інститути культурної дипломатії зі своїми закордонними відділеннями, які допомагають формувати позитивне ставлення до держави акредитації. Ефективний розвиток інституту культурної дипломатії спостерігаємо в практиках Німеччини (Гете-Інститут), Франції (Французький інститут), Великої Британії (Британська рада), Італії (Інститут культури Данте Аліґ'єрі), Іспанії (Інститут Сервантеса), Китаю (Інститут Конфуція), що позиціонують себе як країни з багатою культурною спадщиною. Закордонні відділи інститутів культурної дипломатії мають перевагу, адже розуміють характеристики іноземної аудиторії, її вподобання, національне місце в сучасному просторі світової культури. Саме інститути культури створюють мережу мовних курсів, бібліотек, організують фестивалі, виставки, започатковують культурні проекти, популяризують освіту й науку в країні акредитації та паралельно роз'яснюють політику своєї держави.

Ефективна культурна дипломатія неможлива без необхідної кількості та якості культурного матеріалу, яким вона оперує. Головними елементами сучасної культурної дипломатії є художня культура, вища освіта, наука, спорт, туризм, журналістика. Щоб викликати суспільний резонанс своїми культурними заходами,

Гурт «Dakh Daughters»

дипломатам треба опиратися на відомі, популярні на міжнародній арені символи. В умовах глобалізації культури й величезного потоку інформації, дедалі складніше приваблювати увагу іноземців до національної самобутності. Публіка очікує культурної продукції з конкретними характеристиками: яскравої, зрозумілої, актуальної, високотехнологічної. Якщо національна культура не пропонує цікавого матеріалу, культурна дипломатія такої країни буде неефективною. У такому разі дипломати можуть розраховувати лише на те, щоб інформувати іноземне суспільство про сам факт існування національної культури. В умовах обмежених ресурсів дипломатам важливо розуміти, які зразки їхньої національної культури вже популярні за кордоном. Ідеться про продукцію масової культури й деяку частку традиційної.

Повчальним у цьому контексті є досить невдалий досвід Японії з просування національної культури перед невідповідною та незацікавленою іноземною аудиторією. На початку 1980-х років японська влада почала активно пропагувати свою традиційну культуру (театр кабукі, ікебану, боротьбу сумо тощо) в інших країнах, маючи на меті вразити світ її унікальністю та столітніми традиціями. Деяке підвищення рівня зацікавленості Японією за

кордоном справді було, але мало обмежене охоплення й швидко припинилося. Тому у 2000-х роках японські дипломати зробили акцент уже на сучасних популярних продуктах тамтешньої культури (комікси манга, мультфільми аніме, одяг каваї), щоб через них поступово підвести іноземну публіку до повноцінного осягнення самотності цього народу.

Нині триває розширення інструментарію та сфери діяльності інститутів культурної дипломатії. На початку XXI ст. стає актуальним міжкультурний діалог, а надто на платформі універсальних і регіональних міжнародних організацій. Культурні програми на національному й багатосторонньому рівнях тематично спрямовано, зокрема, на соціальну згуртованість, проблеми нерівності, дискримінації національних меншин та іммігрантів, культурного виміру міжрелігійних питань. Прикладом може стати проєкт Британської ради «Наша спільна Європа» – відповідь на одну з головних європейських культурних проблем: зростання взаємної недовіри між мусульманами та немусульманами. Також слід зазначити про «Місто обіцянок» – спільний проєкт Гете-Інституту й Інституту культури Польщі, який об'єднав Берлін, Варшаву та Мумбаї, а також про проєкт «Відкриті міста» Британської ради, у межах якого досліджують, як імміграція може сприяти економічному зростанню міст.

Новою тенденцією в культурній дипломатії стало звернення до проблематики охорони довкілля, небезпеки зміни клімату. Гете-Інститут, Британська рада, Данський інститут культури розробили відповідні напрями культурної дипломатії.

Спостерігаємо тенденцію дедалі активнішого використання інтернет-ресурсів у культурній дипломатії, а надто в умовах пандемії коронавірусної хвороби COVID-19. Інститути культурної дипломатії використовують інтернет здебільшого як інструмент розширення своїх маркетингових функцій або інформаційної

Виставка «Data CTRL Centre», присвячена медіаосвіченості та захисту персональних даних, яку створено за ініціативи Гете-Інституту в співпраці із журналом «Куншт», організацією «Tactical Tech» та ін.
Світлина Н. Дяченко

діяльності. Це ще одне вікно, через яке вони можуть сповіщати суспільство про культурні події.

Рушійною силою та реалізаторами культурної дипломатії стають недержавні актори — громадянське суспільство, діаспора, академічна спільнота, бізнесмени, журналісти, спортсмени тощо. Державний сектор не так генерує ідеї, як створює умови для їх реалізування. Дедалі сильніший інтерес до культурної дипломатії вже демонструють окремі міста й регіони, насамперед ті, що позиціонують себе як особливі адміністративні одиниці в складі держави. Наприклад, Каталонія прагне розширити власну культурну дипломатію, окреслюючи для неї цілі, тотожні цілям окремих країн.

Новою в культурній дипломатії є тенденція до посилення співпраці між інститутами культури. 2006 року було створено Мережу інститутів культури країн Європейського Союзу. До МІКЕС входять 36 європейських культурних інститутів із 27 країн-членів. Серед проєктів МІКЕС є, зокрема, підтримання розвитку культури в регіонах Східної та Північної Африки, зміцнення культурної співпраці між Європою і Китаєм — європейсько-китайський діалог. 2020 року найактуальнішою в діяльності МІКЕС стала тема «Культурні відносини й COVID-19». Проєкт МІКЕС «Дім Європи

в Україні», що його підтримав ЄС і очолив Гете-Інститут, створив чотири нові схеми грантів для фінансування української культури в умовах пандемії, зокрема з метою спрямування творчості в цифрову царину.

Отже, нові напрями культурної дипломатії охоплюють дедалі більше країн, регіонів, населених пунктів. Одночасно триває перехід до багатосторонньої співпраці в культурній дипломатії; зміст програм стає дедалі тематичнішим, із розширеним переліком завдань і цілей, зростає роль інтернету, що вможливорює інтерактивне спілкування з громадськістю, а також ширше залучення суспільства до реалізування культурної дипломатії.

Культурна дипломатія нині — один з ефективних і значущих засобів утілення зовнішньополітичної стратегії будь-якої держави, що претендує на позиціонування у системі сучасних міжнародних відносин. Вона сприяє використанню в дипломатичній діяльності держави інструментів культурного впливу для досягнення міждержавного порозуміння, миру та стабільності, просування на міжнародній арені власних національних інтересів шляхом подолання культурних бар'єрів.

Запитання для самоконтролю

1. Які є форми реалізування культурної дипломатії?
2. Чому після подій 2014 року в Україні виник посилений інтерес до методів культурної дипломатії?
3. Розкрийте взаємозв'язок культурної та публічної дипломатії.
4. Якою є роль посольства в реалізуванні культурних обмінів, забезпеченні культурної присутності й популяризуванні культури країни за кордоном?
5. Опишіть роль культурної дипломатії в зовнішньополітичній діяльності держав.

Інна Хоменська

Історіографія досліджень у сфері культурної дипломатії

В українській науковій думці питання важливості впливу культури на різноманітні процеси циркулює давно, проте потреба вивчення взаємозв'язку культури та дипломатії постала на початку 2000-х рр. й спричинила дослідницьку активність представників державних установ, науковців і практиків. Необхідність пошуку шляхів позиціонування нового іміджу України зумовили 2014 р. Революція гідності й початок російської агресії. Поняття «культурна дипломатія» зміцнило свої позиції не лише в науковій царині — тепер його широко застосовують у популярних виданнях, соціальних медіа, виступах посадовців, воно пройшло шлях інституціонування через формування підрозділів і департаментів у державних органах.

Нині серед представників української наукової спільноти питання культурної дипломатії, зокрема в теорії міжнародних відносин, вивчають С. Гуцал, О. Зернецька, М. Ожеван, О. Кучмій, Ю. Константинова, О. Литвиненко, А. Луценко, І. Місюк, Н. Мусієнко, Є. Макаренко, О. Розумна, Т. Пересунько, І. Піскорська, О. Потехіна, М. Процюк, Г. Почепцов, І. Сухорольська, О. Тищенко-Тишковець, Н. Сербіна, Я. Турчин та ін.

Основний масив праць із питання культурної дипломатії поміж закордонних дослідників належать американським ученим — К.Л. Адельману (Kenneth L. Adelman), Е. Блінкену (Antony Blinken), Дж. Даффі (J. Duffey), Дж. Крічлоу (James Critchlow), Н. Каллу (Nicholas Cull), В. Р'ю (William Rugh), Н. Сноу (Nancy Snow), Г. Тачу (Hans Tuch), Ф. Тейлору (Philip M. Taylor), П. Шарпу (Paul Sharp); західноєвропейським — М. Леонарду (Mark Leonard), Я. Мангейму (J. Manheim), Я. Меліссену (Jan Melissen), Б. Гокінгу (Brian Hocking), Ф. Фіске де

Ґувейя (Philip Fiske de Gouveia), Е. Пламрідж (Hester Plumridge)¹ та ін. Також варто звернути увагу на праці про публічну дипломатію К. Фітцпатрік (Kathy R. Fitzpatrick), Д. Гоффмана (David Hoffman), Д. Каппелера (Dietrich Kappeler), М. Макклеллана (Michael McClellan), К. Накамури (Kennon H. Nakamura), П. Пітерсона (Peter G. Peterson), В. Р'ю (William A. Rugh), П. Сміт (Pamela Helena Smith) та ін.

Уважають, що поняття **«культурна дипломатія»** в 1960-х запропонував американський дослідник Ф. Баргурн (Frederick C. Barghoorn). Ішлося насамперед радше про негативний, аніж позитивний контекст — маніпулювання культурними «матеріалами й кадрами», якими СРСР не гребувала у своїй дипломатичній діяльності. Одним з авторів, який порушив питання про роль культурної дипломатії в дипломатичній діяльності урядів та їхніх представників, був Е. Гейг (Anthony Haigh) із працею 1974 р. «Культурна дипломатія в Європі»: «У період між двома світовими війнами, коли втручання урядів у міжнародні культурні відносини стало поширеною практикою, культурну дипломатію здебільшого, якщо не цілком, було обмежено вже застарілою назвою “культурна пропаганда”. Ця асоціація надала культурній дипломатії негативного сенсу, що призвело до значного зменшення використання цього терміна на позначення колективної культурної співпраці...»². Для Е. Гейга культурна дипломатія була інструментом або ж механізмом, який можна застосовувати і з позитивною, і з негативною метою. А до того, що поняття культурної дипломатії часто використовують як синонім пропаганди, призвело саме суперництво двох політичних блоків під час холодної війни в 60-х рр. ХХ ст.

Більшість дослідників зазначають, що в американській політології вивчати вплив інструментів культури на дипломатію почали

1 Гуцал С. Публічна дипломатія та стратегічні комунікації: концептуальні засади їх взаємозв'язку та взаємодії // Міжнародні відносини. 2016. № 11.
URL: <https://cutt.ly/uj4YxQF>

2 Haigh, A. (1974). *Cultural diplomacy in Europe*. Strasbourg. Council of Europe [in English].

завдяки працям Дж. Ная (Joseph S. Nye) та його концепції «м'якої сили» (soft power) 1990 р. Головна ідея праць ученого полягала в тому, що культура може формувати позитивний міжнародний імідж держави та поліпшувати відносини з іншими країнами. Завдяки її інструментам можна переконувати без примусу й приваблювати без тиску. Дж. Най визначає три інструменти зміцнення позицій держави й об'єднання її з іншими: культура (де вона є привабливою для інших), політичні цінності (усередині та за межами країни) й зовнішня політика (коли вона є законною та має моральний авторитет). На думку науковця, культура — то ресурс м'якої сили, яку як форму культурної дипломатії використовували задовго до її обрання основним інструментом нової концепції міжнародних відносин.

Найпоширенішим і найцитованішим визначенням поняття **«культурна дипломатія»** є дефініція М. Каммінгса (Milton S. Cummings), який, вважають, першим привернув увагу до цього поняття не лише науковців, а й практиків-урядовців. На визначення М. Каммінгса є посилання й у документі США 2004 р. «Культурна дипломатія: рекомендації та дослідження». Там зазначено, що цю сферу обговорюють у ЗМІ, Конгресі, Державному департаменті США й приватному секторі. «Багато хто відчуває потребу в конкретних інструментах, через які Уряд США проектує свої цінності й інформацію за кордон. Коли ми аналізуємо, чому в деяких країнах, регіонах, серед представників різних релігій не завжди розуміють американські цінності та культуру, то стає зрозуміло, що роль мистецтва й культури в дипломатії має бути значно зміцнено»³.

Термін **«публічна дипломатія»** (public diplomacy) в дипломатичній практиці сьогодення часто використовують непослідовно: десь він охоплює поняття **«м'яка сила»** й **«культурна дипломатія»**, а десь тотожний їм. У міністерствах закордонних справ багатьох

.....
 3 The Center for Arts & Culture (2004). *Cultural Diplomacy. Recommendations & Research* [online]. Available at: <http://www.interarts.net/descargas/interarts687.pdf> [in English].

держав є стратегії та програми публічної дипломатії, у дипломатичних місіях — відповідні фахівці або й відділи, а на згадки про важливість цієї царини часто можна натрапити в офіційних зовнішньополітичних документах або в публічних виступах, заявах політиків і представників дипломатичних служб. Термін уперше ввів в обіг Е. Галліон (Edmund Gullion), декан Школи права та дипломатії ім. Флетчера при Університеті Тафтса в США, 1965 р. в контексті заснування Центру публічної дипломатії ім. Едварда Р. Мерроу. На думку вченого, предметом публічної дипломатії є «вплив громадської думки на становлення й реалізування зовнішньої політики»⁴. Посилаючись на дослідження Галліона, британський дослідник Н. Дж. Калл (Nicholas J. Cull) наголошує на зміцненні ролі публічної дипломатії як методу, яким послуговуються, зокрема, уряди, щоби за допомогою взаємодії з іншими суспільствами відстояти власні інтереси в міжнародній політиці. Калл називає чотири компоненти, що формують публічну дипломатію сьогодення: культурну дипломатію, активне сприйняття інформації, відстоювання позиції та міжнародне телерадіомовлення. З 1990-х рр. публічну дипломатію адаптували до реалій глобалізованого світу, а також переосмислювали й розвивали з огляду на концепції «м'якої» та «розумної» сили (smart power). Британський дослідник М. Леонард (Mark Leonard) зазначив: «...підґрунтям для публічної дипломатії є тлумачення іміджу чи репутації держави як суспільного добробуту, що може й покращити, і погіршити умови оточення для діяльності індивідуума; робота над іміджем завжди має зворотний вплив — питання в тому, яким він буде: позитивним чи негативним»⁵. У своїх працях учений приділив увагу завданням публічної дипломатії — доводив, наприклад, що одним із них є вплив на світову спільноту так, щоби

.....

4 Cull, N.J. (2009). *Public Diplomacy before Gullion: The Evolution of a Phrase* [online]. Available at: <https://cutt.ly/yj5DgRj> [in English].

5 Leonard, M. et al. (2002). *Public Diplomacy*. London: The Foreign Policy Centre, p. 9 [in English].

«компанії давали вам інвестиції, громадяни відстоювали ваші позиції, а політики вважали вас найперспективнішим партнером»⁶.

Американська авторка, дипломатка С. Шнайдер (Cynthia P. Schneider), беручи до уваги дослідження М. Каммінгса, аналізує культурну дипломатію як важливий компонент ширшої діяльності в межах публічної дипломатії, як «усього, що робить нація для власного представлення світові». Варта уваги її праця «Culture Communicates: US Diplomacy that Works. Discussion Papers in Diplomacy», у якій виокремлено роль культурної дипломатії в завершенні холодної війни. Визначення місця культурної дипломатії в ширшому контексті дипломатії публічної є досить популярною практикою поміж сучасних науковців, хоча дехто закликає до повного розділення цих двох концепцій, стверджуючи, що потреби публічної та культурної дипломатій не завжди доповнюють одна одну.

Чимало досліджень цього напрямку присвячено ролі держави в культурній дипломатії, яку часто пов'язують із вагомим впливом інших акторів поза державами. Як зауважив С. Марк (Simon Mark), культурна дипломатія — це «використання культури держави на підтримання її зовнішньополітичних цілей чи дипломатії. Це дипломатична практика здебільшого урядів, але також груп урядів, як-от Європейський Союз»⁷. Варто врахувати, що, відповідно до Конвенції ЮНЕСКО про захист і розвиток різноманітності культур, Європейський Союз на документальному рівні зафіксував культурний вимір у відносинах з іншими державами, які не є членкинями ЄС. С. Марк у праці «Порівняльний аналіз культурної дипломатії Канади, Нової Зеландії та Індії» зауважив, що британський учений Ш. Ріордан (Shaun Riordan), аналізуючи 2003 р. публічну дипломатію та м'яку силу, згадує про культурну дипломатію лише раз,

6 Ibid, p. 10.

7 Mark, S.A. (2009). *A Greater Role for Cultural Diplomacy*. Netherlands Institute of International Relations "Clingendael", pp. 1–45 [in English].

до того ж не у схвальному контексті: «Культурна дипломатія, яку провадять, зокрема, Британська рада, Гете-Інститут, Інформаційне агентство Сполучених Штатів тощо, не є серйозною частиною дипломатії». Автор зауважує: саме те, що до інструментів культурної дипломатії політики й дипломати свого часу не завжди ставилися серйозно, спричинило тривалий брак наукової уваги до такої важливої практики.

Британські вчені К. Баунд (Kirsten Bound), Р. Бріггс (Rachel Briggs), Дж. Голден (John Holden) і С. Джонс (Samuel Jones) працю «Культурна дипломатія» 2007 р. розпочинають із твердження про те, що культура є центральним компонентом міжнародних відносин і нині час розкрити її потенціал. Учені зазначають, що термін «культурна дипломатія» нелегко визначити, тож узяли за основу Загальну декларацію прав людини ООН, у якій зафіксовано (перша частина 27-ї статті): «Кожна людина має право вільно брати участь у культурному житті суспільства, втішатися мистецтвом, брати участь у науковому прогресі й користуватися його благами». Тож термін «культура», на думку вчених, охоплює науку, спорт і популярну культуру, а також виконавське та візуальне мистецтво й спадщину, а «культурна дипломатія» є поняттям вузьким у межах ширшого — «публічна дипломатія». Віддаючи належне культурному потенціалові Великої Британії, дослідники наголошують, що треба додатково розвивати й створювати більше механізмів для залучення культурних інституцій і професіоналів, аби ті впливали на ухвалення важливих для держави рішень.

Для розвитку наукової думки важливе значення мають праці нідерландського вченого Я. Меліссена (Jan Melissen), який аналізує інституційний аспект культурної дипломатії, зазначаючи, що спеціалісти у сфері дипломатії публічної працюватимуть у складних транснаціональних мережах і сприятимуть побудові довіри та розвитку транскордонних зв'язків між громадськими суспільствами,

адже це буде основною частиною їхньої діяльності. «Тому навряд чи міністерства іноземних справ обмежуватимуть свою публічну дипломатію традиційними, стратегічно орієнтованими й максимально неефективними засобами односторонньої комунікації з іноземною громадськістю. Хоч би які були наслідки, сплетіння публічної дипломатії з постмодерністськими культурними відносинами зростатимуть»⁸. Дослідник також ставить питання суб'єктності в публічній дипломатії — це не лише держави й міжнародні урядові установи, а й міжнародні неурядові організації, які реалізують її через загальні чи спеціально створені структури, співпрацюючи з незалежними учасниками міжнародної комунікації.

Важливими для розвитку культурної дипломатії є дослідження не тільки теоретиків, а й практиків. Представниці цієї сфери зі США Р. Макмюррей (Ruth McMurry) і М. Лі (Muna Lee) вважають, що «національні культури — це загальна кількість досягнень націй, власний спосіб виражати самобутність, мислити та діяти. Тому головною метою культурної дипломатії є представлення цих відмінностей у царині міжкультурної співпраці»⁹. Чималий внесок у теоретичну частину питання зробив Є. Онух (Jerzy Onuch), культурний дипломат, директор Польського інституту в Україні й США (2005—2010, 2010—2015), який вважає, що «культурна дипломатія — це продаж іміджу країни засобами культури. [...] Мистецтво надає витонченості та “лагідності” політичним стратегіям. Допомогає утримати повагу до країни, нації, конкретної людини як представника суспільства. Політичні режими змінюються, а емоційна пам'ять залишається»¹⁰. Діяльність Міністра закордонних справ

8 Melissen, J. (2005). *The New Public Diplomacy: Soft Power in International Relations*. Palgrave Macmillan, p. 23. [in English].

9 Sablosky, J.A. (2003). *Recent Trends in Department of State Support for Cultural Diplomacy: 1993–2002* [online]. Available at: <http://www.culturalpolicy.org> [in English].

10 Олешко С. Дипломатія і культура, або Онух розумніший за мене // Culture.pl. 21 червня 2017. URL: <https://cutt.ly/vj4YRJR>

України Дмитра Кулеби є вдалим прикладом практика, який безпосередньо бере участь у формуванні стратегії культурної дипломатії в Україні у своїх виступах, інтерв'ю та численних публікаціях на сайті українського МЗС. За допомогою вітчизняного й іноземного досвіду Д. Кулеба також ґрунтовно проаналізував аспекти інформаційної війни та сформував правила щодо того, як протистояти й перемогти в ній. Ідеться про книгу «Війна за реальність. Як перемогти у світі фейків, правд і спільнот» (2019).

Також інформативними є теоретичні наукові напрацювання представників інституцій, які безпосередньо реалізують культурну дипломатію в країнах світу. На сайті Британської ради у вільному доступі викладено звіти конференцій, дослідження, статті, книги про культурну дипломатію, підготовлені в співпраці з університетами й науковими центрами. Такі дослідження стосуються як теорії, так і практики. Британські дослідники мають вагомі напрацювання в термінологічній системі та розмежуванні суміжних понять, які часто вживають в одному значенні. У дослідженні Т. Рівери (Tim Rivera) «Distinguishing Cultural Relations from Cultural Diplomacy: The British Council's Relationship With Her Majesty's Government» зазначено, що за останні 70 років функціонування Британської ради її діяльність називали різними термінами, зокрема культурною дипломатією, публічною дипломатією і культурними відносинами. «Культурна дипломатія та культурні відносини різняться у важливих аспектах — засоби, цілі й мета. Відмінності між ними також спричинено особливою функцією уряду в цій діяльності. Для Британської ради “публічна дипломатія є урядовою діяльністю, а хоч би як ми називали те, що робимо, це не урядова діяльність”, хоч і виходить за межі звичного визначення дипломатії»¹¹.

11 Rivera, T. (2015). *Distinguishing Cultural Relations from Cultural Diplomacy: The British Council's Relationship with Her Majesty's Government*. Los Angeles: Figueroa Press, p. 9 [in English].

Розвиткові культурної дипломатії на державному рівні приділяє багато уваги Канада, підтримуючи численні форуми науковців і практиків цієї сфери. Постійний комітет закордонних справ і міжнародної торгівлі Сенату Канади регулярно публікує звіти, у яких, поміж іншого, окреслено стан використання культури й мистецтв у зовнішній політиці країни, напрацьовано рекомендації та основні інструменти культурної дипломатії, проаналізовано їхню ефективність. У теоретичному аспекті ці звіти також важливі тим, що в них визначено й розмежовано поняття сфери, як-от публічна, культурна дипломатія, м'яка сила, окреслено пріоритетні інструменти для використання в державних органах. У звіті за липень 2019 р. йдеться: «Публічну дипломатію зазвичай розглядають як додатковий інструмент традиційної дипломатії. Він охоплює всі заходи, спрямовані на транслявання цінностей і культури країни на міжнародному рівні для покращення її позиції серед закордонних партнерів. Публічна дипломатія охоплює різні сфери — мистецтво та культуру, освіту, науку, спорт і туризм. Публічна дипломатія також тісно пов'язана з поняттям “м'яка сила”»¹². Аналізуючи визначення, науковці й члени комітету доходять висновку, що культурна дипломатія має бути опорою канадської зовнішньої політики, і саме цей термін найбільше відповідає нашій стратегії.

Схожі за формою звіти науково-аналітичного спрямування, з яких можна дізнатися чимало про поняття сфери, їхнє трансформування й розвиток, готує і Державний департамент США. Наприклад, у звіті 2005 р. культурну дипломатію визначено як інструмент, що може протидіяти ерозії статусу країни в міжнародному співтоваристві, зважаючи на більшу важливість використання у формуванні світової думки, аніж за допомогою військової

12 Standing Senate Committee on Foreign Affairs and International Trade (2019). *Cultural Diplomacy at the Front Stage of Canada's Foreign Policy*, p. 26 [online]. Available at: <https://cutt.ly/zj5DzIq> [in English].

та економічної сили. У доповіді перелічено кілька потенційних переваг культурної дипломатії для США. Культурна дипломатія допомагає: створити «фундамент довіри» з іншими народами, на основі якого можна формувати різноманітні політики для досягнення політичних, економічних і військових домовленостей; утверджувати спільні для країн цінності; налагодити зв'язки зі впливовими представниками іноземних суспільств, з якими неможливо сконтактувати через традиційні функції посольства; налаштувати гнучкий і прийнятний канал комунікації для зближення з країнами, дипломатичні відносини з якими були напружені; охопити широку аудиторію, зокрема молодь, простих громадян¹³. Публіцистичні дописи, звіти й окремі публікації щодо культурної дипломатії опубліковано й на сайтах Французького інституту, яким керує Міністерство Європи та закордонних справ Франції.

Під час пошуку додаткових матеріалів задля вивчення й відстеження тенденцій культурної дипломатії слід зважати не лише на державні установи, а й на громадські організації, які акумулюють у своєму складі науковців із різних країн світу та поширюють інформацію через статті на власних сайтах, у збірниках і звітах. Варта уваги робота Центру мистецтв і культури (Center for Arts and Culture), метою якого є сприяння вдосконаленню дослідницької інфраструктури, розширенню громадських дискусій щодо культурної політики, надання своєчасної інформації та новин. Центр засновано у Вашингтоні за підтримки фондів і приватних осіб. На його замовлення опубліковано результати проведених круглих столів, звіти, аналітику й рекомендації щодо покращення діяльності у сфері культурної дипломатії. Зокрема, у виданні «Культурна дипломатія: рекомендації та дослідження» йдеться про те, що «культурна дипломатія може допомогти зблизити людей і поглибити

.....

13 United States Department of State (2005). *Cultural Diplomacy: The Linchpin of Public Diplomacy*, p. 1 [in English].

розуміння [...] цінностей, а також свободи й різноманітності способів їхнього вираження»¹⁴.

Науковці фіксують терміни досліджуваної сфери задовго до того, як ті потрапляють до активного обігу. В «Українській дипломатичній енциклопедії» 2004 р. є стаття Є. Макаренко й О. Кучмії про публічну дипломатію, яка охоплює вимір міжнародних відносин за межами дипломатії традиційної. Ураховуючи історичний контекст, дослідники привертають особливу увагу до збереження ідентичності та її вираження.

Збільшенню кількості українськомовних досліджень у сфері культурної дипломатії з 2014 р. значно посприяла підтримка міжнародних організацій, зокрема «Global Ukraine», і привернення уваги державних діячів до цього питання. Обговорення набула потреба інституалізування культурної дипломатії відповідно до європейського досвіду для успішної промоції національної культури у світі шляхом реалізування послідовної та систематичної діяльності з визначеними напрямками й пріоритетами.

У червні 2015 р. та квітні 2016 р. МЗС України за підтримки Київського офісу Інституту Кеннана ініціювало проведення двох форумів культурної дипломатії щодо практичного застосування інструментів для подолання викликів гібридної війни. За результатами роботи форумів і за підтримки зазначеного інституту було видано випуски збірника «Агора», у яких опубліковано матеріали про культурну дипломатію та її застосування в зовнішній політиці сучасної України. У виданні опубліковано дослідження Г. Шамборовського й Н. Мусієнко про можливості культурної дипломатії в контексті розвитку сучасної держави та інститутів громадянського суспільства в Україні; О. Чепелик — щодо викликів і перспектив культурної дипломатії в парадигмі «музей і соціум»; О. Мельничук — про уроки розвитку культурної дипломатії

14 The Center for Arts & Culture, *Cultural Diplomacy*.

на прикладі виставки Пінзеля в Луврі. Висвітлювала тему Майдану авторка Н. Кондель-Пермінова, яка пише про Музей Майдану як суспільний запит на заклад нового типу. Н. Мусієнко розглядає як приклад культурної дипломатії мандрівну виставку українських художників, а К. Акінша — виставку «Крапля в океані» у Відні на весні 2014 р.

В іншому випуску збірника «Агора» — «Зброя та культура як чинники зовнішньої політики України» — актуальним є розділ «Публічна та культурна дипломатія України (2014–2016)», проаналізовано досвід таких країн, як Польща (Т. Пересунько), Велика Британія (М. Песенті), Бельгія (А. Яворська), Італія (М. Мінаков), Нідерланди (О. Снідалов), США (Н. Мусієнко).

Наукові інституції теж розпочали аналізувати це питання. До прикладу, О. Розумна, співробітниця Національного інституту стратегічних досліджень, 2016 р. підготувала аналітичну записку «Культурна дипломатія України: стан, проблеми, перспективи» про важливість сприйняття й адаптування для України досвіду функціонування європейських інститутів культурної дипломатії. Дослідниця зауважила: «Необхідність України позиціонувати себе на міжнародній арені засобами культури надзвичайно загострилася у зв'язку з потребою протидіяти агресивній політиці Російської Федерації. Культура виявилась ефективною зброєю й водночас стратегією в неоголошеній інформаційній війні. [...] культурна дипломатія як політика не повинна обмежуватися завданнями винятково сфери зовнішньополітичних відносин. Реагуючи також і на культурні запити суспільства, вона бере участь у його формуванні, осмисленні власного досвіду та плануванні майбутнього»¹⁵.

2016 року колектив Національного інституту стратегічних досліджень підготував збірник науково-експертних матеріалів

15 Розумна О.П. Культурна дипломатія України: стан, проблеми, перспективи: аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2016-09/kultu_dypl-26841.pdf

«Політика культурної дипломатії: стратегічні пріоритети для України» за результатами проведеного круглого столу. Експерти наголошують на необхідності перейти від риторики навколо питань міжнародної культурної присутності України до розроблення ефективного інструментарію; опубліковано рекомендації для органів державної влади щодо впровадження політики культурної дипломатії.

Згодом такі збірники почали готувати вищі навчальні заклади України, зокрема 2017 р. в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова видали «Культурологічний альманах. Культурна дипломатія: стратегія, моделі, напрями», в якому тему розглянуто з культурологічного, історичного, економічного, політологічного аспектів. У виданні культурну дипломатію позиціонують як механізм інтелектуального діалогу між народами та державами.

Над збиранням і готуванням матеріалів, проведенням виставок архівних документів, конференцій, дослідженням історичного контексту й конкретних кейсів сьогодення активно працює Наукове товариство історії дипломатії та міжнародних відносин. Це громадська організація, яка п'ять років поспіль щороку організовує заходи науково-популярної тематики не лише в Україні, а й за кордоном. За результатами проведених конференцій до сторіччя встановлення дипломатичних відносин України з різними державами видано збірники наукових праць, які можуть стати в пригоді для вивчення питання культурної дипломатії. Серед таких – збірка «Україна і Грузія у міжнародних відносинах: історія та суспільні виклики сучасності», яку І. Матяш та Т. Путкарадзе уклали за результатами конференції «Україна і Грузія: дипломатичні відносини, міжнародні зв'язки, культурна дипломатія» (Батумі, 2017). У виданні висвітлено історію становлення українсько-грузинських дипломатичних відносин у 1917–1921 рр., проаналізовано пов'язані з проблемою українсько-грузинських взаємин документальні

комплекси з архівів обох держав, питання культурної дипломатії тощо. «Україна та Німеччина: міждержавні відносини: збірник наукових праць» — видання, присвячене 100-літтю встановлення міждержавних відносин України й Німеччини, їхнього розвитку у військовому, політичному, економічному та культурному аспектах. Збірник наукових праць «Україна і Болгарія в історії Європи» (упорядниці — І. Матяш та І. Манасієва) опубліковано за результатами однойменної Міжнародної наукової конференції, що відбулася в червні 2018 р. в Софії. Значну увагу у виданні приділено персоналіям української та болгарської історії, охоплено й питання культурної дипломатії. До сторіччя встановлення швейцарсько-українських відносин видано науковий збірник «Україна — Швейцарія: маловідомі сторінки історії та сучасність». До нього ввійшли тексти, зокрема й про культурну дипломатію, українських і швейцарських науковців — учасників історичної панельної дискусії «Швейцарсько-українська зустріч», яку організувало Посольство Швейцарії в Україні спільно з НТІДМВ, та учасників симпозиуму «Switzerland — Ukraine: 100 Years of Bilateral Relations», котрий провели Українське товариство та Посольство України в Швейцарії разом із НТІДМВ.

2019 р. дослідники витоків української культурної дипломатії приділили особливу увагу відзначенню 100-ліття європейського турне Української республіканської капели під керівництвом К. Стеценка й О. Кошиця, сформованої 1919-го. Метою створення капели та її турне було інформування світу про Україну й тутешню культуру. Т. Пересунько опрацювала документи, пов'язані із цією подією, видала книгу й публікації. На думку дослідниці, турне Української республіканської капели є яскравою історичною моделлю, пов'язаною з культурною дипломатією в інституційному контексті, адже значну роль у цьому відіграла держава та її позиція.

А. Атаманенко в дослідженнях про роль світового українства як активного учасника сфери культурної дипломатії зауважує, що діаспора є суб'єктом зазначеної царини й досягає мети «завдяки діяльності громадських організацій, які лобіюють інтереси держави. [...] Українці в цьому подібні до інших народів, в історії державності яких були періоди, коли використання інструментів публічної та культурної дипломатії не мало державної підтримки»¹⁶.

Для української наукової думки ще є чимало запитань без відповідей, адже інституалізація сфери культурної дипломатії перебуває на стадії формування. Дедалі масштабніше використання м'якої сили в міжнародних відносинах випробовує практиків дипломатії на гнучкість, а теоретиків спонукає на активну роботу не лише в контексті роз'яснення термінологічної системи, а й на працювання, фіксування та аналізування інструментів культурної дипломатії.

Запитання для самоконтролю

1. У якому контексті й значенні виник термін «культурна дипломатія» та хто його запропонував?
2. У чому полягає концепція «м'якої сили», яку висунув Дж. Най, і як вона вплинула на розвиток досліджень?
3. Чому вважають, що культурна дипломатія вплинула на завершення холодної війни?
4. Чому було активізовано дослідження у сфері культурної дипломатії в Україні?
5. Чим відрізняється підхід українських дослідників од іноземних щодо визначення поняття культурної дипломатії?

.....
¹⁶ Атаманенко А. Роль закордонних українців в українській публічній та культурній дипломатії: історичний і сучасний аспекти // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». 2019. Вип. 29. С. 56.

Віктор Матвієнко, Тетяна Шинкаренко

Моделі культурної дипломатії країн світу

Культурна дипломатія Франції

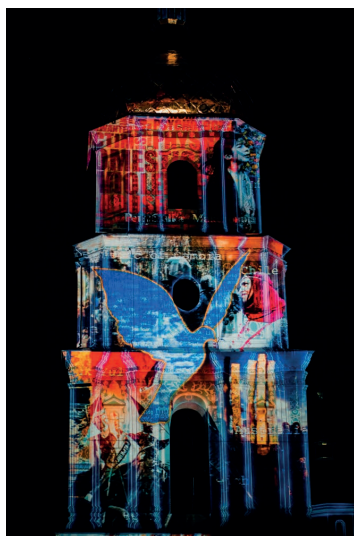
Культурна дипломатія Франції має багатовікову історію і є важливим компонентом її зовнішньої політики. Уже в XVII—XVIII ст. до посольських функцій увійшли й культурні, поміж дипломатів були численні літератори. Французькі політичні лідери розуміли важливість культурного складника в зовнішній політичній діяльності, тому культурна дипломатія мала державне фінансування. 1883 року в Парижі було засновано Альянс Франсез (Alliance Française) — неурядове громадське об'єднання, метою якого стало поширення французької мови та культури за кордоном. Перші французькі інститути було відкрито на початку XX ст. у Флоренції, Мадриді, Лондоні, Санкт-Петербурзі. 1945 року було створено Генеральну дирекцію з культурних зв'язків за кордоном, у межах якої об'єднали всі інструменти, необхідні для проведення ефективної зовнішньої культурної політики. З приходом до влади Ш. де Голля 1959 р. культурну дипломатію стали розглядати як спосіб повернення колишньої величі Французької Республіки. Фінансування Генеральної дирекції постійно збільшували й уже 1969 р. вона отримала 53% від бюджету Міністерства закордонних справ.

Особливістю французької моделі культурної дипломатії є те, що культурну політику Франції провадять Міністерство закордонних справ (з 2007 р. перейменовано в Міністерство Європи та закордонних справ, йому належить головна роль) і Міністерство культури й комунікації. Зовнішню культурну та наукову діяльність реалізують також французькі інститути, альянси, наукові й культурні центри, ліцеї, школи.

Франція — єдина країна Заходу, яка централізовано об'єднує під егідою Міністерства Європи та закордонних справ і Міністерства

культури та комунікації всі інструменти публічної дипломатії. У Франції культурну політику традиційно фінансує держава.

Законом про зовнішню діяльність Франції від 27 липня 2010 р. визначено три публічні установи, які відповідають за поширення присутності й впливу Французької Республіки за кордоном: Французький інститут, Альянс Франсез і Кампус Франс. Ці публічні установи фінансує держава, яка визначає їхні завдання та принципи функціонування. 2011 року було впроваджено реформу зовнішньої діяльності Франції, яка передбачала об'єднання за кордоном центрів і культурних інститутів зі службами посольств, уповноважених співпрацювати та провадити культурну діяльність. Важливим аспектом реформи 2010 року стало введення єдиного бренду для культурних центрів Франції за кордоном. 1 січня 2011 р. було створено Французький інститут, який став єдиним організатором іноземних культурних заходів держави. Серед його повноважень — мистецькі обміни, поширення французької культури й мови, розвиток міжкультурного діалогу, підтримання міжнародної мобільності митців. З 2012 р. перші французькі інститути почали функціонувати в Чилі, Великій Британії, Сербії, Грузії, Данії, Сенегалі, Гані, Сінгапурі,

Вулична вистава «Галілео» під час Французької весни в Києві

Камбоджі, Індії, Кувейті, Сирії, Об'єднаних Арабських Еміратах — загалом у 13 країнах. Французький інститут підпорядковано МЗС, за кордоном така установа є культурним відділом посольства, а директор відповідного інституту — радником посла.

Французькі інститути в усіх державах опираються на мережу Альянс Франсез — громадську культурно-просвітницьку організацію, яка також пропагує та поширює французьку мову й культуру франкомовних країн. Міжнародна мережа культурно-освітніх центрів Альянс Франсез фінансово незалежна від держави, налічує понад 1000 організацій у 146 країнах світу. У них щорічно вивчають французьку мову 500 000 осіб, а більш як 6 млн беруть участь у культурних заходах центрів. Мережу координує Фонд Альянс Франсез.

Французька модель культурної дипломатії, яку реалізують на рівні ЮНЕСКО, Ради Європи, Європейського Союзу та у двосторонніх міждержавних відносинах, передбачає пріоритетну роль держави в її провадженні.

Один з основних пріоритетів французької дипломатії — поширення французької мови, зокрема широка підтримка франкофонії. У лінгвістичному сенсі франкофонія — це 33 країни, де проживають 300 млн франкомовних людей. З іншого боку, франкомовний простір як політичне співтовариство об'єднує 88 держав — членкинь, партнерок і спостерігачок міжнародної організації франкофонії. Організація має штаб-квартиру в Парижі та чотири постійні представництва: в Аддис-Абебі при Африканському Союзі, у Брюсселі при ЄС, а також у Нью-Йорку й Женеві при ООН. Французька Республіка на 80% фінансує бюджет цієї організації. Україна від 2006 року має в ній статус спостерігачки.

Міністерство Європи та закордонних справ відіграє центральну роль у просуванні французького кіно, французької книги за кордоном. Новація Франції в цій царині — запровадження посад аташе з питань аудіовізуальної політики (близько 30 в 92 країнах) — мережа

агентів із реалізування аудіовізуальної політики за кордоном, зокрема в царині кіно, відеоігор, музики, вебконтенту тощо. Також вони сприяють доступу на місцевий ринок французьких державних і приватних ЗМІ.

Французька модель культурної дипломатії має як переваги, так і недоліки. Перевагою централізації інститутів культурної дипломатії Франції можна вважати можливість для Міністерства Європи та закордонних справ визначати довгострокову стратегію та пріоритети культурної дипломатії, необхідні в умовах дедалі більшої конкуренції на міжнародній арені у сфері культури. Власне, розгалужена мережа французьких посольств і консульств (при яких, зокрема, і працює Французький інститут) дає змогу Франції реалізовувати численні культурні програми по всьому світу. Поміж недоліків можна вказати низьку залученість приватного сектора до питання фінансування зовнішніх культурних проєктів, надмірну бюрократизацію.

Культурна дипломатія Великої Британії

Для Великої Британії, на відміну від Франції, культурна дипломатія до 1940-х рр. не була пріоритетним напрямом зовнішньої політики, оскільки статус «колоніальної імперії» визначав домінуючі позиції британської культури й англійської мови в країнах Азії та Африки. Початок холодної війни й утрата зазначеного статусу активізували у Великій Британії пошуки нових зовнішньополітичних стратегій, що мали забезпечити державі позицію впливової глобальної політичної гравчині. У самій же країні вироблення й реалізування стратегії зовнішньої культурної політики сприяло культурному консолідуванню, адже жителі Шотландії, Вельсу та Північної Ірландії традиційно позиціонують себе як окремі нації, нетотожні англійській. Після закінчення холодної війни на початку 1990-х рр. культурну дипломатію й далі розглядали

як пріоритетний напрям зовнішньополітичної діяльності, про що свідчить регулярне звернення до проблем зовнішньої культурної політики в британському парламенті та збільшення обсягів її державного фінансування.

Утілення стратегії культурної дипломатії Великої Британії належить до компетенції МЗС Великої Британії, зокрема Департаменту стратегічного планування й інформації. Основним інструментом культурної дипломатії Великої Британії є Британська рада – неурядова організація, заснована 1934 року. Офіційно Британська рада не входить до структури Форін Офісу та є незалежною організацією, позиціонуючи свою діяльність як не пов'язану з політичними аспектами функціонування офіційних державних структур Сполученого Королівства. Однак ця організація не заперечує свого внеску в зміцнення двосторонніх відносин між Великою Британією та іншими країнами шляхом участі в таких видах громадської діяльності, як освітня й культурна, що за будь-яких обставин має політичний контекст. Близько третини коштів Британська рада отримує від Форін Офісу, більш ніж дві третини – прибутки від власної діяльності, зокрема навчання англійської мови. У світі налічують понад 250 представництв Британської ради в 110 країнах світу. Організація має повноваження визначати керівні цілі своєї діяльності й призначати власних членів правління – за винятком обов'язкових двох від Управління культурних відносин Форін Офісу. Однак головні засади зовнішньої культурної діяльності визначають «Стратегічні керівні принципи Міністерства закордонних справ і в справах Співдружності націй для Британської ради», що їх готують раз на два роки.

До головних завдань Британської ради належать: зміцнення позицій Великої Британії за кордоном; створення умов для позитивного сприйняття з боку іноземних урядів, бізнесменів та інвесторів перспектив тісної співпраці з британськими представниками уряду

й бізнесу; установлення різноманітних міжкультурних та освітніх контактів із громадянами інших країн.

Активному розвитку британської культурної дипломатії сприяє поширення і популярність англійської мови, престижність британської освіти, а також важлива роль Великої Британії у світовій історії та культурі. Щорічно понад мільйон осіб проходять тестування при Британській раді на рівень володіння англійською мовою. Просування британської системи освіти є одним із пріоритетних напрямів культурної дипломатії, оскільки забезпечує вплив на майбутні еліти іноземних країн. Освіта у Великій Британії посідає друге місце у світі за привабливістю для іноземних студентів. Є урядові стипендії для здобування тамтешньої освіти: стипендія Маршалла (для громадян США), стипендія Британської співдружності націй. 1984 року Міністерство закордонних справ і в справах Співдружності націй заснувало стипендію для навчання у Великій Британії потенційних майбутніх лідерів із різних країн світу. Нині ця стипендія znana під назвою Чівнінг і доступна для громадян 160 країн.

Велике значення для культурної дипломатії Великої Британії, як і США, має привабливість попкультури країни. Варто окремо наголосити на її внеску в сучасну світову попмузику, літературу та кінематограф. Британські романи, фільми й серіали набули рекордної популярності: імена Гаррі Поттера, коміка Містера Біна, агента Джеймса Бонда й Доктора Хто знає весь світ.

Британська рада у своїй діяльності активно використовує новітні технології й пропонує широкий спектр інформаційних послуг для реалізування своїх культурних та освітніх проєктів у країнах перебування.

1992 року було відкрито перше представництво Британської ради в Києві. Згодом запрацювали ресурсні центри з англійської мови у Львові, Одесі, Харкові й Донецьку. Проєкти Британської ради в Україні було спрямовано на підтримання гастрольної діяльності

британських колективів, проведення кінофестивалів, реалізування програм у сфері захисту прав людини, охорони довкілля, реформування культурної політики.

Культурна дипломатія Німеччини

Становлення німецької культурної дипломатії тісно пов'язане з історією Німеччини ХХ ст., що суттєво вплинуло на специфіку зовнішньої культурної політики. Фундамент для сучасної німецької культурної дипломатії було закладено після Другої світової війни, коли перед урядами як Західної, так і Східної Німеччини постала необхідність позбутися негативних асоціацій та ототожнень усього німецького з нацизмом, Голокостом, геноцидом, нетерпимістю до «інших» тощо. Тому німецьку культурну дипломатію було спрямовано на формування образу «нормальності», на відміну, наприклад, од Франції, головним напрямом культурної дипломатії якої було змалювання «національної величі».

Німецьку децентралізовану організаційну модель засновано, з одного боку, на відносному контролі держави й водночас централізації міжнародної культурної діяльності, з іншого — на принципі дистанціювання від влади, властивому федеративному державному устроєві Німеччини.

Німецьку культурну дипломатію 1950-х рр. розглядали як опосередковану підтримку німецького експорту («вивчаючи німецьку, купуючи німецьке»). Діяльність інститутів здебільшого було зосереджено на презентуванні оновленої Німеччини на міжнародній арені та мовних освітніх програмах.

Важливим етапом становлення німецької культурної дипломатії став прихід до влади Федерального канцлера Віллі Брандта, уряд якого визначив нові пріоритети для культурної дипломатії, назвавши культуру «третьім стовпом» зовнішньої політики, поряд із класичною дипломатією та економікою. Головними цілями

німецької культурної дипломатії стали налагодження міжкультурного діалогу й співпраці, активізування культурних та освітніх обмінів. Після об'єднання Німеччини 1989 р. зовнішня культурна політика сприяла створенню нового образу єдиної розвиненої держави, яка мала стати рушійною силою європейської інтеграції.

2000 року МЗС ФРН ухвалив «Концепцію 2000», у якій було сформульовано принципи зовнішньої культурної політики: сприяння німецьким культурним та освітнім інтересам за кордоном; установлення й підтримання позитивного сучасного зовнішньополітичного іміджу Німеччини; подальша європейська інтеграція; запобігання конфліктам шляхом установлення діалогу. Зауважмо, що у ФРН після 1945 року поняття «сила» зникло з політичного словника. Саме тому «м'яка сила» як концепція для дослідження не є популярною у ФРН.

З 2007 р. у МЗС ФРН функціонує Генеральний директорат із культури та комунікації, який об'єднав повноваження у сфері культури й зв'язків із громадськістю. Завдання директорату полягають у плануванні, координуванні й управлінні німецькою політикою у сфері культурних відносин і освіти. Разом із центральним апаратом МЗС ФРН важливу роль у координуванні зовнішньої культурної політики відіграють і референти з культури в німецьких посольствах і генеральних консульствах. Культурна дипломатія ФРН має міцну фінансову базу — майже 1 млрд євро на рік, тобто близько чверті бюджету Федерального міністерства закордонних справ ФРН.

Реалізують зовнішню культурну політику так звані партнерські організації, поміж яких найбільшими є Гете-Інститут, Німецька служба академічних обмінів (Deutscher Akademischer Austauschdienst / DAAD), Фонд Александра фон Гумбольдта (Alexander von Humboldt-Stiftung), Інститут закордонних культурних зв'язків, державні радіостанція та телеканал «Deutsche Welle», Центральне агентство в справах шкіл за кордоном.

Ґете-Інститут, заснований 1951 р. як правонаступник створеної 1925 року Німецької академії, має понад 149 відділень у 91 країні світу, 18 відділень у самій Німеччині, а також є найвідомішою з таких «організацій-промоутерок». Метою діяльності цього інституту є розвиток міжкультурної співпраці для просування інтересів Німеччини за кордоном через освітні, мовні й культурні програми. Пріоритетним напрямом діяльності є формування багатокультурного та багатомовного європейського простору, а надто в контексті євроінтеграційних процесів. Важливий складник зовнішньої культурної політики, яку реалізує Ґете-Інститут, — установа політичних та економічних зв'язків із державами Азії та Африки через міжкультурну співпрацю з діаспорою в Німеччині й розширення своєї культурної присутності в країнах, вихідці з яких становлять найбільший відсоток іммігрантів. Штаб-квартиру Ґете-Інституту розміщено в Мюнхені, а фінансує організацію Федеральний уряд Німеччини.

Німецьку службу академічних обмінів було створено 1925 року. Це автономна організація, яка на консультативних засадах бере активну участь у формуванні зовнішньої політики Німеччини в галузі культури та науки, а також опікується розвитком академічних відносин з іншими країнами через міжнародний академічний обмін студентами й науковцями, підтримання германістики, навчання німецької мови та літератури в іноземних вищих навчальних закладах, консультування закордонних університетів, надання їм допомоги тощо. Щорічно Німецька служба академічних обмінів спільно з Фондом Александра фон Гумбольдта надають близько 120 тис. стипендій для іноземців на навчання в німецьких ВНЗ або роботу в дослідних інститутах Німеччини. Зазначену службу обмінів орієнтовано на інтернаціоналізування німецьких університетів і просування німецької мови за кордоном. Крім того, вона допомагає країнам, що розвиваються, розробляти ефективні системи вищої освіти.

Освітній конгрес «Наука і навчання в епоху цифрових технологій» у Києві.
 Організатори: Гете-Інститут спільно з МОН України
 Світлина В. Бугаєнка

МЗС ФРН створює необхідні умови для успішної діяльності своїх партнерів: крім надання коштів, воно забезпечує правові норми, що регулюють роботу організації-партнерки за кордоном, для чого укладає відповідний договір між Федеральним урядом Німеччини й урядами країн перебування.

Керівництво МЗС ФРН поважає свободу дій своїх партнерів. Традиційно найважливішим інструментом управління є щорічний бюджет, який ухвалює Бундестаг. Бюджет передбачає свободу діяльності партнерів, наприклад, Гете-Інституту. Натомість вони зобов'язуються перед МЗС ФРН досягнути спільно визначених цілей. З одного боку, це дає змогу уникнути зайвої бюрократизації. З іншого — фінансове планування гарантує, що культурна робота за кордоном відповідає головним цілям зовнішньої культурної політики ФРН.

Особливістю зазначеної політики є діяльність німецьких політичних фондів. Шість найбільших неурядових — Фрідріха Еберта, Фрідріха Науманна, Конрада Аденауера, Ганса Зайделя, Гайнріха Белля, Рози Люксембург — пов'язані з різними політичними партіями та надають державі чимало послуг із просування німецької культури. Завдяки статусу неурядових організацій їх не можна звинуватити в утручанні у внутрішні справи інших країн, а отже,

вони можуть працювати з громадськістю в тому обсязі, у якому офіційні контакти не завжди можливі.

Культурна дипломатія Італії

Італійська модель культурної дипломатії, на противагу французькій, не використовує всього потенціалу італійської культури для зміцнення свого впливу у світі, отримуючи фінансування для культурної сфери за залишковим принципом. Протягом 2000-х рр. бюджет Міністерства культури Італії було суттєво скорочено. Водночас щороку культура приносить італійському бюджетові близько 80 млрд євро (приблизно 6% ВВП), а культурний туризм зростає на 3%. Зауважмо, що Італія володіє 40% світової культурної спадщини. У Списку світової спадщини ЮНЕСКО Італія — на першому місці із 47 пам'ятками культури.

2011 року в МЗС Італії було створено Генеральний департамент із просування країно-системи, який зосередився на популяризуванні цієї актуальної для Італії ідеї. Нові зміни стосувалися посилення ролі культурної дипломатії в зовнішній політиці держави. Поняття «країно-система» — це сукупність усіх інститутів країни (виробничих, бюрократичних, економічних, наукових, технологічних, культурних), покликаних співпрацювати у сфері міжнародної діяльності. Взаємодія та співпраця між ними дає змогу адекватно реагувати на кон'юнктуру світового ринку, максимально наголошуючи на привабливості бренду «made in Italy» і того, що складає італійську м'яку силу. Це дає змогу посилити конкурентоспроможність та економічну привабливість Італії у світі. Генеральний департамент із просування ідеї країно-системи поширює та формує позитивний імідж країни, зокрема через інформування громадськості про політику Італії у сфері охорони й популяризування культурної спадщини. Отже, основною рисою італійської моделі культурної дипломатії є зв'язок культури,

політики й економіки. Для Італії пріоритетом у зовнішній політиці є розвиток економіки, культурного туризму, залучення інвестицій.

Нині головним брендом, який популяризує Італія на міжнародній арені, є поняття «італійського стилю життя». Попри економічні проблеми, воно передусім асоціюється з добробутом, елегантністю, почуттям стилю та гарним смаком. Кінострічка «Велика краса» Паоло Соррентіно, яку також було профінансовано за сприяння Міністерства спадщини, культури й туризму, сприяє розвиткові туризму в столиці та рекламує Рим так само, як це зробив Фелліні зі своєю картиною «Солодке життя».

З розвитком концепції належності до світу протагоністів (головних акторів міжнародних відносин), головним завданням культурної дипломатії Італії XXI ст. стало формування її іміджу як передової держави Європи. Позитивний образ формують шляхом пропагування належності до світової культурної спадщини, літератури, особливостей італійських традицій. Саме завдяки активним діям уряду та за його сприяння «середземноморську дієту» визнали «спадщиною людства», що наразі є безцінною рекламою італійських товарів та експортерів. Італія велику увагу звертає саме на гастродипломатію. Італійці спонукають туристів до відвідування невеликих міст у всіх регіонах країни шляхом організування фестивалів і традиційних свят, присвячених тамтешнім продуктам. У цьому контексті цікавою подією є Всесвітній день макаронів, який відзначають щороку 25 жовтня в численних країнах світу шляхом організування різноманітних заходів і рекламних ініціатив. А 2017 року ЮНЕСКО внесла неаполітанську піцу до Списку об'єктів нематеріальної спадщини людства.

МЗС Італії визначає головні завдання зовнішньополітичної культурної діяльності: укладення міжнародних угод про співпрацю в культурній сфері; сприяння координації між державними установами, громадськими організаціями, культурними та

науковими центрами; контролювання діяльності приватних організацій і фондів. Також на міністерство покладено контрольні функції з організування закордонних виставок, конференцій і впровадження проектів з метою просування культури. Для посилення ефекту при МЗС Італії створено Національну комісію з поширення італійської культури за кордоном — її обирають строком на три роки й вона засідає не менш ніж тричі на рік.

Діяльність інститутів культури Італії визначає Закон «Про реформування італійських інститутів культури задля поширення культури й італійської мови за кордоном» (1990 р.). Інститути культури відкривають у столицях і великих містах країн, із якими Італія має дипломатичні відносини. Їх створюють або ліквідують за наказом міністра коштом відповідної статті бюджету міністерства. Культурні центри й інститути сприяють покращенню двосторонніх відносин, працюють на підтримання позитивного іміджу Італії та формування сприятливої атмосфери для інших видів зв'язків. З метою налагодження відносин із країною перебування передбачено можливість формувати при зазначених інститутах комітети культурної співпраці. До числа почесних членів таких комітетів можуть належати діячі культури країни перебування, зацікавлені італійською культурою, а також провідні представники італійської громади. Щорічно в різних державах світу на базі цих інститутів проводять понад 500 заходів. Масштабним і значущим поміж них є Тиждень італійської мови, який організують щороку з 2001 р.

Політика поширення італійської мови — італофонія — важлива частина культурної дипломатії Італії, стратегія формування міжнародної італомовної спільноти. Один із чинників, який сприяє поширенню італійської мови у світі, — релігія, діяльність католицької церкви та співпраця між її вірянами. Італійська є найбільш поширеною мовою Ватикану, папських університетів та інших католицьких навчальних закладів. Італія підтримує

діяльність курсів італійської мови за кордоном для сімей емігрантів. Спочатку ці курси були способом зберегти зв'язок з Італією, проте згодом стали ефективним інструментом пропагування ідеї «Італо-системи». Італійці, яких відібрало Міністерство закордонних справ Італії, викладають мову у 238 університетах 88 країн світу. Фінансову допомогу надають і місцевим викладачам італійської. МЗС Італії підтримує понад 300 іноземних шкіл та дитячих садків, де італійської навчають поряд із рідною. Крім того, МЗС Італії відзначає премією іноземних видавців і перекладачів за їхній внесок у популяризування італійської літератури та водночас надає попередню фінансову підтримку для перекладу й публікування значущого твору.

Крім зазначених інститутів, важливе місце в поширенні італійської культури й мови за кордоном відведено Товариству Данте Аліг'єрі, створеному 1893 року згідно з декретом короля Італії. Статут товариства проголошував: «Наша мета — зберігати та поширювати в усьому світі італійську мову й італійську культуру, заохочувати духовні зв'язки зі співвітчизниками за кордоном, прищеплювати іноземцям любов до Італії та добиватися відданості італійській цивілізації». Нині товариство налічує понад пів тисячі відділень за кордоном і сотню в самій Італії, організовує курси італійської та видає сертифікати, що підтверджують рівень володіння мовою відповідно до вимог Ради Європи. За його сприяння організовують виставки та концерти, спортивні змагання, кінофестивалі, гастролі театральних колективів, літературні вечори, покази мод. Задля координування діяльності при МЗС Італії діє спеціальний комітет зі співпраці із цим товариством.

Прикметною ознакою культурної дипломатії Італії є активна робота з діаспорою. На ґрунті культурної та етнічної спорідненості в країнах перебування формуються італійські громади, які підтримують постійний зв'язок одна з одною та з Італією. Чільним

завданням таких спільнот є інформування й ознайомлення емігрантів, їхніх дітей та онуків, громадськості країни перебування з особливостями культури сучасної Італії. Головна інституція, яка координує цей процес – Генеральний департамент щодо справ італійців за кордоном і міграційної політики.

Культурна дипломатія Польщі

Окрім сприяння поширенню польської культури, мета культурної дипломатії в Польщі полягає у формуванні її позитивного іміджу як країни з мультикультурною історією, де талановиті люди мають повну свободу та створюють одні з найкращих і найякісніших творів мистецтва.

Польща започаткувала власну культурну дипломатію наприкінці 30-х рр. ХХ ст. 24 травня 1939 р. у Будапешті офіційно відкрили Польський інститут. Тоді завданням культурної дипломатії було сприяти просуванню польської науки, культури й мови. МЗС Польщі, зокрема Департамент публічної та культурної дипломатії, відповідає за розроблення й стратегічне планування польської культурної дипломатії. Культурну дипломатію безпосередньо реалізують через дипломатичні представництва й інші спеціалізовані установи.

Польські інститути (Instytut Polski) – важливий інструмент зовнішньої політики, їх створюють за рішенням Міністра закордонних справ Польщі. Головним завданням мережі цих інститутів (станом на 2020 р. їх 25) є формування позитивного зовнішньополітичного іміджу Польщі, зокрема через забезпечення польської присутності на міжнародних заходах, установлення й підтримання контактів з іноземними партнерами в царині культури, освіти, науки й громадського життя. Польські інститути своєю діяльністю створюють коло майбутніх однодумців у сфері популяризування польського культурного та наукового доробку – гуртують співробітників і студентів полоністичних відділень, кафедр полоністики,

славістики й центральноевропейських студій, а також працюють над участю польських наукових кадрів під час навчання молоді в країні перебування.

Штати польських інститутів нечисленні: це зазвичай директор, відряджений із Польщі працівник, кілька місцевих експертів, які досконало володіють мовою держави перебування й мають налагоджені контакти в місцевому культурному середовищі, і декілька технічних працівників. Наприклад, штат Польського інституту в Києві налічує дев'ять осіб і відповідає зазначеному вище розподілу діяльності. Зокрема, є директор (радник Посольства РП), його заступник (перший секретар Посольства РП), секретар, чотири експерти, інтендант (керує економічною діяльністю) й очільник Школи польської мови.

Незважаючи на підпорядкованість МЗС, насамперед у сфері фінансування, Польський інститут у кожній державі самостійно формує програму роботи, опираючись на особливості країни перебування; активно співпрацює з місцевими культурними організаціями, щоби зменшити витрати на проекти (ці витрати розподіляють між собою партнери) та забезпечує тісний контакт із місцевим населенням. Польські інститути зосереджено передусім на культурі, а не на масовій освіті, як-от Британську раду. Польські інститути популяризують польську мову й досягнення Польщі в різних царинах, а також підтримують осіб, які вивчають польську в університетах за кордоном. При деяких польських інститутах, наприклад, в Україні, функціонують курси польської мови.

У царині культурної дипломатії діють також інші польські інституції, зокрема Інститут Адама Міцкевича (Instytut Adama Mickiewicza), Інститут книги (Instytut Książki), Театральний інститут (Instytut Teatralny), Польський інститут кіномистецтва (Polski Instytut Sztuki Filmowej) та Національний інститут Фридерика Шопена (Instytut Teatralny czy Narodowy Instytut Fryderyka Chopina).

Водночас недоліком польської культурної дипломатії можна вважати дублювання функцій між Польським інститутом та Інститутом Адама Міцкевича, що його повністю утримує Міністерство культури.

Інститут Адама Міцкевича — це національна культурна установа, місія якої полягає у формуванні й поширенні культурного виміру бренду Польщі через активну участь у міжнародному культурному обміні. Інститут створено 2000 року, і нині він реалізує проекти в 70 країнах світу. Інститут Адама Міцкевича має такі стратегічні цілі: зміцнювати бренд польської культури в міжнародних художніх колах і поміж закордонних суспільств, а також посилювати міжнародне інформування про силу й оригінальність польської культури; підтримувати й зміцнювати позиції Польщі як цінної та затребуваної партнерки для міжнародних культурних установ; посилювати присутність польської культури в сусідніх країнах і створювати навколо Польщі впливове середовище митців, критиків, науковців і журналістів, які надихаються польським мистецтвом, спадщиною та культурою.

Інститут Адама Міцкевича використовує такі форми популяризування культури Польщі, як програми обмінів «Gaude Polonia», культурні заходи «Рік Шопена за кордоном», навчальні курси. Департамент міжнародних відносин Міністерства культури відповідальний за координування співпраці з установами інших відомств, зокрема з Польським інститутом. Міжнародний центр культури в Кракові (засновано 1991 р.) також перебуває в підпорядкуванні зазначеного міністерства.

Одна з поширених форм просування польської культури — проведення днів Польщі за кордоном. 2012 року відповідні заходи проводили в Одесі у форматі польських днів; у Монреалі (Канада) в межах Другого польського фестивалю; у Римі влаштували фестиваль «Польський шлях» («Corso Polonia»); у Гуанчжоу — «Польський мистецький фестиваль — Хвиля з Польщі».

15-й ювілейний фестиваль «Дні польського кіно», який 2020 р. частково провели онлайн через карантинні обмеження

Дипломатичні місії сприяють гастролям та участі в міжнародних фестивалях світового значення польських митців, акторів і виконавців, які працюють у сфері візуальних мистецтв. Окрім цього, щороку низка польських дипломатичних місій організовує за кордоном фестивалі польських фільмів — самостійно чи в співпраці з Інститутом польського кіно. У багатьох куточках світу такі фестивалі стали відомим брендом, їх уважають великими подіями. Ретроспективу польського кіно влаштовують у Німеччині, Італії, Ірландії, Бразилії.

Польща зуміла ефективно використати культурну дипломатію у форматі польських сезонів за кордоном у контексті процесу здобування членства в ЄС. 2003 року Інститут Адама Міцкевича провів низку концертів під назвою «Вслухайся в Польщу — Європу через музику». Підґрунтя цього проекту — «Рамкова програма закордонного просування вступу Польщі в ЄС»; до його втілення

було залучено польські дипломатичні установи й Інститут Адама Міцкевича. Ці концерти спрямовано не тільки на лідерів думок, політиків, парламентаріїв, журналістів, а й на звичайну публіку в Брюсселі, Люксембурзі, Дубліні, Копенгагені, Парижі, Римі та Гельсінкі. Польський сезон у Франції під назвою «Нова Польща» також організовував Інститут Адама Міцкевича за розпорядженням міністерств культури та закордонних справ. Це був восьмимісячний проект, що тривав із травня по грудень 2004 року й багато в чому опирався на чинні дружні зв'язки між польськими та французькими містами й регіонами. Багато заходів організовували в межах співпраці Кракова з Бордо, Бидгоща й Тулузи чи регіонів Нижня Сілезія та Ельзас.

Отже, Польща як середня регіональна держава ефективно застосовує інструменти культурної дипломатії для досягнення зовнішньополітичних цілей і покращення обізнаності про себе у світі. Зовнішня культурна політика сприяла вступу Польщі до ЄС та стала одним із чинників зростання вартості її національного бренду (22 місце у 2019 р.).

Культурна дипломатія Австрії

Республіка Австрія — одна з небагатьох європейських країн, де культуру фінансують на державному рівні, а видатки на неї перевищують оборонний бюджет. Культурна політика — базовий чинник формування австрійської ідентичності й важливий складник міжнародного сприйняття Австрії. Зовнішньополітичний імідж цієї країни — «маленька держава великої культури».

Австрія має розлогу мережу культурних інституцій за кордоном. За провадження культурної дипломатії країни відповідає Міністерство європейських і закордонних справ, зокрема Департамент зовнішньої культурної політики. Заходи культурної дипломатії реалізують не лише посольства, а й австрійські культурні форуми (їх є 30 у 28

Австрійський композитор Стефан Фраунбергер (цимбали з електронним підсиленням) на «Voisquet Kyiv Stage 2020» – міжнародному мультидисциплінарному некомерційному та соціально спрямованому фестивалі високого мистецтва. Виступ організовано за сприяння Австрійського культурного форуму

Світлина В. Маріаша

країнах, зокрема в Україні). Культурні форуми надають організаційну, логістичну та фінансову підтримку проведенням концертів, доповідей, кінопоказів, театральних вистав, літературних читань, наукових конференцій, експозицій, семінарів тощо. Форуми реалізують приблизно 6000 культурних і наукових проєктів щороку. Водночас значну увагу приділено сучасному мистецтву, а програму «Творчість та інновації» зосереджено на підтримці проєктів, які досліджують нові підходи до подолання глобальних викликів.

Окрім австрійських культурних форумів, створено мережу австрійських бібліотек (65 бібліотек у 28 країнах, 5 в Україні), які функціонують як малі культурні інститути, оскільки організують мистецькі й наукові заходи та співпрацюють з установами в країнах перебування (переважно з університетами й бібліотеками).

Міністерство науки, досліджень та економіки Австрії підтримує кафедри німецької мови, центри австрійських студій та «австрійські кафедри», а надто в країнах, які мають із нею глибокі історичні зв'язки чи де академічна співпраця позитивно впливає на підвищення зовнішньополітичного іміджу держави (наприклад, у США й Ізраїлі).

Важливим актором австрійської культурної дипломатії є мережа інститутів, які надають освітні послуги з вивчення німецької

мови. Усі вони розташовані в Європі, зокрема в Белграді, Братиславі, Брно, Будапешті, Кракові, Москві, Римі, Варшаві тощо. Австрійські школи (сім), на відміну від австрійських інститутів, є не лише в європейських країнах, а й у Центральній Америці.

Зовнішню культурну політику Австрії зосереджено на досягненні таких основних цілей: представлення австрійської нації на міжнародній арені як новаторської та творчої, історично розмаїтої, багатой культурою, науковими ноу-хау; активна участь у просуванні процесу європейської інтеграції; розбудова довіри й забезпечення миру на глобальному рівні шляхом започаткування ініціатив у сфері міжкультурного та міжрелігійного діалогу.

У сфері багатосторонньої культурної дипломатії Австрія співпрацює з такими регіональними організаціями, як платформа «Культура — Центральна Європа», що об'єднує шість країн — Австрію, Чехію, Угорщину, Польщу, Словаччину та Словенію. Платформа зосереджує свою діяльність здебільшого на країнах, які не є членками ЄС.

Культурна дипломатія Китаю

Китайська Народна Республіка використовує для розвитку культурної дипломатії стандартні інструменти: засоби масової інформації, інтернет, культурні й освітні обміни, події, фестивалі. Водночас багато інструментів культурної дипломатії контролює держава.

ЗМІ КНР можна розглядати як ефективний інструмент формування її культурної ідентичності. Міжнародні медійні проекти націлені на створення сприятливого іміджу країни й популяризування китайської культури. Найяскравіші проекти втілюють телеканал «ССТV» і «Міжнародне радіо Китаю», що володіють мережею каналів іноземними мовами.

2009 року Уряд Китаю вирішив прискорити ініціативу щодо інтернаціоналізуваннн ЗМІ, оголосивши про фінансування сектора приблизно на 6 млрд доларів США. Тепер агентство новин Сінгуа має 180 міжнародних офісів і перевершує Асошіейтед Пресс, Ройтерз й Ажанс Франс-Пресс із більш ніж трьома тисячами кореспондентів і місцевих службовців, публікаціями вісьмома мовами. «China Central Television» (CCTV), яке змінило назву на «China Global Television Network» (CGTN) у грудні 2016 р., транслюють на шести каналах (два англійською, а решту — арабською, французькою та іспанською мовами) у 171 країні. «China Radio International» мовить 65 мовами і є другою за величиною радіоорганізацією у світі після радіо «BBC». Газета «China Daily», яку, окрім території Китаю, розповсюджують у Гонконгу, США, Канаді, Європі, Азії, Африці й Латинській Америці, також щомісяця публікує додатки у «Washington Post», «Los Angeles Times» та «Daily Telegraph».

У Китаї найбільша кількість кінотеатрів у світі, тому країна привертає увагу Голлівуду й інших світових гравців. Для захисту цього ринку Китай запровадив систему квот, яка обмежує кількість до 34 великобюджетних іноземних фільмів на рік. Можливістю обійти це обмеження є міжнародна спільна продукція. Зокрема, китайсько-голлівудське виробництво набуває дедалі більшого поширення: упродовж 2002–2013 рр. було знято 41 фільм.

Інтернет став загальнодоступним у КНР лише в травні 1994-го, а вже в червні 2008 р. Китай випередив США, посівши перше місце у світі за кількістю користувачів. Поява інтернету в КНР створила умови для розвитку нового типу ЗМІ — новинних інформаційних сайтів. Більшість авторитетних телерадіоканалів мають такі офіційні ресурси, доступні кількома іноземними мовами. Китай ефективно використовує інтернет як один з інструментів культурної дипломатії. Аби знайти потрібну інформацію з китайських вебсайтів, не обов'язково знати китайську — можна відвідати вебсторінки

англійською чи кількома іншими мовами. Більшість таких веб-ресурсів розроблено саме для просування культурної дипломатії, їх контролює інформаційне бюро. З будь-якою урядовою установою Китаю, зокрема Міністерством закордонних справ, можна зв'язатися у фейсбуці й твіттері.

По всій країні відкривають меморіальні комплекси й приватні школи, де вивчають класичну спадщину нації; відроджують ритуали поклоніння Конфуцію та знаним правителям Стародавнього Китаю; створюють спектаклі на основі традиційної літератури; розробляють і втілюють у життя проекти збереження унікальної архітектури традиційного житла; улаштовують традиційні свята, у сучасному ландшафті зводять скульптури національних героїв давнини, відкривають тематичні парки, проводять фестивалі культури малих народностей.

З початку 2000-х рр. улаштовують різноманітні акції для підтримання класичної літературної спадщини Китаю: книжкові ярмарки, виставки-покази каліграфічного мистецтва, випускають серії конфуціанських книг, зокрема для дітей дошкільного й молодшого шкільного віку. Важливе завдання популяризування Китаю та китайської культури у світі покладено на пекінське Видавництво літератури іноземними мовами.

Іншим каналом реалізування культурної дипломатії Китаю є гуманітарна співпраця, тісно пов'язана з видавничою діяльністю. Суб'єктами гуманітарної діяльності є бібліотеки, ВНЗ і видавництва КНР, які створюють «літературні куточки китайської культури» за кордоном. Один із яскравих прикладів такої діяльності — проект Чунцінської бібліотеки «Вікно в Чунцін: китайський куточок книги», що вже має філії в семи країнах світу. Суть проекту полягає в тому, що Чунцінська бібліотека дарує видання про Китай бібліотеці-партнерці.

Китай став організатором великих подій, що підвищили його імідж у світі. У 1990-х роках у країні провели Азійські ігри та

Міжнародну жіночу конференцію ООН. 2001 року в Шанхаї був саміт АТЕС, а 2008-го в Пекіні — Олімпійські ігри. Китай також проводить багато заходів, які присвячені його культурі чи міжнародній торгівлі (китайські тижні культури, національна розмова з Послом Китаю тощо).

2010 року в Шанхаї пройшла найбільша Всесвітня універсальна виставка «Експо-2010», у якій узяли участь 246 країн і міжнародних організацій. За п'ять місяців роботи виставку відвідали 60 млн туристів і 100 глав держав. На ній було представлено 20 тис. культурних заходів, які мали великий успіх. Виставка сприяла співпраці, взаєморозумінню та культурному обмінові між Китаєм і країнами світу.

Також 2010 року в Пекіні відбувся черговий міжнародний форум «Діалог цивілізацій і гармонійний світ». Його заснували 2002 року з ініціативи політиків, науковців, інтелектуалів, бізнесменів, діячів культури й мистецтва з Ірану, Індії, США, Австралії та інших держав. 2010 року у форумі взяли участь 80 учених із 8 держав, а основними питаннями діалогу цивілізацій були: створення гармонійного світу, а також місце й роль китайської культури в його побудові. 4–5 вересня 2016 р. у м. Ханчжоу було проведено Саміт G-20. Це був перший в історії саміт лідерів країн на території КНР.

Китай просуває свою культуру через численні китайські ресторани. У будь-якому з них можна насолоджуватися китайською кухнею, слухати відповідну музику й дивитися танці.

Одним із незвичайних і цікавих інструментів, які Китай використовує для своєї культурної дипломатії, є китайські сади й тематичні парки, відкриті в багатьох країнах Заходу. Зазвичай вони поза політикою та сигналізують про те, що Китай надає велику цінність тибетській і уйгурській культурі.

Основним механізмом для визначення сприйняття Китаю у світі є мережі посольств і консульств. Китай вкладає великі кошти

в розвиток регіональної експертизи в межах свого дипломатичного корпусу, спрямовуючи тисячі кращих студентів за кордон для вивчення держав і суспільств.

Розрізняють стратегії культурної та публічної дипломатії КНР у країнах Заходу й тих, що розвиваються. На Заході таку дипломатію Китаю засновано на ідеї про те, що держави з різним політичним і соціальним устроєм можуть мирно співіснувати, тим часом кожна країна вільна обирати свій шлях розвитку. Уважаючи, що низький рівень довіри пов'язаний з обмеженою та необ'єктивною інформацією про Китай на Заході, основний наголос китайської дипломатії зроблено на роз'яснювальній роботі за допомогою культурно-освітніх програм і ЗМІ.

У культурній та публічній дипломатії Китаю в країнах, що розвиваються, чималу роль відіграє теза «спільності доль і завдань» таких країн, на чому постійно наголошує китайська сторона. Тут ефективною є гуманітарна та спонсорська діяльність Китаю, а популяризування його культури й досвіду цікаве з погляду можливого запозичення вдалих ідей. КНР є організаторкою та спонсоркою масштабного симпозіуму щодо китайсько-африканських культурних обмінів. Зокрема, 2000 року було проведено першу зустріч, на якій китайська сторона погодилася виступити як засновниця спеціального фонду для розширення культурних зв'язків із країнами Африки. Найзначнішими культурними заходами стали «Сафарі китайської культури в Африці» та «Велика виставка африканського мистецтва» в Китаї.

Основним інструментом культурної дипломатії Китаю нині є Інститут Конфуція — система науково-навчальних закладів для популяризування китайської мови, культури та мистецтва у формі освітнього партнерства між коледжами й університетами в Китаї та в інших країнах. Відповідно до статуту, такі інститути можна створювати в багатьох різних формах, із гнучкістю задовольняючи потреби

Пам'ятник Конфуцію на території Національного технічного університету «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Світлина kiev-foto.info

кожної країни. Програми цих закладів фінансує та частково організовує Ханьбань (штаб-квартира Інституту Конфуція, афільована з Міністерством освіти Китаю). Ханьбань зазвичай надає своїм університетам-партнерам субсидії розміром близько 100–150 тис. дол. США для покриття початкових витрат; пізніше Інститут фінансують спільним коштом Ханьбаню та партнерського університету. Крім того, Ханьбань може надавати навчальні посібники й скеровувати до закладів китайських викладачів. «Класи Конфуція» та «Інститут Конфуція онлайн» діють аналогічно, але зосереджуються на учнях середньої школи.

Рада директорів установлює порядок денний для Інституту Конфуція і вносить зміни до статуту, тоді як іншими завданнями й поточним управлінням його штаб-квартирою опікується професійне виконавче керівництво на чолі з генеральним директором. У більшості інститутів директора призначає місцевий університет-партнер. На відміну від інших неурядових організацій із просування мови та культури, інститути Конфуція працюють у межах активних університетів, коледжів і середніх шкіл по всьому світу.

Найменування було обрано вдало, адже ім'я Конфуція як символу китайської культури є нейтральним і докорінно відрізняється

від образу комуністичної партії. Мета Інституту Конфуція в кожній державі — просувати китайську мову й культуру, підтримувати викладання китайської мови на міжнародному рівні, сприяти культурним обмінам. Інститут критикують через побоювання щодо зростання китайського політичного впливу в країнах, де він працює. Також викликає занепокоєння китайське фінансування викладачів і навчальних матеріалів, бо це створює загрозу впливу на академічну свободу.

Перший Інститут Конфуція відкрили 2004 р. у Сеулі (Південна Корея). Відтоді було відкрито сотні інших, найбільше — у США, Японії, Південній Кореї. 2007 року в Університеті Васеда (Японія) відкрили перший дослідницький Інститут Конфуція, що в партнерстві з Пекінським університетом сприяє дослідницькій діяльності аспірантів, які вивчають китайську мову. Станом на 2019 р. інститути працювали в 154 країнах, у 548 вищих навчальних закладах і 1193 школах. Вони мають бюджет 314 млн доларів і наймають приблизно 46 200 викладачів, у їхніх центрах навчається 1,7 млн осіб. У Європі лідеркою за кількістю зазначених інститутів є Велика Британія — 29 у вишах і 148 класів у школах по всій країні. У Польщі працює п'ять таких закладів, в Україні — шість.

Інститути Конфуція критикують через намагання їхнього керівництва уникнути таких суперечливих тем, як порушення прав людини в КНР, питання Тибету й Тайваню. Також висловлюють занепокоєння щодо неналежного впливу на освіту та дослідження, промислового й військового шпигунства, стеження за китайцями за кордоном. Деякі університети, у яких було розміщено ці заклади, навіть вирішили розірвати з ними свої контракти. З 2010 р. до 2020 р. було закрито чимало таких інститутів у США, Канаді, Бельгії, Франції, Нідерландах, Швеції, Японії. 2020 року Державний департамент США визнав штаб-квартиру Інституту Конфуція в США як «іноземну місію» Китаю. Натомість КНР реформувала

штаб-квартиру інститутів Конфуція у Китайський фонд міжнародного викладання китайської мови.

Культурна дипломатія Японії

Після Другої світової війни Уряд Японії постав перед надскладним завданням: треба було не лише реформувати систему управління в державі та відновити економіку, а й позбутися образу агресора на міжнародній арені. Японія прагнула створити новий образ миролюбної країни, у якій домінують пацифістські настрої. Із цією метою в Японії використовували інструменти публічної та культурної дипломатії. Починаючи з 2000-х років, м'яку силу (основа м'якої сили Японії — поширення її культури) було виокремлено як один із найперспективніших напрямів, а просування привабливості країни у світі — як один із ресурсів зростання.

Японський фонд — єдина в Японії установа, яка реалізує програми міжнародного культурного обміну. Японський фонд розробляє програми в трьох різних царинах — мистецтво та культурний обмін; освіта японською мовою за кордоном; японознавство й інтелектуальний обмін. Окрім штаб-квартири в Токіо, Японський фонд має 24 офіси у 23 країнах, також офіс у Кіото й два інститути японської мови в Японії. Використовуючи ці офіси й організації як плацдарм, фонд діє в усіх регіонах світу. Японський фонд також тісно співпрацює з посольствами й консульствами Японії, установами японської мови й організаціями культурного обміну за кордоном, щоби розширити свою діяльність у глобальному масштабі. Із часу заснування в 1972 році Японський фонд представляв традиційні й сучасні види мистецтв і культури, постійно вдосконалював програми японської освіти за кордоном і створював численні можливості для інтелектуального обміну між Японією та іншими країнами.

Спочатку в Японії підхід до поширення японської культури у світі полягав переважно в експорті традиційних культурних

цінностей, як-от театр кабукі, чайна церемонія чи ікебана. Їхне просування до зовнішнього світу мало показати історичну важливість Японії та її багатовікової культури для світової спадщини. Нині саме сучасні культурні набутки відкривають найкоротший шлях до завоювання популярності Японії у світі, виникнення масового інтересу до глибин японської історії та культури.

Важливим інструментом реалізування потенціалу культурної дипломатії є проєкт «Cool Japan», який пропагує субкультуру японської молоді. Зазначений проєкт спрямовано насамперед на іноземну молодь — найдинамічнішу та найменш консервативну частину будь-якого суспільства: за допомогою різних заходів їй демонструють незвичайні для інших країн елементи японської культури й традицій. Ця ініціатива є політикою з інтенсифікування культурного експорту: передусім сучасної масової та молодіжної культури — мультиплікації аніме й коміксів манга, популярної японської музики, відеоігор, моди, кіно, а також національної кухні, традиційних бойових і художніх мистецтв.

Інститутом, що реалізовує культурну дипломатію Японії, є Агентство з культури (文化庁 / Agency for Cultural Affairs), яке діє в межах Міністерства освіти, культури, спорту, науки та технологій і МЗС Японії, а також японські центри, створені наприкінці ХХ ст. в державах, що розвиваються. Основна мета японських центрів полягає в залученні уваги до внеску Японії в сприяння розвитку, а також у підготовці кадрів для бізнесу в країнах перебування та створення сприятливого підґрунтя для розвитку співпраці між місцевим і японським бізнесом. Центри розташовано в дев'яти країнах, зокрема в чотирьох колишніх республіках СРСР. Вони реалізують три види програм: бізнес-курси, курси з вивчення японської мови та програми, спрямовані на поліпшення взаєморозуміння й двосторонніх відносин між Японією і державою, де розташовано ці центри. По суті, поряд з Японським фондом

зазначені заклади є основним інструментом культурної дипломатії Японії.

Японія регулярно бере участь у взаємних роках культури між країнами. Основна мета організації років культури — подальший розвиток і зміцнення двосторонніх відносин. Також є пам'ятні проекти: «150-річчя встановлення дипломатичних відносин між Данією і Японією», «50-річчя встановлення дипломатичних відносин між Японією та Мальдівами» (2017 р.), «40-річчя від дня встановлення дружніх відносин і співробітництва між Японією і АСЕАН» (2013 р.), «60-річчя з дня вступу Японії в Організацію Об'єднаних Націй» (2016 р.).

Уряд Японії приділяє серйозну увагу політиці збереження національних культурних цінностей та співпрацює з ЮНЕСКО. В Японії налічують 21 об'єкт, що належить до всесвітньої спадщини: 17 культурних пам'яток і чотири природних. Окрім того, японський уряд активно взаємодіє з іншими країнами, підтримуючи їхні зусилля зі збереження національної спадщини. Задля цього було створено Японський трастовий фонд збереження всесвітньої культурної спадщини й аналогічний фонд збереження та заохочення нематеріальної культурної спадщини.

Програми освітніх, молодіжних і спортивних обмінів вважають одними з найперспективніших, адже їх спрямовано на створення позитивного образу Японії поміж тих, хто в майбутньому, можливо, сформує політичну, економічну й інтелектуальну еліти своїх країн. МЗС Японії заохочує розвиток спортивного обміну, зокрема поширення за кордоном традиційних японських єдиноборств, насамперед дзюдо й кендо. Поширено також обміни в галузі культури та мистецтва — проведення фестивалів японського кіно, а також численні виставки й концерти.

Японія також організовує заходи для заохочення іноземних фахівців (журналістів, аналітиків, телеведучих) стажуватися у своїх

ЗМІ. Найкращих математиків, фізиків, хіміків, іхтіологів та науковців інших напрямів з усього світу активно залучають до процесу інтегрування як у Японії, так і за її межами шляхом різноманітних конференцій, симпозіумів, семінарів і стажувань.

Успішно працює Японська програма обміну й викладання (Japan Exchange and Teaching Programme – JET), спрямована на розвиток міжнародного обміну між Японією та іншими країнами. Програму JET було запущено 1987 року з метою посилити взаєморозуміння між жителями Японії та народами інших країн. Її ціль – сприяти інтернаціоналізованню локальних японських громад, допомагаючи поліпшити процес вивчення іноземних мов (здебільшого англійської) та розвиваючи міжнародний обмін на місцевому рівні. Нині близько 1000 місцевих владних структур, зокрема 45 префектур і 18 міст, приймають учасників JET. За цією програмою Японію на термін од одного до трьох років відвідали понад 40 тис. молодих іноземців із понад 40 країн світу.

Відповідальність за офіційну допомогу розвитку покладено на Японське агентство міжнародної співпраці. Ця структура працює у понад 150 державах і має близько 100 представництв за кордоном. Протягом багатьох років Японія є основною фінансовою доноркою для низки країн Азії та Африки, зокрема для В'єтнаму, Монголії, Лаосу, Камбоджі. Кошти спрямовують на підвищення якості функціонування інфраструктури – шкіл, лікарень, засобів водопостачання, доріг, а також налагодження систем охорони здоров'я та медичного обслуговування, придбання обладнання, розвиток людських ресурсів і формування адміністративних систем.

З метою сприяння розвитку культури й вищої освіти в цих країнах, а також поглиблення взаєморозуміння й дружби з Японією МЗС надає безоплатну допомогу у сфері культури. У межах співпраці за загальними культурними грантами державним установам країн, що розвиваються, виділяють потрібні кошти на придбання

звукового та світлового обладнання для об'єктів культури, навчального обладнання для вишів, поліпшення охорони культурної спадщини й роботи музеїв, а також на придбання спортивного інвентарю для різних видів спорту, зокрема дзюдо та японських бойових мистецтв. Запуск діалогу «Центральна Азія плюс Японія» 2004 року сприяв формуванню єдиного підходу до культурної взаємодії з країнами регіону.

МЗС Японії через інформаційні відділи своїх посольств і спеціальні японські центри популяризує японську мову. Як показали дослідження, організовані за сприяння Японського фонду, 3,65 млн осіб вивчали японську в 133 країнах світу (не враховано тих, хто вивчав мову самостійно). Задля збільшення числа тих, хто її вивчає, Японський фонд фінансує проекти в понад 190 країнах світу.

У такий спосіб культурна дипломатія Японії досягнула чималих успіхів, однак їй поки що не вдається дістатися рівня США чи країн Європи за силою свого м'якого впливу на інші держави. Однією з причин такого становища є мовний бар'єр, адже японська,

Надзвичайний і Повноважний Посол Японії в Україні Шіґекі Сумі й Київський міський голова Віталій Кличко під час висадження сакур у межах Року Японії в Україні, 2017 р.

попри зусилля державних і приватних структур, не зможе отримати широкого поширення у світі в осяжному майбутньому. До того ж Японія — досить закрита держава зі своєрідним менталітетом і національними традиціями. Її цінності не можуть стати так само популярними, як американські, оскільки вони занадто специфічні. А для розуміння високого японського мистецтва необхідно дуже глибоко зануритись у вивчення історії та традицій держави. Отже, складність культурної дипломатії для Японії полягає в тім, що її акторам треба знайти «точки дотику» своєї культури з глобальними тенденціями, що дасть змогу створити впізнаваний і популярний контент.

Отже, хоча національна своєрідність культури й моделей культурної дипломатії зумовлює відмінності в прийомах, методах, засобах і наявних ресурсах, країни розв'язують схожі завдання. Нині для кожної держави, що прагне збереження та розвитку власної культури, підвищення рівня обізнаності про себе у світі, а також посилення свого впливу на міжнародній арені, зростає значення та необхідність провадження культурної дипломатії.

Запитання для самоконтролю

1. У чому полягають особливості французької моделі культурної дипломатії?
2. Опишіть основні моделі культурної дипломатії європейських держав.
3. Назвіть особливості організації французької, британської та німецької моделей культурної дипломатії.
4. У чому полягають особливості японської та китайської моделей культурної дипломатії?
5. Яку з моделей культурної дипломатії європейських держав найдодільніше використати Україні?

Ірина Матяш

Культурно-інформаційні проекти дипломатичної служби УНР як витoki культурної дипломатії України

Мистецькі проекти як засіб популяризування інтересів УНР та української ідеї за кордоном

Суспільне явище порозуміння народів засобами культури, яке в другій половині ХХ ст. почали осмислювати як культурну дипломатію в Європі та «м'яку силу» в США, а в першій чверті ХХІ ст. залучили до наукового обігу в Україні, наша держава вперше застосувала у сфері офіційної дипломатії за доби Української революції 1917–1921 рр. Тоді тривало формування української дипломатичної служби як державного інституту, покликаного заявити світу про існування незалежної від більшовиків України й створити її позитивний образ поміж іноземних держав. Дипломати УНР та Української Держави мали «надзавдання» — боронити щойно здобутий державний суверенітет і презентувати світові українську ідею. Відтак їхнім головним пріоритетом стала щоденна цілеспрямована праця задля визнання України як незалежної держави, рівноправної партнерки дипломатичних відносин.

Ця місія стала вкрай актуальною з приходом у середині грудня 1918 р. до влади Директорії УНР. Наприкінці грудня 1918 — на початку лютого 1919 р. було створено найбільше (порівняно до доби Української Центральної Ради та Гетьманату) закордонних представництв УНР. Поспіль із посольствами, які й далі функціонували в Німеччині, Австрії, Болгарії, Туреччині та Фінляндії, було засновано дипломатичні місії у Великій Британії, США, Бельгії, Ватикані, Греції, Данії, країнах Балтії (Латвії, Литві, Естонії) та Кавказу (Азербайджані, Вірменії, Грузії), Італії, Нідерландах, Норвегії, Польщі, Румунії, Угорщині, Чехословаччині, Швеції, Швейцарії; зроблено

спробу скерувати місію до Японії. 28 грудня 1918 р. Директорія УНР відправила урядову делегацію на чолі з Г. Сидоренком до Парижа, де в січні наступного року делегації держав-переможниць у Першій світовій війні та їхніх союзників мали розпочати Мирну конференцію для вироблення консолідованої позиції щодо умов підписання договорів із переможеними державами. Головне завдання дипломатичних місій полягало в донесенні до світової спільноти правди про Україну та її боротьбу за незалежність у протистоянні з більшовиками.

Вона мала надскладне завдання: досягти визнання державної незалежності УНР поміж країн-учасниць міжнародного форуму. Делегація прибула до місця призначення 20 січня 1919 р., уже після офіційного відкриття Паризької мирної конференції. Зважаючи на те, що переможених держав – Німеччину та її союзниць – до участі в роботі конференції не запрошували, українські дипломати могли розраховувати лише на переговори в кулуарах. До того ж росіяни в Парижі активізували антиукраїнську пропаганду. Не маючи формального запрошення до участі в конференції, члени делегації УНР, яку уряд вирішив об'єднати з делегацією ЗО УНР, шукали способів привернути увагу країн-учасниць до українського питання.

Тоді вперше як інструмент репрезентації держави засобами мистецтва було використано гастрольний тур творчого колективу «з політично-музично-агітаційною місією». Відповідно до Закону УНР од 24 січня 1919 р. в підпорядкуванні Головному управлінню мистецтв та національної культури УНР на ґрунті Першого національного хору в Києві було створено Українську республіканську капелу під орудою О. Кошиця. Вона мала виступити в Парижі й сприяти створенню позитивного образу України в уяві європейського глядача. «М'яка сила» мистецтва йшла на допомогу офіційній дипломатії.

Державне фінансування творчого колективу забезпечило капелі статус «високої державної культурної інституції», котра мала

«показати Західній Європі, що Українці справді є окремим народом, який має власну культуру»¹. Однак до Парижа артисти катастрофічно запізнялися, адже виїхали лише у квітні 1919 р. Перші гастролі були в Чехословаччині: вони тривали з травня до 18 липня (Прага, Пільзно, Брно, Простейов, Оломоуць, Хрудім, Турнов, Млада-Болеслав, Їчин) і мали триумфальний успіх. Схвальні публікації в чехословацькій пресі про виступи українських артистів привели до виникнення в європейському інформаційному полі концепту «Україна», який осмислювали через враження від українського мистецтва, що сприяло формуванню позитивного образу молоді держави. Отримавши в червні додаткове державне фінансування, хор поїхав до Австрії, де гастролював із 20 липня до 8 жовтня 1919 р. Вражений успіхом артистів, С. Петлюра констатував, що «тріумф Капелі виправдовує саму ідею висилки

Українська республіканська капела в Базелі зі співробітниками НДМ УНР у Швейцарії

¹ Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. Ч. I. Вид. 2-ге. Львів — Кент — Острог, 2008. С. 20.

її за-кордон для ознайомлення чужинців з творчістю нашого Народу»². Утім капела довго не могла отримати віз до Франції. Тоді щойно призначений Послом УНР у Берні М. Василько забезпечив артистам візи до Швейцарії. З 10 жовтня до 1 листопада українська пісня лунала в Берні, Цюриху, Женеві й Лозанні. Капела дала десять концертів, кожен із яких здобув шквал позитивних рецензій у місцевій пресі. «Зразком гарної та хорошої патріотичної пропаганди» назвала ці виступи женеvська газета «La Partie Suisse». З огляду на «державне значення» своєї діяльності, капела отримала додаткове фінансування ще на чотири місяці й нарешті в листопаді прибула до Парижа. Концерти в містах Франції, Бельгії, Нідерландів, Великої Британії, Німеччини, Польщі, Іспанії впродовж 4 листопада 1919 р. — 8 лютого 1921 р. не лише викликали захват од української пісні, а й привертали увагу до країни з таким талановитим народом. «То, що не могли зробити дипломати, зробила капеля, зробила пісня і на всіх мапах навіть на советських появилась назва наших земель — Україна!» — згадував військовик і дипломат В. Сікевич³.

Поразка Української революції 1917—1921 рр. ставила під сумнів державний статус капели та можливість її подальшого фінансування. С. Петлюра, усвідомлюючи роль творчого колективу, який він скерував до Європи, просив його керівника: «Коли Вас будуть інтерв'ювати — незамітно говоріть: “українська музика — пісня «незалежна» — «своя» — «непохожа» — «своєрідна» — є частиною незалежної України»⁴. Із цими настановами капела вирушила за океан, де прославляла українську пісню й Україну вже на інших заходах, які розширювали надважливе завдання: переконувати суспільство Північної Америки в реальності відновлення державної

.....
2 ЦДАВО України. Ф. 3695. Оп. 2. Спр. 94. Арк. 115.

3 Сікевич В. Сторінки із записної книжки. Едмонтон, 1949. Т. 6. С. 26.

4 ЦДАВО України. Ф. 3695. Оп. 2. Спр. 94. Арк. 122.

незалежності України та створювати її образ, відмінний од уявлення про більшовицьку УСРР, що ввійшла до складу Радянського Союзу.

Іншу культурну акцію громадської ініціативи так повністю й не було реалізовано. 8 серпня 1919 р. до Посольства УНР у Швейцарії звернувся юрисконсульт Державної друкарні УНР О. Загорський-Френкель із проектом щодо використання засобів театру й кінематографу для української пропаганди у Швейцарії. Він пропонував цими найдієвішими для «політичної пропаганди» засобами «заручитись добрим відношенням сусідніх народів, викликати сочувствій у Великих Держав, пробудити цікавість до свого існування і будучності», створивши із цією метою спеціальний театральний-кінематографічний відділ. Було заплановано зробити світлини українців (убрання, звичаї, уклад життя), портрети українських політичних і громадських діячів, письменників, артистів, художників зі стислими біографіями; висвітлити моменти

Олександр Кошиць (1875–1944) – керівник Українського національного хору в США

Василь Авраменко (1895–1981) – балетмейстер, хореограф, актор, педагог, відомий як «батько українського танцю» в Північній Америці

політичного життя України від часу революції, засідання міністерств, діяльність українських дипломатів, склад дипломатичних місій, а також українське військо (форма, зброя), українські свята (колядки, вечорниці). Щодо створення кінематографічного павільйону він уже розпочав листування із відповідними швейцарськими фірмами. Також просив доручити йому поїздку Швейцарією з політичною сатирою «Большевики забавляються», артистів для якої вже зібрав. Справу вважав негайною, з огляду на складний «політичний момент»⁵.

Однак цю ініціативу було реалізовано в дещо інших форматах на інших засадах. Упродовж перебування України в складі СРСР найяскравішими прикладами застосування засобів мистецтва для створення її позитивного «небільшовицького» іміджу стала еміграційна діяльність Українського національного хору в США та Канаді, школи українського танцю В. Авраменка, кінематографічна та пам'яткоохоронна праця Є. Слабченка (Ежена Деслава) та ін.

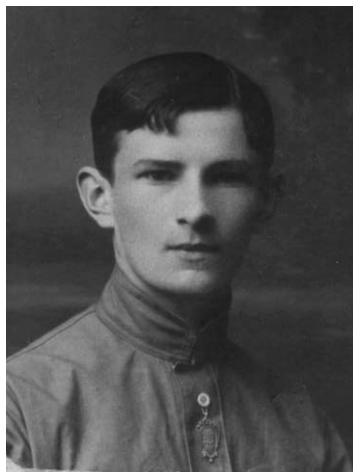
Українська республіканська капела розпочала гастролі в США з кінця вересня 1922 р. уже як Український національний хор під орудою О. Кошиця — на комерційних засадах, без державного фінансування, але з не меншим тріумфом. Гастрольне турне охопило Північну та Південну Америки й тривало до 1924 р., поширюючи в інформаційному просторі континенту поняття «Україна» й «українці». Виступи українських артистів порівнювали зі схожими акціями «Paris Symphony Orchestra» і «La Scala Symphony Orchestra» й сприймали як «справжню національну пропаганду».

Деякий час хор О. Кошиця об'єднував зусилля з танцювальною групою під орудою В. Авраменка. Хореограф і режисер, той здобув собі в еміграції славу «батька українського танцю», заснувавши відповідну школу в Нью-Йорку та численні колективи в США й Канаді. Мовою танцю митець розповідав мешканцям

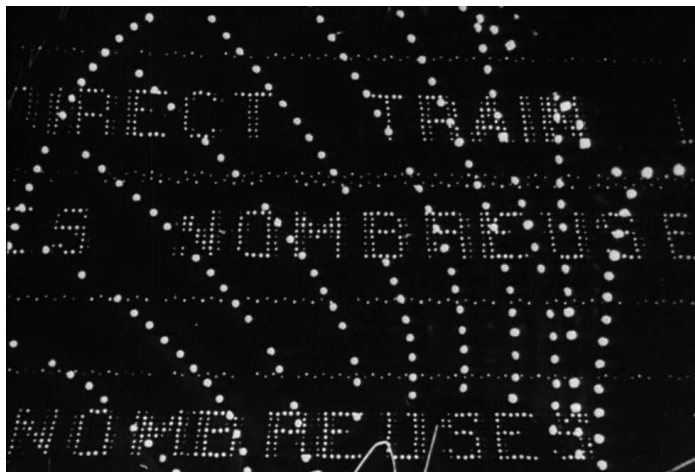
.....
5 ЦДАВО України. Ф. 3965. Оп. 1. Спр. 24. Арк. 81.

Північної Америки про Україну. В. Авраменку належав і грандіозний задум створення українського кіно в США: 1936 р. він заснував і очолив кіностудію в Нью-Йорку. Як сценарист, режисер і продюсер В. Авраменко створив у 1936–1938 рр. перші українські звукові фільми «Маруся», «Наталка Полтавка», «Запорожець за Дунаєм»; 1940 р. – «Трагедію Карпатської України». У кінострічці «Запорожці за Дунаєм» роль отамана Калнишевського виконав колишній очільник Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Угорщині В. Сікевич. Творці й актори фільму мріяли про його успіх, зокрема в Україні. На перешкоді розвитку цього напрямку культурницької діяльності українських емігрантів став банальний брак коштів.

Не маючи відповідних фінансових і технічних можливостей для фільмування, не зміг утілити своїх кінематографічних задумів Є. Слабченко. Ішлося про спільне виробництво фільму «Країна чорної землі» на відзнятому 1943 р. матеріалі швейцарського кінооператора Ганса Лоенбергера та документальної стрічки «Історія української еміграції у Швейцарії», побудованої на відеоінтерв'ю з діаспорянами. Натомість йому вдалося відкрити в Ніцці бібліотеку

Євген Слабченко (Ежен Деслав, 1899–1966) представник європейського кіноавангарду

Кадр із кінострічки Ежена Деслава «Електричні ночі»

україніки та перший український дипломатичний архів. Новизна ідеї Є. Слабченка полягала в тому, що він створив установу, яка мала функції бібліотеки й архіву, як культурний центр об'єднала навколо себе різні групи українців та сприяла їхньому консолідуванню за кордоном, надавала вільний доступ до бібліотечних і архівних скарбів, популяризувала українську культуру. За його задумом, документальна колекція мала знайти притулок у Києві, «коли Україна стане справді незалежною Державою»⁶.

Для промоції свого задуму Є. Слабченко активно налагоджував контакти з представниками установ різних країн, проводив публічні заходи. Бібліотека зрештою стала функціонувати як українське представництво народної дипломатії. Ефективним майданчиком започаткування зв'язків у цій сфері стали кінофестивалі. Саме це мотивувало Є. Слабченка взяти участь у Міжнародному кінофестивалі в Локарно в липні 1954 р. — там кінорежисер «робив велику пропаганду українській справі», улаштуваючи виставки української книжки. Митець уважно вивчав іноземний досвід реалізування таких проєктів, мріяв про нові можливості для ознайомлення світу з Україною та українською книжкою. Зокрема, він висунув ідею створити українську премію за іншомовний твір, у якому якнайкраще показано Україну, та запровадити титул «Амбасадора української культури». У лютому 1955 р. в межах «Української міжнародної культурної акції» на розвиток своїх ідей Є. Слабченко організував виставку української книги в ательє М. Приходька в Торонто. Наступну акцію, присвячену виданням про Україну іноземними мовами, було проведено під час Каннського кінофестивалю 1955 р. У липні 1956 р. митець узяв участь у Міжнародній виставці Біблії в Лозанні, де було представлено видання Святого Письма 600-ми мовами світу. «Світову збірку

.....
6 Листування Євгена Деслава / упоряд., вступна стаття й коментар о. Юрія Мицика. К., 2009. С. 107

україніки» Є. Слабченка репрезентувало Святе Євангеліє, яке видав 1948 р. у Вінніпегу архієпископ Мстислав.

У видавничій справі він розпочав підготовку «Українського світового путівника» («Всесвітнього путівника для українських туристів»). Структурувати його планував за країнами із зосередженням уваги на зв'язках з Україною. Головна ідея поєднувала в собі намір, з одного боку, подати необхідні українському мандрівникові відомості про адреси українських музеїв, крамниць, видавництв, клубів, ресторанів, а з іншого — висвітлити історичні зв'язки закордонних міст з Україною. Ідеї Є. Слабченка у сфері формування позитивного іміджу України у світі на десятиліття випереджали появу таких концепцій в офіційній дипломатії.

Отже, гастрольний тур Української республіканської капели 1919—1921 рр. започаткував модель використання мистецьких проєктів як засіб популяризування інтересів УНР та української ідеї за кордоном. Таку політику було продовжено в культурній дипломатії української діаспори та відроджено в діяльності сучасної дипломатичної служби України.

Боротьба за присутність УНР у європейському інформаційному просторі

Інформування іноземної спільноти про Україну стало одним із головних завдань у діяльності зовнішньополітичного відомства УНР одразу після його створення 22 грудня 1917 р. Утім задум О. Шульгина видавати із цією метою іншомовні часописи було реалізовано вже за доби Гетьманату: пресовий відділ МЗС створював місячники «Ukrainische Nachrichten» (нім. мовою) та «Ukraine» (франц. мовою). У березні 1918 р. задля організування в Європі українського інформаційного бюро Центральна Рада скерувала до Берна Ю. Гасенка — особистого ад'ютанта генерального секретаря військових справ С. Петлюри. Також у складі Представництва

ЗУНР в Австрії та Німеччині було створено Українську пресову службу. Це були перші системні спроби ввести УНР у європейський інформаційний простір. На віденський спеціальний інформаційно-пропагандистський підрозділ покладали функції головного центру інформаційного забезпечення й постачання матеріалів для пресбюро при українських закордонних дипломатичних установах. У складі Представництва ЗУНР служба перебувала до червня 1919 р., а відтак перейшла під опіку Посольства УНР. Інформаційна діяльність стала одним з інструментів виконання основної місії дипломатичних установ. Як зазначав О. Шульгин: «Щоб не було на Україні, які б комбінації не сталися на Україні, і коло України, нам треба клином вбити ту думку в голови всіх дипломатів і політиків (особливо в великих державах, як Фран[ція], Англія[,] Америка), що Україна існує і існувала за довго до війни і до того як (розбита на десятки[,] сотки) Германія ще не вела ніякої політики дальше своєї околиці»⁷.

Задля досягнення цієї мети в складі дипломатичних представництв УНР створювали пресові бюро, інформаційно-пресові відділи. Завдання цих підрозділів полягали в реферуванні ЗМІ країни перебування та моніторингу наявності інформації в них про Україну, готуванні звітів про події в Україні, організуванні періодичних видань дипломатичного представництва для поширення правдивої інформації про Україну. Уже в лютому 1919 р. пресові бюро було створено на базі диппредставництв у Болгарії, Греції, Італії, Естонії, Нідерландах, Румунії, США, Угорщині, Чехословаччині, Швейцарії та ін.

Керівники дипломатичних представництв намагалися підтримувати цікавість до України шляхом публікування інформаційних повідомлень і статей у місцевих ЗМІ, давали інтерв'ю.

.....
 7 Записна книжечка О. Жуковського з 1919 р. // Український історик. Нью-Йорк — Торонто — Мюнхен, 1986. № 01—02 (89—90). С. 76.

Активну діяльність у цьому напрямі провадили Посол Української Держави в Австро-Угорщині В. Липинський, Посол УНР у Туреччині О. Лотоцький, консул УНР у Мюнхені В. Оренчук, Голова НДМ УНР у Греції Ф. Матушевський та ін. Виступи українських дипломатів у пресі доповнювала роз'яснювальна робота в урядових, державних, парламентських колах країн перебування. Одразу після приїзду до Відня В. Липинський 6 липня 1918 р. дав інтерв'ю журналісту газети «Neue Frei Presse», провів зустрічі з головою української фракції в австрійському парламенті Є. Петрушевичем, польським письменником Л. Кульчицьким. Ці інформаційні заходи мали особливе значення з огляду на те, що в австрійській пресі розгорнули пропагандистську кампанію проти Української Держави у зв'язку з небажанням виконувати домовленості в межах Брестського мирного договору щодо створення автономного коронного краю в Галичині. Долати спротив місцевої преси доводилося Голові НДМ УНР у Греції Ф. Матушевському, який пробував започаткувати систематичні публікації в ЗМІ статей про історію, культуру й економіку України. Однак активність українців наражалася на обережність греків. Голова місії зауважував, що «газети бояться писати про Україну, хоч ми їм даємо готовий матеріал»⁸. Результативну співпрацю з турецькою газетою «Іфгам» (редактор Гусейн Рагіб-бей) налагодив Посол УНР у Туреччині О. Лотоцький. У місцевій пресі оприлюднили інтерв'ю посла та його доньки Оксани — дружини Я. Токаржевського-Карашевича, яка опановувала новий напрям популяризування української ідеї за допомогою спілкування з дружинами представників дипломатичного корпусу та прогресивним турецьким жіноцтвом.

Активізуванню інформаційної роботи дипломатичних представництв УНР мало сприяти створення експозитури «для координаційної діяльності українських представництв і догляду над

.....
8 Там само. Арк. 82.

інформаційною і видавничою діяльністю» за кордоном на чолі із заступником Міністра закордонних справ. Однак ухвалений 9 квітня 1919 р. проект про створення такої інституції було за тиждень скасовано через «недоцільність». 18–22 серпня 1920 р. Нарада послів і голів дипломатичних місій УНР у Відні ухвалила рішення про необхідність посилення інформаційно-пропагандистської діяльності як засобу ствердження української ідеї та зарахувала це до головних завдань української дипломатії.

Помітних новацій такій роботі української делегації в Парижі надав М. Тишкевич, який у вересні 1919 р. заступив на посаду після Г. Сидоренка. Він докладав зусиль для пошуків підтримки УНР в урядових, дипломатичних і ділових колах, подавав голові Паризької мирної конференції ноти й меморандуми щодо визнання самостійності України, допомоги українським полоненим в Італії та Німеччині, розв'язання питання Східної Галичини, а також виголошував протести проти воєнних дій Добровольчої армії А. Денікіна. Високо оцінюючи вплив преси на врегулювання політичних проблем, М. Тишкевич у своїй дипломатичній діяльності тісно контактував зі ЗМІ, часто давав інтерв'ю для паризьких видань, демонструючи переконливу позицію в протистоянні антиукраїнській кампанії, яку розгорнули білогвардійські прихильники «єдиної і неподільної Росії».

Граф Тишкевич першим поміж українських дипломатів став членом Товариства дипломатичної історії та започаткував новий напрям у діяльності дипустанов, що полягав у залученні дипломатів до архівно-історичної праці. Отримавши дозвіл на ознайомлення з документами архіву МЗС Франції, він організував пошук документів, пов'язаних з історією України. За його фінансового сприяння Товариство дипломатичної історії видало листування французьких міністрів, короля Людовика XIV, документи про діяльність гетьмана І. Мазепи. Також М. Тишкевич почав читати учням

французької вищої школи («École normale supérieure») лекції про історію України, що сприяло їхній зацікавленості Україною як державою, її традиціями та культурою.

Присутності України в європейському інформаційному просторі досягали також через участь українських дипломатів у профільних міжнародних конгресах. Першою українською жінкою, яка англійською мовою виголосила доповідь на конгресі Міжнародного альянсу за виборчі права жінок 6–12 червня 1920 р. у Женеві, була співробітниця НДМ УНР у Швейцарії Г. Чикаленко-Келлер. Вона висвітлила становище жінок в Україні, їхню участь у державному управлінні, парламентських і муніципальних виборах, а також була присутня на засіданні секції жінок із країн, де жінки мають виборче право, і заявила про бажання Союзу українок вступити до Міжнародного альянсу та взяти участь у наступному конгресі в Парижі в 1922 р.

Важливим складником поширення інформації про Україну в європейському інформаційному просторі стало долучення дипломатичних представників УНР до відзначення важливих для країн перебування дат і подій. Мешканці Праги запам'ятали, як 24 березня 1920 р. співробітники НДМ УНР у Чехословаччині на чолі з головою місії М. Славинським поклали вінок із жовто-блакитною стрічкою та написом «Українці — великому чехові!» до пам'ятника філософові Я. Гусу, а хор старшин із табору в Німецькому Яблонному виконав чеський, словацький і український гімни. «Така пропаганда була потрібна, — писав згодом М. Славинський. — Тому що більшість населення вважало, що Росія і Україна — одне і те ж»⁹. Так упродовж 1918–1920 рр. було започатковано інструментарій досягнення присутності України в європейському інформаційному просторі.

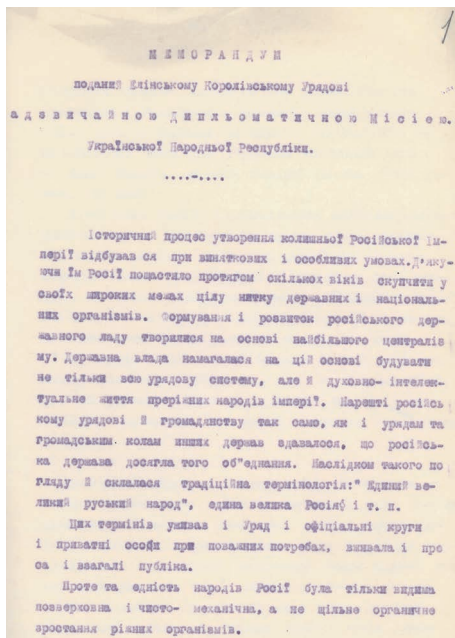
.....
9 Файзулін Я. «Протягом року я не отримував зарплати від петлюрівського уряду. Тому ліквідував свою місію» // Український інститут національної пам'яті.
URL: <https://cutt.ly/5j5lwik>

Видавнича діяльність диппредставництв як засіб інформування закордонної спільноти про Україну

Ефективним засобом інформування іноземної спільноти про Україну стала видавнича діяльність. Уже в першому півріччі 1919 р. почали виходити засновані в дипмісіях часописи: німецькомовна газета «Die Ukraine» в Будапешті, англомовний бюлетень «The Ukraine» у Лондоні, неперіодичний часопис болгарською «Украинско слово» в Софії, двомовний (грецькою та французькою) бюлетень «Revue Greko-Ukrainienne» в Афінах, бюлетень італійською мовою «La Voce del Ucraina» в Римі, «Бюлетень Пресового бюро НДМ УНР» у Бухаресті та ін. Голова НДМ УНР на Кавказі І. Красковський в умовах інтенсивної антиукраїнської пропаганди більшовиків зробив спробу заснувати за участі представників Грузії, Вірменії, Туркестану тижневик «На рубеже» та щоденну газету «Новь».

У наукових і публіцистичних працях 1919 р. («L'Ukraine en face du Congrès», «La Littérature Ukrainienne») пропагував українську ідею голова української делегації в Парижі М. Тишкевич. Окремою брошурою угорською мовою НДМ УНР в Угорщині видала працю О. Шульгина «Ukrain problemak». НДМ УНР у Чехословаччині спільно з українсько-чеським кооперативом «Час» започаткувала серію брошур «Пізнайте Україну». 1919 р. Посольство УНР у Царстві Болгарія спільно з болгарськими науковцями почало випускати журнал «Украинско-български преглед». Співробітники пресбюро НДМ УНР у США підготували серію брошур про історію, географію, природні ресурси України.

Нову форму інформування про Україну, «її відносини до Росії [...] і чому їй треба допомагати» уряду країни перебування започаткував Голова НДМ УНР у Греції Ф. Матушевський. Він підготував меморандум до грецького уряду, головна теза якого полягала в тому, що «єдність народів Росії була тільки видима і чисто механічна», український народ є «цілком окремою галуззю західно-словянської раси

Меморандум НДМ УНР до Уряду Греції
19 квітня 1919 р.

Федір Матушевський (1869–1919) —
Голова НДМ УНР у Греції

своїми духовними і фізичними прикметами, мовою, укладом розуму і поглядами та особливістю свого побуту», Україна має власну історію, заклала підвалини державності ще в X ст., прийняла від Греції християнство, тому «може і повинна бути суб'єктом права і то в своїх національно-територіальних межах»¹⁰. 500 примірників французькою мовою надрукували 10 квітня. Ф. Матушевський особисто вручив меморандум Міністру закордонних справ Греції, також їх було розіслано до редакцій місцевих авторитетних газет, лідерів парламентських партій, копії передано представникам дипломатичного корпусу. Відтак у пресі почали публікувати інформацію про Україну, було дещо змінено на краще ставлення влади до місії: зменшено тариф на відправлення й отримання телеграм, надано кур'єрське обслуговування, скасовано цензуру в листуванні. Для розширення

.....
10 Там само.

уявлень греків про Україну Ф. Матушевський вирішив розпочати підготовку видання творів української літератури. Після його передчасної смерті 21 жовтня 1919 р. М. Левицький констатував, що покійний «своєю дипломатичною, політичною і літературною працею зробив радикальний переворот грецької громадської думки».

До укладання двомовного журналу «Українсько-български преглед» (упродовж 1919–1920 рр. вийшло 17 номерів), який започаткувало Посольство України в Царстві Болгарія, залучали болгарських письменників і журналістів. Видання сприяло правдивому інформуванню болгар про право української нації на незалежну й суверенну державу, створювало в читачів уявлення про українців як народ, рівний поміж інших у світі, з багатою літературою та фольклором, а про Київ — як про цивілізований центр Русі.

Отже, упродовж доби Української революції 1917–1921 рр. не лише було сформовано сучасну українську дипломатію як державний інститут, а й започатковано інструментарій публічної дипломатії та її складової частини — культурної дипломатії. Цей інструментарій було поглиблено роботою дипломатії української еміграції під час перебування України в складі СРСР, а відтак відроджено й розширено в діяльності сучасної української дипломатичної служби.

Запитання для самоконтролю

1. З якою метою було надано закордонне відрядження артистам Української республіканської капели під орудою О. Кошиця? Яке значення для України мали виступи цього колективу в країнах Європи?
2. У чому полягала цінність проекту О. Загорського-Френкеля?
3. Чи можна вважати діяльність О. Кошиця, В. Авраменка, Є. Деслава продовженням мистецьких проектів УНР і чому?
4. Як українська дипломатія 1919–1921 рр. боролася за присутність УНР у європейському інформаційному просторі?
5. Хто з дипломатів УНР першим запровадив використання архівно-історичної праці для промоції України в Європі?

Ірина Матяш

Ідеологічні інструменти культурної дипломатії УСРР/УРСР (1919–1991)

Спроби застосування культурної дипломатії в радянських реаліях

Із приходом більшовиків до влади в Україні в лютому 1919 р. Рада народних комісарів УСРР, сформована з обраних у Москві діячів, не одразу звернулася до осмислення ролі культури в міжнародних відносинах, адже для радянських республік не було місця в закріпленій за результатами Паризької мирної конференції Версальсько-Вашингтонській системі світоподілу. До того ж для спілкування з іноземними представниками, які ще залишалися в УСРР, більшовики обрали мову погроз і ультиматумів.

Спробу застосувати у відносинах УСРР із європейськими країнами інструменти культурної дипломатії зробив 1921 р. заступник голови президії щойно створеного Комітету Червоного Хреста в УСРР П. Линниченко. Він отримав доручення Х. Раковського провести в Софії переговори щодо організації допомоги голодним та репатріації українських і російських громадян із Болгарії. Шлях П. Линниченка до болгарської столиці пролягав через Одесу, де той переконав артистів тамтешніх театрів — російської драми й опери та балету — провести двомісячний гастрольний тур у Болгарії та Югославії, щоби зібрати кошти для голодних в УСРР. П. Линниченко повідомив про свою ідею започаткування радянської «культурної дипломатії» Х. Раковському, однак не встиг утілити цього плану, адже під час Великого терору його було засуджено до смерті.

У грудні 1922 р. Українська СРР увійшла до складу Союзу радянських республік і повністю втратила право на зовнішньо-політичну діяльність. Проте вже в другій половині 1920-х рр. спробу створити позитивний образ «іншої» України у Франції зробив

Є. Слабченко. Він тішив себе ілюзією, що радянська Україна могла перебувати в складі Радянського Союзу за іншими законами, відмінними від законів радянської Росії, яка не припиняла «закидати» українцям, білорусам і кавказцям буржуазний націоналізм у літературі, мистецтві та кінематографії. 1927 р. Є. Слабченко став французьким кореспондентом Всеукраїнського фотокіноуправління, 1928 р. заснував клуб «Друзі українського кіна» як паризьку філію створеного за ініціативи правління ВУФКУ в Києві Товариства друзів радянського кіно. Він рекламував досягнення кіноіндустрії УСРР у європейських кіножурналах, повідомляючи про успіхи Одеської кіностудії, побудову в Києві «українського Голлівуду».

У березні 1928 р. в межах європейського турне, яке організувало ВУФКУ, у Париж приїхав О. Довженко. Його «Звенигора» була перлиною прем'єрних показів, хоча не вкладалася в прокрустове ложе радянської ідеології як українське «поетичне кіно». Є. Слабченко був одним з організаторів цих переглядів у Торговельному представництві СРСР у Франції, «Вільній кінотрибуні», фільм-клубі Парижа, Сорбонні та кінотеатрі Латинського кварталу «Сіне-Латені». Паризький кореспондент журналу «Кіно» повідомляв читачам про успіх українських фільмів у Парижі, оцінюючи «Звенигору» як «фільм-підсумок артистичних і технічних здобутків ВУФКУ»¹. Інформацію про покази «Звенигори» в Парижі опублікувала в травні 1928 р. й московська газета «Кіно».

Однак УСРР уже за рік реорганізувала ВУФКУ в підпорядкований «Союзкіно» «Українафільм», а послуги українського емігранта в просуванні за кордоном радянської кінопродукції втратили актуальність. Постаті з кола його спілкування одна за одною потрапляли в жорна репресивної тоталітарної машини. Невдовзі після другої зустрічі з О. Довженком 1930 р. у Парижі під час показу нового фільму «Земля» Є. Слабченко дізнався, що обидва фільми, які

1 Деслав Є. Українські фільми в Парижі // Кіно. 1928. № 4 (40). С. 14.

Публікація Євгена Слабченка в журналі «Кіно»

здобули визнання поміж європейської публіки, стали причиною звинувачення митця в буржуазному націоналізмі. Масовий голод і Великий терор 1930-х рр. нівелювали потребу участі українців у зовнішній культурній співпраці.

Використання можливостей ЗМІ для пропаганди радянських цінностей

Після повернення на початку 1944 р. Українській РСР умовно-го права на ведення зовнішньополітичної діяльності було актуалізовано питання поширення інформації про переваги радянських цінностей, формування позитивного іміджу радянського народу, який рятує світ од фашизму. Перший нарком зовнішніх справ УРСР О. Корнійчук запропонував залучати можливості преси для популяризування ролі Української РСР «як великої європейської держави» та її внеску в боротьбу з гітлерівським Райхом, а також політичного, економічного та культурного розвитку України за роки радянської влади. Для цього він планував запрошувати іноземних

кореспондентів до Києва та зустрічатися з ними особисто. Водночас нарком покладав надії на пропагандистську діяльність українських журналістів, письменників, учених, які мали підготувати серію статей про Українську РСР для закордонних ЗМІ. Фільтром для авторських думок був інструктаж у ЦК КП(б) У. О. Корнійчук пропонував створити журнал «Голос України» на взірць часопису «Война и рабочий класс», що виходив у Москві з 1943 р. за участю вчених, письменників, громадських діячів, лідерів профспілкового руху й висвітлював питання зовнішньої політики СРСР та іноземних держав, актуальні події міжнародного життя. Перший номер мали випустити 15 червня 1944 р., розповсюджувати видання планували й поза межами СРСР. Однак розгляд ініціативи наркома було відкладено.

Перший візит закордонних — американських і англійських — журналістів НКЗС УРСР організував на початку травня 1944 р. Делегація на чолі з професором Чиказького університету О. Ланге «подорожувала» в супроводі представників НКДБ УРСР, відділу преси НКЗС СРСР і польських військовиків, щоб ознайомитися з частинами Польської армії. Водночас візит сприяв розвитку ідеї О. Корнійчука про формування позитивного іміджу УРСР за кордоном через іноземних кореспондентів. Членам делегації організували екскурсію Києвом. Вони оглянули Хрещатик, краєвиди Дніпра, Києво-Печерську лавру, будинки ЦК КП(б)У, РНК УРСР, Київського університету; Аскольдову могилу, пам'ятники Т. Шевченку та Б. Хмельницькому, могилу генерала Червоної армії М. Ватутіна. Об'єкти відвідин потрапляли до плану екскурсії з огляду на їхню культурну цінність і політичну доцільність. Викликати захват українським мистецтвом мало відвідання Академічного театру опери та балету УРСР імені Т.Г. Шевченка — невдовзі туди ввели кожну іноземну делегацію. Журналісти залишали Київ із прекрасними враженнями. Експеримент засвідчив ефективність задуму наркома.

Надалі інструменти культурної дипломатії апробували з дозволу й «благословення» Москви, під партійним контролем.

Інформацію в закордонній пресі щодо культурної співпраці з СРСР, а зокрема й УРСР, було опубліковано переважно у зв'язку з відзначенням радянських і партійних ювілеїв, визначних подій, проведенням культурних заходів. Згодом у соціалістичних країнах набув поширення обмін періодичними виданнями. З УРСР до європейських країн потрапляла така преса: газети «Радянська Україна», «Рабочая газета», «Літературна Україна», «Зірка», «Спортивна газета»; журнали «Дніпро», «Україна», «Коммунист», «Всесвіт», «Наука і суспільство»; брошури товариства «Знання». Поглиблення культурної співпраці журналістів сприяли організуванню міжнародних конкурсів на кращий нарис, спільних журналістських рейдів, читацьких вікторин тощо. Поширення радянської преси за кордон означало надійний канал контрольованої інформації про радянське життя.

Особливості інформаційно-пропагандистської роботи МЗС УРСР із консульським корпусом

Упродовж другої половини 1940-х — першої половини 1980-х рр. у Києві розпочали роботу консульські установи соціалістичних (ПНР, НРБ, НДР, МНР, Республіка Куба, СРР, ЧССР), позаблокових країн (СФРЮ) та Передова група Посольства США; в Одесі відкрили консульства НРБ, Куби, Індії. Склад консульського корпусу в українських містах зумовлювали лідерські позиції СРСР у Східній Європі, закріплені в Ялтинсько-Потсдамській системі міжнародних відносин. Москва допускала в УРСР лише представників «надійних» країн соціалістичного табору, кожен із яких мав партійний квиток своєї комуністичної чи соціалістичної партії. Появу представництва США в середині 1970-х рр. теж було мотивовано інтересами СРСР.

Співробітники консульських установ були основними ретрансляторами відомостей про СРСР та УРСР для своїх країн. До завдань

МЗС УРСР (реорганізованого 15 березня 1946 р. з НКЗС УРСР) належала представницька й інформаційно-пропагандистська діяльність. Її вели з урахуванням політичного значення, якого надавав радянський уряд поглибленню всебічної співпраці із соціалістичними країнами, відповідно до узгоджених із ЦК КПУ планів і головної мети — ознайомлення іноземних дипломатів із «практикою комуністичного будівництва в республіці», рішеннями партійних з'їздів і пленумів, досягненнями УРСР у галузях економіки, науки та культури. Цю діяльність провадили відповідно до загальносоюзних інструкцій, її системно контролювали Москва та ЦК КПРС.

Основними інструментами інформаційно-пропагандистської роботи було проведення врочистих заходів із нагоди знаменних дат і річниць історичних подій, зустрічей із керівництвом республіки, Київського міськкому КПУ, Уккрандпрофу, міністерств і відомств; забезпечення участі представників консульського корпусу в засіданнях сесій Верховної Ради УРСР, з'їздах республіканських союзів, культурних і спортивних заходах; організування відвідин підприємств, об'єктів сільського господарства, науково-дослідних інститутів АН УРСР, музеїв, історичних пам'яток; роз'яснення нових положень законодавства, що регулювало в СРСР та УРСР права й обов'язки іноземців тощо. Окрему увагу приділяли дружинам співробітників генконсульств. Для них проводили врочисті збори з нагоди Міжнародного жіночого дня 8 березня, кінопокази, покази моди. Щомісяця для всіх співробітників генконсульств і членів їхніх родин влаштовували перегляди радянських фільмів. Усі заходи мали спільну особливість — у них домінував ідеологічний складник і не було свободи творчості, що перетворювало культурний обмін на політичну пропаганду радянського стилю життя.

1976 р. до Києва прибула Передова група Посольства США. Задля уникнення відмови американських дипломатів од участі в ідеологічних заходах, що вплинуло б на імідж СРСР, на святковій

збори до Дня Радянської армії та річниць комсомолу України їх не запрошували. Натомість представники США брали участь у заходах, присвячених річницям народження В. Леніна, Міжнародному жіночому дню, у покладанні вінків до могили Невідомого солдата. Такі колективні вшанування радянських пам'яток були ритуалом, який засвідчував могутність комуністичної ідеології та велич радянського народу-переможця.

Справити схожий ефект на іноземну аудиторію прагнули організатори тематичних кінопоказів. Свідченням досягнення їхньої мети була, зокрема, реакція консульського корпусу на перегляд у березні 1979 р. у Київському будинку кіно фільму «Велика Вітчизняна». Генконсул Угорщини Д. Макларі наголосив, що зазначену кінострічку слід показувати насамперед молоді, котра має знати про біди, які пережив народ під час війни. Польський консул М. Гарболінські зауважив, що фільм містить багато маловідомих фактів про Другу світову війну, тому його варто демонструвати громадянам країн, які нічого не знають про події на Східному фронті й вважають, що головне в ті роки відбувалося на Західному. Обидва консули висловилися за необхідність перегляду решти серій фільму. Розповсюдження радянських кінострічок за кордоном і далі було поміж найпоширеніших інструментів культурної пропаганди СРСР. Проте, як зауважував швейцарський науковець В. Гофер, ідеологічно спотворена однобока радянська реальність навіть мовою мистецтва не була спроможна адекватно передавати справжню картину, що робило контакти з СРСР у сфері культури сумнівними для інших країн.

Дні культури як інструмент радянської пропаганди

Організаційне оформлення міжнародного руху поріднених міст на початку 1960-х рр. створило новий канал для формування позитивного іміджу радянських республік за кордоном і зумовило

потребу розширення інструментарію культурної співпраці. Зокрема, було запроваджено взаємне проведення Днів культури. Серед перших країн, які апробували цю модель ще до створення Всесвітньої федерації поріднених міст, була Болгарія. 1956 р. було проведено перші Дні болгарської культури в Києві та Декаду української культури в Болгарії. До їх організування в Софії активно долучився один із лідерів української громади, колишній дипломат УНР М. Паращук. Створенню позитивного образу радянської України засобами мистецтва сприяла преса, зокрема газета «Народна культура».

Першими містами-побратимами Києва на початку 1960-х рр. стали Краків, Тампере й Лейпциг. 1967 р. між Києвом і Лейпцигом задля розвитку контактів у сфері культури, науки, освіти розпочали обмін «потягами дружби» та взаємне проведення Днів Києва в Лейпцигу й Днів Лейпцига в Києві. У середині 1970-х рр. «потяг дружби» почав курсувати між Краковом і Києвом. Його учасниками були передовики виробництва, робітники й інженерно-технічні працівники промислових підприємств Кракова, які змагалися та співпрацювали з підприємствами Києва. Так про життя робітників у радянських республіках дізнавалися в Польщі й Східній Німеччині. Особливість зазначених обмінів полягала в спеціальному доборі учасників і жорсткому партійному контролі за поширенням інформації: образ радянської людини треба було формувати лише позитивний.

Загалом усі двосторонні заходи в цій сфері відповідали жорстким ідеологічним вимогам, їх проводили в передбачених для таких подій форматах.

У 1970-х рр. проведення Днів поріднених міст, Днів культури зарубіжних країн, Днів науки й техніки тощо було усталено як активний інструмент культурної співпраці. Святом «дружби братських народів» назвала чехословацька преса Дні Києва в Братиславі 1977 р. Поряд із виступами мистецьких колективів там

Виступ Академічного ансамблю танцю імені Павла Вірського

демонстрували експозиції «Київ — місто-герой, місто-трудівник», «Українська ленініана», фотовиставка «Київ — столиця радянської України», експозиції живопису, графіки та скульптури. За сприяння генконсульства ЧССР у червні 1978 р. яскраво відзначали Дні Братислави в Києві. Для участі в заходах «літаками дружби» прилетіли робітники, інженери, члени бригад соціалістичної праці різних братиславських підприємств і установ. Урочисте відкриття провели в залі Київського театру опери та балету імені Т.Г. Шевченка. Особливістю цих Днів Братислави стало спеціальне створення пісень до відкриття й закриття заходів: М. Новака на слова П. Койша «Киев, прими открытое сердце Братиславы» і К. Данькевича на слова В. Кочевського «Крила дружби».

З огляду на підписану 1977 р. між УРСР і Хорватією домовленість про співпрацю в економічній, науковій і культурній сферах у червні 1979 р. у Хорватії пройшли Дні культури України, де виступили Академічний ансамбль танцю ім. П. Вірського, Державна капела бандуристів УРСР, Вокально-інструментальний ансамбль «Червона рута» за участю С. Ротару; було проведено виставку художніх творів і виробів народно-декоративного мистецтва, пам'яток історії та культури України, демонстрації фільмів. Аби зацікавити

хорватських громадян туристичними подорожами в Україну, для представництва Інтуриста у СФРЮ готували набори широкоформатних кольорових світлин Києва та інших туристичних центрів, буклети сербохорватською мовою про Дніпровський круїз (який, утім, не передбачав заїзду в тодішній Дніпропетровськ, закритий для іноземців). Було заплановано проведення в Загребі виставок і пресконференцій для журналістів («СРСР — країна туризму, країна друзів») на матеріалах Української РСР з участю представника Управління з іноземного туризму при Раді Міністрів УРСР. 1980 р. в Києві провели Дні хорватської культури в УРСР.

Упродовж 1970—1980-х рр. Дні культури набули помітних особливостей: симетричність дій (взаємне проведення заходів), домінування в їхній концепції ідеологічного складника, партійний контроль і застосування пропагандистських матриць, поглинання республіканських ініціатив загальносоюзними в зовнішніх контактах.

Творчі обміни як інструмент радянської культурної дипломатії

Інструментом взаємопізнання народів стали творчі обміни театрів, участь у мистецьких фестивалях, творчі гастролі. Першим побував на закордонних гастролях у Югославії 1945 р. колектив Київського державного академічного драматичного театру ім. І. Франка. Актори виступали не лише в театрах, а й на заводах і фабриках. 1949 р. мистецькі колективи з УРСР уперше взяли участь у театральному фестивалі в Польщі з виставами «Платон Кречет» і «Макар Діброва» О. Корнійчука. Наступного року польська театральна критика назвала А. Бучму одним із найкращих акторів сучасності. Опубліковані в тамтешній пресі позитивні рецензії на виступи франківців теж покращували імідж України.

На розвиток підписаного 1968 р. договору між Театром імені І. Франка й Краківським драматичним театром імені Ю. Словацького

у квітні 1969 р. на франківській сцені в Києві презентували виставу А. Фредро «Помста» (переклад Бориса Тена). Авторами постановки були митці з Краківського театру імені Ю. Словацького (художній керівник Б. Домбровський, режисер Г. Матвіїшин, художник К. Вісняк). У межах цього творчого обміну франківці (В. Лизогуб, художник Д. Лідер) невдовзі поставили в Кракові «Сторінку щоденника» О. Корнійчука.

Такий інструмент культурної співпраці застосовували і в українсько-болгарських культурних відносинах. 1970 р. колективи Варненського драматичного театру імені С. Бичварова та Київського драматичного театру імені Лесі Українки підписали угоду про творчу співдружність. Тоді болгарські митці побували в Києві, а українські – у Варні. На сцені театру імені Лесі Українки варненський режисер Цв. Цветков поставив комедію болгарського драматурга Ст. Костова «Великоманієв». У Варні київський режисер М. Резникович і художник М. Улановський поставили виставу «Єдиний свідок» Аріадни та Петра Турів. Болгарська преса

Кадри зі спільної польсько-радянської кінострічки «Зося» (1966)

Афіша спільного польсько-радянського фільму «Солдат Победы» (1953)

відзначила, що київські актори збагатили глядачів уявленнями про соціалістичну культуру братнього народу. Майже витіснений із європейського інформаційного простору концепт «Україна» активно замінювали нові: «дружній народ», «братня країна», «радянський». У цьому контексті мистецтво УРСР розглядали як складник радянського мистецтва.

У середині 1970-х рр. творчі обміни було запроваджено між колективами Київського театру опери та балету імені Т.Г. Шевченка та Лейпцизького оперного театру, Донецького державного академічного театру опери і балету та Магдебурзького театру опери і балету імені Максима Горького, Одеського державного театру опери і балету й Варненської народної опери та ін. Упродовж 1971–1976 рр. у кіностудіях соціалістичних країн було знято близько 30 спільних повнометражних художніх фільмів: тематика переважно стосувалася постатей партійних вождів і революціонерів («Ленін у Польщі», «Фелікс Дзержинський»), перемоги над фашизмом («Звільнення», «Солдат Перемоги», «Пам'ятай ім'я своє», «Зося»), історичних подій («Шлях до Софії») та ін.

Творчі обміни й мистецькі акції, попри ідеологічний підхід до формування репертуару, засвідчували міжнародне визнання українського театру та результували в довготривалу співпрацю.

Книжкові виставки, книговидання та переклади як інструменти радянської культурної дипломатії

У межах міжкультурних обмінів також набули поширення перекладацька робота, взаємне книговидання та проведення книжкових виставок. Особливість цього напряму культурної співпраці полягала в тому, що переклади й видання творів українських авторів розглядали в контексті радянської літератури, що мала республіканські квоти. УРСР брала активну участь в інтенсивному книгообміні між СРСР і соціалістичними країнами: румунську

Олександр Довженко (1894–1956) — письменник, кінодраматург, художник, педагог, класик світового кінематографу

Михайло Стельмах (1912–1983) — письменник, драматург, педагог, фольклорист

літературу впродовж радянського часу видавали в УРСР 86 разів накладом 5 млн примірників; щорічно друкували українською мовою твори двох-трьох угорських авторів, видавництво «Карпати» постійно співпрацювало з угорськими видавництвами над виданням літератури угорською мовою; у перше повоєнне тридцятиріччя після Другої світової твори польських письменників друкували в УРСР понад 310 разів накладом більш ніж 10 млн примірників; 1978 р. в УРСР вийшло приблизно 180 назв книг болгарських авторів накладом понад 6 млн примірників.

В УРСР перекладали куди більше творів іноземної літератури, ніж українських за кордоном. Аби твір переклали, той мав бути «ідеологічно витриманий», а його автор мусив належати до партії та мати високий рейтинг у радянській літературі. У Чехословаччині чеською і словацькою мовами видавали твори лауреатів Ленінської премії

Олеся Гончара, М. Стельмаха, О. Довженка; лауреатів Державної премії СРСР В. Василевської, В. Добровольського, І. Муратова, М. Рильського; лауреатів Державної премії УРСР імені Т. Шевченка, В. Канівця, В. Козаченка, О. Корнійчука, А. Малишка, В. Сосюри, П. Тичини та ін. 1966 р. було проведено анкетування, за результатами якого перше місце в списку улюблених творів софійської молоді посів роман «Тронка» Олеся Гончара.

Натомість брак у перекладача А. Лисенка переконливих «партійних аргументів» завадив його належному вшануванню з нагоди вручення премії Асоціації письменників Македонії «Золоте перо» за багаторічну перекладацьку працю в галузі македонської літератури. Збірка «Македонська новела» (1972), яку А. Лисенко переклав і впорядкував, вийшла друком у серії «Зарубіжна новела» й одразу привернула увагу фахівців і читачів. Однак радянську сторону попередньо не поставили до відома про присудження такої премії перекладачу, який до того ж «не займав чітких ідейних позицій». За вказівкою ЦК КПУ було обмежено участь письменників і журналістів у коктейлі, що його Генеральний консул СФРЮ С. Алексич улаштував із нагоди вручення нагороди, і сфабриковано негативну реакцію Спілки письменників УРСР на югославське рішення.

Майже в усіх країнах перекладали поезію Т. Шевченка. Зокрема, у повоєнній Болгарії протягом 30 років Шевченків «Кобзар» виходив шість разів великими накладками, а автор перекладу Д. Методієв здобув Премію імені М. Рильського. Твори Шевченка навіть за тодішніх умов допомогли сформувати в уявленні закордонної інтелігенції думку про окремішність України від Радянського Союзу. Загалом переклади та видання іноземною мовою українських авторів сприяли впізнаваності УРСР за кордоном, що виводило республіку за загальносоюзний контекст.

Для пропаганди радянської літератури проводили спеціальні двосторонні заходи: Дні книги зарубіжних країн в СРСР і Дні

Книгарня «Дружба», де можна було придбати літературу соціалістичних країн. Вул. Хрещатик, 30

радянської літератури в зарубіжних країнах, книжкові виставки тощо. Ідеологічний складник був у всьому — доборі літератури, тематиці заходів, присвячуванні їх річницям російської революції, партійним і комсомольським ювілеям тощо. Під час пресконференцій радянські письменники пропагували метод соціалістичного реалізму, ленінські принципи партійності й народності в мистецтві, класовий підхід до оцінювання явищ суспільного життя, насаджуючи це все «літературам соціалістичного світу».

У Києві книжкові виставки зазвичай проводили в книгарні «Дружба» на Хрещатику, а в церемоніях відкриття брали участь генконсули, представники країни-організаторки, працівники Українського товариства дружби та культурного зв'язку з зарубіжними країнами, офіційні особи УРСР. Першою в жовтні 1966 р. в Києві було відкрито Декаду польської книги. Гості представили виставку також у Вінниці та Львові, побували в Спілці письменників УРСР, середніх школах Києва, відвідали місто Кременець на Тернопільщині, де народився видатний польський поет Ю. Словацький.

Разом із декадами болгарської книги в тій самій локації проводили інші культурні заходи: художню виставку «Болгарія — країна

друзів» в Українському товаристві дружби і культурного зв'язку з зарубіжними країнами; вечір кіномистецтва НРБ в Республіканському будинку кіно за участю генконсула А. Тонева та режисера театру «Сльоза і сміх» Х. Кричмарова, фотовиставку «Соціалістична Болгарія – 40 років» та ін.

Загалом реалізовані за радянського часу в Українській РСР форми й інструменти культурної співпраці охоплювали проведення Днів культури, Днів міст, організування книжкових і мистецьких виставок, перекладання літературних творів, творчих обмінів театрів і художніх колективів, поширення творів кіномистецтва, орієнтованих на підтримання в уявленні суспільств соціалістичних держав лідерської позиції СРСР, пропагування переваг радянського способу життя, консервування ідеологеми «радянського народу – визволителя Європи від фашизму». Вихід за ідеологічні обмеження для творчих особистостей у їхній науковій, творчій і мистецькій діяльності загрожував випаданням із професії та забуттям.

Запитання для самоконтролю

1. Який мистецький проєкт пропонував П. Линниченко для привернення уваги Балканських країн до голоду в УСРР 1921 р.?
2. Як саме радянська дипломатія використовувала ЗМІ для пропаганди радянського способу життя?
3. Які завдання, цілі й особливості організації Днів культури, запроваджених у 1960-х рр.?
4. Яке значення мали творчі обміни мистецьких колективів УРСР для реалізування двосторонніх відносин з іноземними країнами?
5. У чому полягали значення й особливості книжкових виставок як інструмента культурної дипломатії в 1960–1980-х рр.

Сергій Устименко

Завдання й функції МЗС України та закордонних дипустанов

Фундамент для розвитку публічної дипломатії, цього важливого складника м'якої сили нашої держави, у Міністерстві закордонних справ України було закладено у 2017–2018 рр., хоч цим треба було перейнятися відразу після ухвалення Акта проголошення незалежності. Термін «публічна дипломатія» відносно молодий, але насправді дипломатія між народами й культурами функціонує в практичній площині вже впродовж тисячоліть. Дослідників, мандрівників, торговців, науковців і митців можна вважати прадавніми публічними дипломатами. Цей потужний інструмент тепер активно застосовують у діяльності центрального апарату МЗС та закордонних дипломатичних установ, і він дає якісні результати там, де представлено українську дипломатію. Доцільність реалізування заходів публічної та культурної дипломатії визнано в сучасній геополітиці й закріплено в профільній нормативній базі.

Положення про Міністерство закордонних справ України в частині основних завдань МЗС містить комплекс цілей і функцій, які передбачають використання новітнього інструментарію публічної та культурної дипломатії. Адже йдеться про реалізування зовнішньополітичного курсу України, спрямованого на розвиток політичних, економічних, культурних, гуманітарних, наукових та інших зв'язків з іноземними державами, міжнародними організаціями, сприяння утвердженню закордонного авторитету України, піднесенню її іміджу як надійної країни-партнерки.

У сучасному глобалізованому світі очевидним є зростання попиту на інструментарій м'якої сили. Коли «New York Times» із захватом пише про виступ «Dakh Daughters», це свідчить про правильний цивілізаційний напрям руху українців, бо інструменти

публічної дипломатії та культурної дипломатії як її складника пов'язані з міжнародним іміджем. Якщо останній (разом із репутацією країни) розглядати як сукупність чинників її сприйняття у світі крізь призму власних ідеалів і цінностей, реалій політичного устрою, соціально-економічної моделі та позиціонування на міжнародній арені, то зрозуміло, для досягнення яких цілей потрібні заходи публічної дипломатії. Формування позитивного сприйняття України серед іноземних держав та їхніх громадянських суспільств вимагає скоординованої державної політики з метою досягнення позитивних показників розвитку й поширення інформації про успіхи й набутки шляхом використання новітніх методів комунікації.

Прикладом ефективності публічної дипломатії є відома іміджева кампанія «Britain is GREAT». За оцінками британців, її загальний позитивний вплив на економіку країни становив 1,1 млрд фунтів. В іміджевому вимірі кампанія згенерувала 60 тис. позитивних сюжетів про Велику Британію в засобах масової інформації. В умовах глобалізації, посилення ролі громадянського суспільства та стрімкого поширення соціальних мереж головне для міжнародного іміджу — базова відповідність країни основним критеріям сталого розвитку, прогресивного демократичного суспільства, правової держави, належного врядування й інформаційного соціуму.

Загальним завданням публічної дипломатії МЗС є захист національних інтересів України за допомогою формування й підтримання її позитивного міжнародного сприйняття з опорою на перспективні тенденції та процеси в житті держави й суспільства. Досягнути цього можливо шляхом системних комунікаційних зусиль із застосуванням новітніх можливостей і технологій, зокрема через використання сприятливих інформаційних приводів для пожвавлення інтересу до України та поліпшення уявлення про неї в інших країнах. Це дасть державі змогу посилити свій зовнішньополітичний вплив, домогтися розуміння

та підтримання своїх інтересів і позицій поміж іноземних партнерів. Ураховуючи поверхові, фрагментарні й почасти стереотипні уявлення про нашу країну, а також комунікаційні зусилля вороже налаштованих або недоброзичливих сторін, Україна має якнайшвидше зробити низку послідовних кроків для підвищення свого міжнародного авторитету, впливу та поліпшення репутації шляхом формування оновлених уявлень про себе. Традиційні форми інформаційно-роз'яснювальної роботи, як-от виступи керівників й уповноважених працівників закордонних дипломатичних установ (ЗДУ) в ЗМІ, поширення пресрелізів, скликання пресконференцій, проведення заходів до визначних дат досі є важливі, але їх недостатньо для досягнення цілей публічної дипломатії. Тому слід використовувати всі новітні засоби міжнародної комунікації для формування образу України як мозаїки різнопланових привабливих і позитивних інформаційних сигналів та образів, створення чи використання подій і новин, цікавих для громадськості інших країн та міжнародних ЗМІ.

Стратегічна мета публічної дипломатії МЗС полягає у формуванні й підтриманні соціально-економічних перетворень, курсу на європейську та євроатлантичну інтеграцію, позитивних уявлень, доброзичливого сприйняття та сталого інтересу до України в іноземних державах, що сприятиме міжнародній підтримці суверенітету й територіальної цілісності. Ціль публічної дипломатії — утвердження уявлень про Україну як вільну, демократичну, відкриту й розмаїту країну, яка є невіддільною частиною європейського політичного й культурно-гуманітарного простору. Пріоритетним напрямом цієї роботи є створення уявлення у світі про Україну як правову державу, країну соціально-економічних реформ і сталого розвитку зі значним людським капіталом, привабливу для інноваційних проєктів та іноземних інвестицій — це, зокрема, допоможе спростувати й запобігти нав'язуванню міжнародній аудиторії

негативних уявлень про Україну, що їх поширюють супротивники її незалежності, територіальної цілісності й демократичної моделі розвитку. Тобто реалізування проектів публічної дипломатії має слугувати виробленню нового сприйняття соціально-економічних і гуманітарних реалій для формування уявлення про Україну як державу розмаїтого багатокультурного суспільства, реформ, інновацій, відкрити для бізнесу й інвестицій, туризму, навчання.

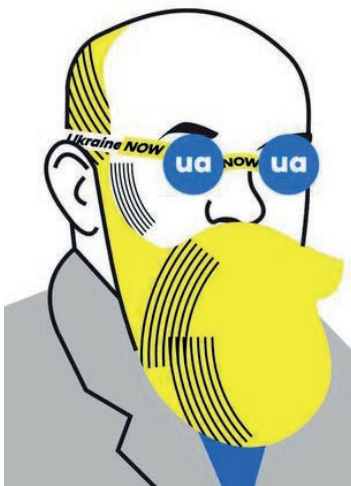
До основних принципів публічної дипломатії МЗС належить успішна співпраця міністерства з іншими державними установами в межах механізму стратегічних комунікацій і взаємодія з організаціями громадянського суспільства, які активно функціонують у сфері комунікації, культурних і мистецьких проектів на міжнародному рівні. Водночас важливою є співпраця з іміджевими організаціями й агенціями приватного сектора, іноземними партнерами для координації дій, запозичення міжнародного досвіду та найкращих практик. Для ефективного практичного застосування публічної дипломатії насамперед потрібно інтегрувати її завдання до посадових інструкцій усіх дипломатів, які працюють у закордонних дипустановах, а також регулярно оновлювати концепції тематичних комплексних заходів й інформаційних кампаній.

Кожен дипломат має володіти всім переліком інструментарію публічної та культурної дипломатії, який стає дедалі довшим із розвитком глобальних секторів інформаційних технологій і креативних індустрій. Слід навести кілька основних складників цього інструментарію: комунікаційні кампанії та проекти публічної дипломатії; презентація України через медійні й онлайнві платформи із широкою аудиторією — енциклопедію «Вікіпедія», фейсбук, ютуб, гугл-платформи, інші спеціалізовані ресурси; участь українців у провідних міжнародних виставках, ярмарках, салонах, кіно- й мистецьких фестивалях, спортивних змаганнях тощо; конференції, колоквиуми, семінари спільно з провідними іноземними

експертами та громадськими діячами, іноземними аналітичними й дослідницькими центрами; операції з надання гуманітарної та іншої допомоги країнам світу тощо.

Тематичні напрями публічної дипломатії також досить розгалужені й перебувають у постійному розвитку. Розрізняють такі види дипломатії, як економічна, культурна та соціальних мереж, а також іміджеві проекти в галузі комунікації, ЗМІ, освіти, наукових досліджень, молоді й спорту. Надзвичайно широкого вжитку в усьому світі набула, зокрема, **дипломатія соціальних мереж**, або **цифрова дипломатія**, застосування якої передбачено серед основних завдань і функцій працівників як центрального апарату МЗС, так і ЗДУ. Соціальні мережі є ефективним каналом поширення позитивної інформації та швидкого реагування на комунікаційні виклики. Робота української дипломатії в соціальних мережах полягає в комунікуванні через сторінки МЗС, його структурних підрозділів, ЗДУ та їхніх керівників.

Аналіз діяльності в царині цифрової дипломатії демонструє важливість злагодженої комунікаційної роботи МЗС і ЗДУ як для

Приклади використання бренду «Ukraine NOW», який розробила креативна компанія «Banda Agency», на сторінці ресурсу «Ukraine.UA», призначеного для популяризування України у світі

інформування громадян України за кордоном, так і для популяризування стратегічно важливих сигналів та інтересів нашої держави. 2020 року для посилення ефекту цифрової дипломатії МЗС було ухвалено рішення змінити формат сторінки «Публічна дипломатія України» (нова назва: «Ukraine UA») у фейсбуці та перетворити її на якісний іншомовний ресурс для просування позитивного іміджу України на іноземні аудиторії. Зазначений ресурс містить здебільшого англомовний оригінальний контент про Україну: туризм, традиції та культуру, українські стартапи, інвестиційні можливості, а також важливі події із життя сучасної України.

Департамент комунікації та публічної дипломатії

Пріоритетність заходів публічної дипломатії було доведено шляхом створення та сталого функціонування протягом 2017–2020 років окремих структурних підрозділів МЗС. Із головних напрямів їхньої роботи – завдання з інтегрованого розроблення й реалізування політики публічної дипломатії: Управління публічної дипломатії, Директорат публічної дипломатії, Департамент публічної дипломатії та – станом на вересень 2020 року – Департамент комунікації та публічної дипломатії.

Департамент, у межах компетенції, забезпечує взаємодію у сфері публічної дипломатії з іншими структурними підрозділами центрального апарату МЗС, представництвами міністерства на території України, українськими дипломатичними установами за кордоном, Громадською радою при МЗС, Державною установою «Український інститут», наглядовою радою Українського інституту, відповідними органами державної влади та місцевого самоврядування України, недержавними установами й організаціями, об'єднаннями громадян.

Департамент провадить свою діяльність на основі річних і поточних планів, які затверджує керівництво МЗС, і звітує

в установленому порядку про їх виконання. Основними завданнями департаменту є забезпечення комунікації МЗС зі ЗМІ, інформаційне висвітлення діяльності МЗС у вітчизняному й іноземному інформаційному просторах та моніторинг присутності України в міжнародних медіа. Суттєвим складником роботи є розроблення та реалізування Стратегії публічної дипломатії МЗС, підготовка пропозицій щодо заходів, спрямованих на системну протидію інформаційним кампаніям проти України та їх нейтралізацію, втілення проєктів цифрової дипломатії, ведення сторінок МЗС у соціальних мережах. Така діяльність — важлива частина єдиної державної інформаційної політики в медіапросторі, покликана допомогти у виробленні та втіленні державної політики задля забезпечення позитивного міжнародного іміджу України й координування заходів, які провадять у цих сферах органи виконавчої влади. Важливим складником зазначеної роботи є опрацювання й організаційне супроводження іміджевих проєктів, які втілюють МЗС і ЗДУ спільно з іноземними державними установами, неурядовими організаціями, експертами та ЗМІ, сприяння діяльності «Українського інституту», формування засад публічної дипломатії, нормотворча робота тощо.

За напрямом публічної та культурної дипломатії МЗС і ЗДУ діють у межах бюджетної програми «Фінансова підтримка забезпечення міжнародного позитивного іміджу України, забезпечення діяльності Українського інституту та здійснення заходів щодо підтримки зв'язків з українцями, які проживають за межами України». Її регламентує Постанова Кабінету Міністрів України № 165 від 22 березня 2017 р. та порядок використання коштів.

Порядок використання коштів за цією бюджетною програмою передбачає три напрями, які закладено в назві самої програми. Роботу в царині публічної та культурної дипломатії провадять відповідно до четвертого розділу (пп. 1–6).

Експертна дипломатія

Важливий і прогресивний напрям роботи публічної дипломатії – **експертна дипломатія**, яка передбачає залучення до роботи МЗС передових іноземних та українських фахівців із культурної, економічної, політичної сфери, громадських діячів. Прикладами успішного залучення експертів є такі реалізовані заходи:

- у більш ніж тридцяти країнах розгорнуто масштабну кампанію з промоції художнього фільму «Кіборги», на перегляди якого, зокрема в Конгресі США та Міжнародному суді в Гаазі, було запрошено представників урядів, зовнішньополітичних відомств, парламентів, лідерів думок, друзів України, іноземних громадян;
- за участю громадських діячів АР Крим – міжнародні заходи з тематики деокупації, зокрема в Парламенті Австрії, у роботі 37-ї сесії Ради ООН з прав людини, іміджевий політичний проєкт «Крим – чотири роки окупації» у межах Міжнародної платформи «Друзі деокупації Криму» (м. Будапешт), міжнародна конференція політичного спрямування «Prague security conference»;
- організація ознайомчої поїздки провідних представників іноземних ЗМІ, зокрема білоруських журналістів-фрилансерів, румунських і словацьких кореспондентів, на підконтрольну Україні частину Донбасу й до інших українських регіонів;
- за участю українських експертів – такі міжнародні політичні заходи, як «Софійський безпековий форум», Галіфакський міжнародний безпековий форум, Українсько-польський форум партнерства (м. Варшава) під егідою міністрів закордонних справ України та Польщі;
- поїздка звільненого з російського полону Володимира Жемчугова до Сполучених Штатів і його участь у заходах

Конгресу й адміністрації Президента США, а також у публічних івентах тамтешніх провідних політологічних центрів;

- міжнародне експертне засідання політичного спрямування в Лондоні за участю членів родин українських політичних в'язнів.

Окреме місце в реалізуванні завдань МЗС і ЗДУ у сфері публічної та культурної дипломатії посідає закордонне українство. Це водночас і цільова іноземна аудиторія, і провідники позитивної інформації про розвиток та мистецькі здобутки України. Закордонне українство активно долучається до співпраці над поліпшенням в Україні умов для підприємництва, розвитку інноваційних технологій, креативних індустрій, науки, туризму тощо; презентування сучасної України, її науково-інноваційної бази, економічних реформ, зокрема на прикладі успішних проєктів і стартапів; підготовки та втілення масштабних культурних і мистецьких проєктів.

Протягом 2019 року в межах бюджетної програми «Фінансова підтримка забезпечення міжнародного позитивного іміджу України, забезпечення діяльності Українського інституту та здійснення заходів щодо підтримки зв'язків з українцями, які

Прем'єрний показ українського художнього фільму «Кіборги. Герої не вмирають» 9 травня, Вільнюс, Литва

проживають за межами України» в частині міжнародного позитивного іміджу проведено понад 300 івентів. Зокрема, ЗДУ реалізували близько 200 іміджевих проєктів за кордоном, розробили та розмістили друковані й аудіовізуальні інформаційно-іміджеві матеріали про Україну. Продовжено роботу в царині експертної дипломатії із залученням фахівців-неурядовців: відбулося близько 90 ознайомчих поїздок українських експертів за кордон та іноземних експертів до України. Із резонансних прикладів: участь колишніх політичних в'язнів — журналіста Р. Сущенка та режисера О. Сенцова в івентах культурної дипломатії у Словаччині, Франції та Польщі; організація престуру в Україну турецької знімальної групи з метою створення документального фільму про Україну; участь представників кримськотатарського Меджлісу в заходах на захист прав корінних народів, які організує Рада ООН з прав людини, участь українського експерта у проведенні в Італії фотовиставки «Промка» та «12 знімків Донбасу» в контексті протидії російській агресії тощо.

За сприяння ЗДУ організовано заходи із популяризування українського кінематографу за кордоном. Дипломати підтримували проведення українського івенту на Каннському кінофестивалі, допомагали представляти український кінопродукт на фестивалі «Toronto International Film Festival» у Канаді, забезпечували інформаційно-іміджеву та протокольну підтримку участі України в міжнародному заході «Haifa International Film Festival» та в 19-му щорічному фестивалі європейського кіно «Europe on Screen» в Індонезії та ін.

Регулярно дістає від МЗС підтримку та практичне сприяння у відкритті нових перспективних майданчиків українська книговидавнича галузь. Зокрема, 2019 року за безпосереднього сприяння з боку МЗС і закордонних дипломатичних установ України забезпечено участь нашої держави в низці найвідоміших міжнародних книжкових виставок і ярмарків, як-от Паризький книжковий салон

(«Salon du Livre de Paris»), 45-та Міжнародна книжкова виставка в м. Буенос-Айрес, Празький міжнародний книжковий ярмарок «Світ книги», Франкфуртський міжнародний книжковий ярмарок, Міжнародний ярмарок книги в Белграді, Міжнародна книжкова виставка «Buch Wien», Варшавський книжковий ярмарок, Мінська міжнародна книжкова виставка-ярмарок, 42-й Книжковий салон у Монреалі, 62-й Міжнародний книжковий форум у Бейруті, а також найбільша літературна подія Скандинавії – Книжковий ярмарок у Гетеборзі.

Упродовж 2019 року одним із пріоритетів було подальше розбудовування Українського інституту – підпорядкованої МЗС державної установи, яка є важливим інструментом системного презентування України за кордоном. Задля її належного функціонування забезпечено ухвалення Постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання функціонування державної установи “Український інститут”» від 5 червня 2019 р. № 471 та «Про затвердження Порядку

використання коштів, передбачених у державному бюджеті для реалізації заходів і проєктів Українського інституту» від 5 червня 2019 р. № 511.

Важливим інструментом взаємодії з інститутами громадянського суспільства є діяльність Громадської ради при МЗС України. Протягом 2019 року обговорено комплекс пріоритетних зовнішньополітичних питань, зокрема низку законопроєктів, та ухвалено заяву Громадської ради у зв'язку з вироком суду міста Павія (Італія) у справі Віталія Марківа. Проведено низку масштабних інформаційно-іміджевих кампаній, як-от #JusticeForMH17, приурочену до п'ятих роковин збиття літака рейсу МН17, а також висвітлення щорічної міжнародної конференції «Ukraine Reform Conference» та міжнародного інвестиційного форуму «RE:THINK: Invest in Ukraine». До Дня Державного Прапора та 28-ї річниці відновлення незалежності України розроблено іміджевий відеоматеріал щодо популяризування України за кордоном. За участю ЗДУ реалізовано глобальні інформаційні онлайн-кампанії #SelfieWithFlag та #UAINdependence2019. Також розпочато дві інформаційно-іміджеві кампанії до Дня прав людини #LetMyPeopleGo та з тематики енергетичної безпеки України #StopNordStream2.

Продовжено роботу в межах кампанії #CorrectUA щодо коректного написання латиницею назви столиці України й інших українських міст, за результатами якої вже 63 міжнародних аеропорти використовують правильну транслітерацію українських топонімів, зокрема іноземні авіаперевізники («WizzAir», «Ryanair» та «Air France»), видання «Guardian», новинна агенція Асошіейтед Пресс, міжнародні організації (ЄС, МАГАТЕ, Рада США з географічних назв, ЮНЕСКО, Організація Договору про всеосяжну заборону ядерних випробувань, Міжнародна асоціація повітряного транспорту – IATA). Крім того, триває підготовка онлайн-кампанії #MadeInUkraine. Продовжено роботу з поширення поміж іноземної

Акція в межах кампанії #LetMyPeopleGo, спрямованої на звільнення політичних в'язнів, затриманих у Росії та в тимчасово окупованому Криму

аудиторії іміджевої літератури з метою формування позитивного сприйняття України й об'єктивного висвітлення агресії РФ проти нашої держави, проблематики Криму, політичних в'язнів, української історії, культури, туристичних маршрутів тощо. Продовжено роботу Дипломатичного культурного клубу. Протягом 2019 року проведено захід у межах кампанії #CorrectUA, а також презентацію проекту «Амбасадор. Ветеранська дипломатія» та демонстрацію фільмів «Невидимий батальйон», «War for peace» у новоствореному Музеї «Становлення української нації».

У співпраці з Міністерством інформаційної політики, Міністерством економічного розвитку, Офісом із просування експорту України, Офісом із залучення та підтримки інвестицій (UkraineInvest), проектами «Ukrainian» і «Discover Destination UA» опрацьовано створення бази мультимедійних матеріалів, які ЗДУ можуть використовувати під час проведення виставок і презентацій, участі в експозиціях. Окрім того, протягом 2019–2020 рр. виконано основний обсяг завдань щодо створення нового вебпорталу МЗС України з інтерактивними функціями. До основних трендів державної публічної дипломатії 2020 року належить озвучування українською мовою мандрівок скарбницями світового мистецтва. Уже впроваджено

українськомовні аудіогіди в низці всесвітньо відомих музеїв Австрії, Азербайджану, Грузії, Латвії, Литви, Мексики, Німеччини, Польщі, Туреччини та Чехії, що долучає українців до глобальної комунікації мовою мистецтва й туризму.

Передумовою успіху української публічної дипломатії є впровадження ефективних і якісних змін до процесу підготовки кадрів у зазначеній царині. Для цього потрібно буде додати вдосконалені спеціалізовані навчальні курси з публічної, культурної дипломатії, менеджменту культурних проєктів і роботи в соціальних мережах до навчальних програм закладів вищої освіти, які провадять підготовку й перепідготовку спеціалістів із міжнародних відносин.

Запитання для самоконтролю

1. Який нормативно-правовий акт визначає цілі й функції МЗС України, що передбачають використання інструментарію публічної та культурної дипломатії?
2. У чому полягає ціль української публічної дипломатії?
3. Яким є сучасний інструментарій публічної дипломатії МЗС України?
4. Назвіть основних партнерів МЗС України у сфері публічної дипломатії.
5. Пригадайте головні тематичні напрями сучасної публічної дипломатії України та наведіть приклади практичних заходів, які належать до різних її видів і напрямів.

Тетяна Філевська, Володимир Шейко

Український інститут — профільна установа культурної дипломатії

Український інститут — це профільна державна установа, що працює у сфері культурної дипломатії. Інститут належить до сфери управління Міністерства закордонних справ. Попри те що Український інститут було створено розпорядженням Кабінету Міністрів у червні 2017 р., першим повноцінним роком діяльності Українського інституту став 2019 р. — після завершення конкурсу на посаду очільника інституту було зібрано команду й ухвалено базові нормативні акти, які уможливили початок діяльності установи. Одразу після старту, того ж року, команда інституту реалізувала 84 проекти у 12 країнах: Австрії, Великій Британії, Іспанії, Італії, Литві, Німеччині, Польщі, США, Україні, Франції, Чехії та Нідерландах. Більшість заходів (загалом 77) було проведено в другому півріччі (липень — грудень) 2019 р. Інститут залучив близько 100 тис. учасників та відвідувачів, охопив понад 10 млн контактів через медіа та соціальні мережі.

Важливим завданням 2019 р. було тестування різних форматів проектної діяльності. Досвід першого — «пілотного» — року допоміг краще зрозуміти дієвість цих форматів, а також межі можливостей для української державної установи. Програмний відділ інституту створив перші довгострокові проекти, які згодом дадуть змогу ефективніше популяризувати українську культуру за кордоном, посилять її інтегрованість у міжнародне середовище, зроблять культурну дипломатію сталішою та системнішою.

Команда проаналізувала запити в галузі культури України, врахувала стан і динаміку культурних процесів, зокрема за кордоном, вивчила досвід інститутів культурної дипломатії Великої Британії, Німеччини, Франції, США, Чехії, Литви та Іспанії, а відтак

визначила пріоритетні сектори культури, з яких вона розпочала свою роботу: музика, кіно, перформативне й візуальне мистецтва, література. Не оминули увагою також комунікаційні та кроссекторальні проекти, адже вони допомагають залучати ширші аудиторії, підсилюють медійне охоплення інституту. Важливим напрямом роботи інституту є аналітика та проведення досліджень.

Найбільшою за масштабом програмою 2019 р. став Двосторонній рік культури Україна — Австрія. Роком раніше його проголосило керівництво обох держав. Протягом виконання цієї програми інститут провів 39 заходів у п'яти містах Австрії. Підхід до планування івентів інституції в Австрії полягав у тому, аби представити тамтешній аудиторії як відомі, так і невідомі українські культурні здобутки, покращити міждержавне взаєморозуміння, викликати цікавість до України та відкрити нові перспективи для культурної співпраці. Особливу увагу було приділено сучасній культурі, сьогоденному інтерпретуванню культурно-історичного надбання України, а також осмисленню тривалих і глибоких історико-культурних зв'язків між державами. Програму було сфокусовано на сучасній академічній та популярній українській музиці. Спільно з Українським інститутом масштабну програму року культури втілювали з українського боку — Посольство України у Відні; з австрійського — Австрійський культурний форум, Посольство Австрії в Києві й Австрійське бюро кооперації у Львові. Загалом у межах програми спів організатори разом із партнерами здійснили понад 200 заходів.

Український інститут — не єдиний гравець у полі культурної дипломатії: десятиріччями до реалізування цієї функції в Україні та за кордоном — у державному та громадському секторах — докладали зусиль чимало людей та організацій. Ця система надзвичайно широка. Мета Українського інституту — не лише довершувати проекти, а й бути архітектором цієї системи: систематизувати

та стратегічно спрямовувати зусилля різних акторів, витворювати й утілювати політики та стратегії.

У липні 2020 р. Український інститут презентував середньострокову стратегію — дороговказ, який вичерпно пояснює, як ця інституція працюватиме, чим вона є, які її далекосяжні цілі та як їх можна досягти. Планування діяльності Українського інституту продовжує традицію публічного стратегування, яку в постмайданні роки започаткували інші нові державні інституції — не тільки в царині культури, а й у суміжних сферах.

Для команди інституту передусім було важливо дослідити й визначити сам термін «культурна дипломатія». Як усвідомлене явище й практика вона існує вже понад століття. Для формулювання стратегії слід було визначити, який саме з підходів до розуміння та втілення культурної дипломатії буде найефективнішим і виправданим в українському контексті, адже нині їх є безліч у світі. Було проаналізовано близько 10 аналогічних інституцій: од найдавніших — Британської ради, Гете-Інституту — до молодих і дуже схожих на Український інститут, як-от Литовський культурний інститут. Також розглянуто відмінні за функціями установи, зокрема Інститут Конфуція. За результатами досліджень у стратегію Українського інституту було запозичено те, що є для нього релевантним.

До роботи над стратегією було також залучено експертів із державного та громадського секторів, які працюють в Україні чи за кордоном. Це зробило процес стратегування відкритим та інклюзивним. Завдяки серії стратегічних сесій, публічних і внутрішніх консультацій, ознайомчих поїздок було налагоджено зворотний зв'язок з українським та іноземним експертними середовищами й зібрано важливі міркування, що стало запорукою вичерпності та інформативності документа. Стратегія дає змогу обрати далекосяжну мету й водночас не обмежує щодо того, як її досягнути — за допомогою яких саме проєктів чи активності. Зміст документа

формують і щоденні практика й висновки команди інституту, і зворотний зв'язок од фахового середовища.

Важливо, що під час формування стратегії своєї діяльності Український інститут не починав роботу з нуля. Напрацювання вже стали підґрунтям щоденної роботи, програм, запланованих та реалізованих 2020 року. Навіть попри світову пандемію, команді Українського інституту вдалося дотриматися стратегічних імперативів. У березні довелося скасувати 80% проєктів, запланованих ще наприкінці попереднього року, майже за місяць зробити новий річний план і почати його впроваджувати. Команда ні на крок не відступила від завдань, візії та тверджень, закладених у стратегії; було лише змінено тактику досягнення цілей. Усе це засвідчило дієвість обраної стратегії.

Український інститут працює на широку аудиторію, зокрема й закордонну, інформує та залучає її до співтворення. Інституція функціонує завдяки українським платникам податків, тому важливо повідомляти їм про ту цінність для України, яку створюють за їхні кошти, а також додаткові можливості, що виникають унаслідок діяльності інституту.

Колектив інституту докладає чималих зусиль, аби будувати стосунки з фаховими іноземними аудиторіями у сфері освіти, культури, науки. Задля цього інститут співпрацює за кордоном з українськими дипломатами, а також із тими українцями, які вже мають досвід організування культурних подій для представлення України. Партнерами за замовчуванням вважають ті українські інституції, які створюють культурний продукт: Український культурний фонд, Національний центр Олександра Довженка, Український інститут книги, Державне агентство України з питань кіно. Разом із ними Український інститут може як створювати нові культурні продукти, так і представляти вже готові проєкти за кордоном.

Важливою аудиторією також є ЗМІ, лідери думок і партнери, які допомагають це знання поширювати, примножувати, а отже, досягати більшого впливу. Саме тому співпраця є основою програмної, комунікаційної та дослідницької роботи інституту. До кожного проекту залучають принаймні одну українську чи закордонну інституцію, з якою його реалізують. Тільки так, на думку авторів стратегії, результати діяльності інституту будуть сталими й удасться збільшити поле можливостей кожного з партнерів, досягаючи спільних цілей.

Україна протягом тривалого часу була позбавлена суб'єктності — з огляду на тоталітарне минуле. Тож у місії інституту чітко зафіксована необхідність переходу України в позицію рівноправного партнера, який має що запропонувати й чим зацікавити світ. Україна як суб'єктна держава не може дозволяти виникнення ситуації, коли рішення чи розмови про неї відбуваються без її безпосередньої участі. Україна — це не «failed state», не постійний прохач із віктимною поведінкою — свідомістю жертви; ми маємо посилити власний голос, спроможність щось за допомогою нього артикулювати тим, кому важливо це почути. Але для початку нам треба голос розвинути й утвердитися в ньому. Важливою тут є, зокрема, і роль культурної дипломатії, тому місію Українського інституту сформульовано так: «Зміцнення міжнародної та внутрішньої суб'єктності України засобами культурної дипломатії». Саме на підставі поняття суб'єктності й формують тематичні межі, програмні напрями чи конкретні проекти.

Географія діяльності Українського інституту має відповідати зовнішньополітичним пріоритетам держави та визначатися в синергії з МЗС України. З першого року функціонування інститут почав працювати в євроатлантичному напрямку. У середньостроковій стратегії врахували країни, де зосереджено найважливіші для міжнародної співпраці культурні та освітні інституції. Географія

діяльності передбачає її поетапне розширення. Новими регіонами на найближчі роки буде Азія та Близький Схід, також поступово долучатимуть країни Європи. 2021 року новими державами будуть Японія, Туреччина й Катар.

Можливість якісно втілювати стратегічні цілі в країнах пріоритетної географії зумовлюють рівень фінансування Українського інституту та його штатна чисельність, а також наявність філій за кордоном. Відсутність філій не заважає інституту працювати за кордоном, однак вони допоможуть зробити його роботу системнішою та впливовішою.

На цьому етапі триває активна робота інституту навіть без філій — ознайомчі поїздки, налагодження контактів, комунікування з якнайширшим колом людей, які допоможуть ефективно втілювати стратегію за кордоном. Тривають перемовини з низкою інституцій, посольствами інших країн в Україні, закордонними українцями, людьми, які мають досвід реалізування проєктів культурної дипломатії чи роботи у відповідних державах.

Окрім розроблення стратегії та її публічного обговорення є необхідність підготування аналітичних довідок про конкретні країни (country papers), які стисло й чітко дадуть відповіді на запитання: у якому контексті там треба працювати Україні; які особливості роботи в цій країні; яка активність українців за кордоном; які політичні, культурні й загальногуманітарні завдання культурна дипломатія може вирішити там для України. У зазначеній роботі інститут покладається на співпрацю з експертними аналітичними центрами, МЗС і дипломатами. Зібрані й систематизовані дані допоможуть якісно визначити обсяг роботи, інструменти та критерії оцінювання ефективності діяльності інституту в інших країнах.

Дослідницька й аналітична робота є одним із напрямів проєктної діяльності інституту, спрямованим на збирання та опрацювання інформації, яку зможуть використати інститут, МЗС і закордонні

«Discover Ukraine: Bit by Bit» — 3D-мапінг українських радянських мозаїк 1960—1980-х рр. на фасаді Музею Леопольда у Відні

дипломатичні установи для планування проектів у сфері культурної та публічної дипломатії, розроблення інформаційних кампаній, врахування інтересів, очікувань українських та іноземних партнерів і цільових аудиторій. Дослідницькі проекти Українського інституту нині можна умовно розділити на чотири групи, наведені нижче.

Проекти, важливі для програмної роботи інституту.

Зокрема, дослідження сприйняття України за кордоном — комплексний проект (його реалізують спільно з Міжнародним фондом «Відродження»), який має на меті дослідити ставлення та очікування іноземних фахових аудиторій до України, її культури й можливостей співпраці з нею у сфері культури, освіти, науки, громадянського суспільства. Отримані результати дадуть змогу визначити найпотрібніші формати та наповнення проектів культурної дипломатії на двосторонньому рівні, а також ефективніше розробляти плани роботи інституту протягом 2021—2024 років. Географія дослідження: Франція, Німеччина, Польща, Угорщина, Туреччина, США, Японія — країни, визначені в стратегії Українського інституту на 2020—2024 роки як пріоритетні та важливі в діяльності впродовж 2020—2021-го. Методологія передбачає збирання інформації методом глибинних експертних інтерв'ю. Загалом у межах цієї

серії досліджень буде проведено 147 таких інтерв'ю (по 21 в кожній країні дослідження).

Проекти, необхідні для уточнення регіональних програмних планів і стратегій: «Country profiles». Мета дослідження — виокремити головні виклики та проблемні питання, які ускладнюють двосторонні відносини між конкретною державою та Україною, що можуть корінитися в культурно-історичній площині чи є релевантними до інструментарію культурної дипломатії. Цю аналітику здійснюють у розрізі викликів, що ускладнюють двосторонні відносини з Україною. Географія дослідження: Франція, Німеччина, Польща — країни, визначені як пріоритетні в діяльності Українського інституту протягом 2020—2024 рр. Основою методології є фахова аналітика, що її підготували експерти Ради зовнішньої політики «Українська призма».

Проекти, важливі для розуміння контексту, розвитку дискурсу культурної дипломатії: серія досліджень, які мають на меті ставити складні запитання та шукати відповіді на них, запрошуючи до ширшої дискусії як українське, так і закордонне експертне середовище. Ці дослідження присвячено вивченню особливостей інтерпретування історичних подій та явищ ХХ ст. в низці держав і пошуку зв'язків щодо того, як інтерпретаційні розбіжності на прикладі країн дослідження впливають на ухвалення ними зовнішньополітичних рішень та ведення культурної дипломатії у ХХІ ст. Дослідження медійного наративу щодо історичних подій ХХ ст., які впливають на роль України у світових процесах, є першим у цій серії. Мета дослідження, проведеного спільно з консалтинговою групою «One Philosophy»: зрозуміти головні наративи основних історичних подій минулого сторіччя, які висвітлено протягом 2018—2019 рр. у великих європейських ЗМІ та, зокрема, простежити вплив конкретних медійних фреймів на те, як Україну сприймають за кордоном у політичному,

Міжнародний онлайн-шоукейс «Waves Vienna»
Світлина Ю. Грязнова

історичному й культурному аспектах. Географія дослідження охоплює Францію, Німеччину, Польщу, Велику Британію, Російську Федерацію, Україну. Основу методології дослідження склав метод контент-контекстного аналізу текстів. Тематичний діапазон дослідження містив теми: Голодомор (1932–1933 рр.); Друга світова війна (з особливим акцентом на Угоді про ненапад між Німеччиною та Радянським Союзом 1939 р. і Ялтинській конференції 1945 р.); Український авангард (1910–1930-ті роки) та «Розстріляне відродження» (1920–1930 рр.); Тенденції демократизації після 1991 року на пострадянському просторі та в країнах соціалістичного табору; Чорнобильська катастрофа (1986 рік).

Оцінювання ефективності: дослідження результатів Двостороннього року культури Україна — Австрія 2019, його потенційного внеску й формату. Ідеться про оцінювання актуальності та якості подій, рівня залученості аудиторій, особливостей відносин між установами та людьми в Австрії та Україні на підставі інтерв'ю поміж співорганізаторами, представниками дипломатичного корпусу й владних інститутів, що опікуються культурою, освітою, наукою, громадянським суспільством, закордонними справами. Обіч інтерв'ю було проведено онлайн-опитування за допомогою

напівформалізованої анкети поміж організаційних партнерів, індивідуальних учасників заходів і представників медіа, котрі відвідували заходи в межах року культури або висвітлювали їх.

Становлення нової установи з нуля, до того ж в обмеженнях пострадянської державної системи — справа тривала та передбачає проходження послідовних етапів. Сильна й стала інституція, що працює в полі міжнародних практик, не може оминати такі важливі процеси, як планування та оцінювання результатів своєї діяльності, що, власне, і вирізняє інституції «нового зразка», як от Український інститут. Маючи чітке бачення цілей, розуміння шляхів їх досягнення та аналізуючи кожен свій крок, Український інститут відповідає своєю діяльністю на виклики, що постають на шляху — інертність системи, глобальні зміни, пандемія та безліч інших, — і впевнено прямує вперед.

Діяльність Українського інституту — свідчення пріоритетності культурної дипломатії для України й усвідомлення значення формування позитивного іміджу держави. Так вона посилює власну суб'єктність, долає наслідки багатовікового колоніального минулого та долучається до формування глобального порядку денного задля того, щоб завтра без України Європа не могла уявити розмови про власне минуле, теперішнє та майбутнє.

Запитання для самоконтролю

1. Проблема визначення культурної дипломатії: як зіставити поняття «культурна дипломатія», «міжнародні відносини», «м'яка сила»?
2. Вимірювання ефективності культурної дипломатії: на які середньострокові та довгострокові результати слід орієнтуватися?
3. Як досягти впливу на закордонні аудиторії?
4. За якими параметрами визначають географію діяльності Українського інституту?
5. Які стратегічні цілі Українського інституту?

Юлія Федів, Олександра Якубенко, Дарина Живоглядова

Завдання й місія Українського культурного фонду

Український культурний фонд засновано відповідно до Закону України «Про Український культурний фонд» № 1976-VIII від 23 березня 2017 р. з метою сприяння розвитку національної культури та мистецтва в державі, забезпечення необхідних умов для плекання інтелектуального та духовного потенціалу особистості й суспільства, широкого доступу громадян до національних культурних надбань, підтримки культурного розмаїття та інтегрування української культури у світову.

Завдяки роботі УКФ і створених упродовж 2010-х рр. Державної установи «Український інститут», Українського інституту книги та Державного агентства України з питань кіно успішно реалізовані культурні продукти й ініціативи стають потужними інструментами культурної дипломатії України на національному та міжнародному рівнях. Головними стратегічними цілями фонду протягом 2018–2021 рр. стали: зміцнення інституційної та фінансової спроможності; посилення ролі культури в розвитку суспільства; сприяння творенню культурного продукту; інтернаціоналізування української культури.

Свої статутні завдання та стратегічні цілі УКФ утілює через створення конкурсних грантових програм (фінансування культурних проектів та ініціатив), а також програм інституційних, спрямованих на розвиток фонду, професіоналізування його команди й культурної спільноти загалом (навчальні програми, комунікаційні кампанії, аналітичні дослідження, розроблення стандартів і механізмів експертного оцінювання, клуби бізнес-янголів, партнерські програми).

Міжнародні проекти за підтримки УКФ і формування іміджу України у світі

Підтримка, яку фонд надає проектам міжнародної співпраці, – це один з інструментів інтернаціоналізуванню української культури, розбудови міжнаціонального діалогу, пошуку спільних сенсів і наративів, а також представлення самотутності та розвитку української культури у світовому культурному середовищі. Успішно реалізовані проекти міжнародної співпраці є візитівкою не тільки УКФ, а й української культури загалом. Саме через них міжнародна спільнота бачить напрям розвитку українського суспільства. Великі міжнародні проекти на території України є складником залучення туристів із-за кордону, а також іноземних інвестицій у культурні та креативні сфери економіки.

Кейси проектів міжнародної співпраці за підтримання УКФ

У контексті розвитку міжнародної співпраці заслуговує на увагу міжнародний проект-дослідження **«Революціонуймо»**, що відбувся 2018 р. в Києві, об'єднавши мистецькі й музейні інституції України та Нідерландів. Понад 30 сучасних митців і мистецьких груп із 15 країн мовою інсталяції, живопису, мультимедіа, перформансу, відео- та фотодокументацій говорили про події революцій, аналізували їх як суспільне явище. Проект демонстрував можливості мистецтва під час кризи. Особистий, критичний і ретроспективний погляд було сфокусовано на особливій історичній події – Революції гідності в Україні. Протягом перших двох днів виставку відвідало понад 2000 глядачів.

У контексті культурної дипломатії тема революцій і, зокрема, Революції гідності є актуальною для світових практик осмислення періодів суспільних змін у світі й ролі мистецтва в цьому процесі. Тема виставки стала точкою, яка дала змогу встановити

Фрагмент виставки
«Революційно»,
Київ, 2019 р.

нові відносини з міжнародною мистецькою спільнотою. Проект отримав позитивні відгуки від українських та іноземних ЗМІ. Наприклад, у британському тижневику «TheWeek» було зазначено: «Для Києва це хороший знак, що [...] Мистецький арсенал не цурається прямих політичних тем (хай навіть порушуючи їх дуже обережно). Попри добре знані труднощі, з якими стикається Україна, заклади культури створюють прихисток для обговорення ідей¹».

Історіям міст з атомними електростанціями було присвячено проект **«Чорнобильдорф»** («Chornobyldorf»). У його назві поєднали топоніми «Чорнобиль» і «Цвентендорф». Це масштабний музично-театральний проект, основою якого стали утопічні й антиутопічні історії Цвентендорфської атомної електростанції в Австрії та Чорнобильської – в Україні. «Чорнобильдорф» став результатом спільного творчого процесу митців з обох країн. Проект побудовано на багаторівневій культурній археології. Було використано такі артефакти, як народна поліфонічна українська пісня з околиць Чорнобиля й не тільки (початку 1980-х рр.) та медіархеологічні елементи (електронна музика пізніх 1970-х рр.), щоби створити

1 Jeffreys, T. (2018). *Art of the city: the best contemporary art in Kiev* [online]. Available at: <https://cutt.ly/cj4UYc1> [in English].

Музично-театральний
проект «Чорнобильдорф»
Світлина А. Мантач

перформанс і з його допомогою відрефлексувати глобальні виклики сучасного суспільства.

Спільною продукцією артистів формації «NOVA OPERA» (Україна, композитори Роман Григорів та Ілля Разумейко), «Yara Arts Group» (США, режисерка В. Ткач, художник В. Ключко) та хореографа С. Маєра (Австрія) стала опера-антиутопія «GAZ», натхненна експресіоністською драмою Г. Кайзера та постановкою Леся Курбаса. Після прем'єри в Києві команда вирушила в міжнародний тур до Австрії та США. Паралельно автори проекту також працювали над створенням фільму-опери «GAZ». У Європі та США постановку реалізували та презентували за підтримки національних та іноземних культурних інституцій: УКФ, Українського інституту, Австрійського культурного форуму, програми «Культурні мости» («Culture Bridges»).

«Революційуймо», «Чорнобильдорф» та «GAZ» – приклади проектів міжнародної співпраці, об'єднані спільними наративами та досвідом учасників. Важливим елементом є формування чи переосмислення концепції, яка матиме відгук у митців із різних країн і навколо якої буде сформовано мистецьку дискусію, що відтак спонукатиме до суспільного діалогу на ці теми. Такі проекти

Опера-антиутопія «GAZ»,
Київ, 2019 р.

є універсальними, адже відповідні тематики можуть резонувати з публікою різних країн і водночас бути самобутніми в аспекті виконання, використаних образів, демонструючи унікальність сучасного українського мистецтва. Це дало змогу показати світовій спільноті, що українська культура розвивається, створює нові форми та реактуалізує культурну спадщину, що через культуру українське суспільство відкрите до діалогу й обговорень болючих тем. Важливим елементом цього процесу, як показує приклад опери «GAZ», є налагодження комунікації та партнерських відносин із дипломатичними представництвами держав, що беруть участь у таких проєктах, й іноземними культурними інституціями, які сприятимуть поширенню та презентуванню цих проєктів поміж спільнот залучених країн.

Пандемія COVID-19 2020 р. змінила форми реалізування проєктів: замість багатолюдних івентів — презентації, конференції, резиденції та вистави онлайн. Дистанціювання парадоксально зблизило міжнародну спільноту, уможливило залучення до участі в проєктах представників різних країн, дало доступ до великої кількості культурних продуктів, згуртувало навколо єдиної проблеми та допомогло в розвитку нових партнерств.

УКФ як амбасадор міжнародних стандартів та учасник європейської культурної екосистеми

Серед цінностей, які УКФ утворює у своїй діяльності – партнерство й спільна розбудова екосистеми культури та креативності в Україні. На цих засадах фонд реалізує три партнерські конкурсні програми. Кожна з них є особливою за своєю метою, цільовою аудиторією, очікуваними результатами.

Кейс 1. Програму «Культура. Туризм. Регіони» втілюють УКФ, Програма USAID «Конкурентоспроможна економіка України» (KEU) та SME.DO (Офіс розвитку малого та середнього підприємництва). Мета – посилити туристичну привабливість регіонів шляхом стимулювання місцевого культурного розвитку громад і генерування конкурентоспроможних культурних продуктів.

Кейс 2. Програму «Інклюзивне мистецтво» створено за співпраці УКФ та Британської ради в Україні (у межах мистецької програми «Unlimited: Making the Right Moves»). Її спрямовано на розвиток потенціалу митців з інвалідністю, активне залучення людей з інвалідністю до культурно-мистецького життя в країні та промоцію інклюзивного мистецтва в українському суспільстві.

Кейс 3. «Культура для змін» є програмою міжнародного партнерства. Її спрямовано на спільний пошук відповідей на виклики сьогодення через підтримання культурного діалогу та створення спільних культурно-мистецьких проєктів. Програма покликана сприяти досягненню 17 цілей сталого розвитку (ЦСР), що є частиною Порядку денного в галузі сталого розвитку на період до 2030 року. 2021 р. програму реалізують Український культурний фонд у партнерстві з Фондом «Пам'ять, відповідальність і майбутнє» (Німеччина) та Британською радою.

Такі спільні програми сприяють налагодженню ефективної співпраці з урядовими іноземними установами й фондами, обмінові досвідом, залученню широкого кола експертів, розвиткові

партнерства між культурними діячами різних країн, діалогові та вивченню досвіду інших, а також показують ентузіазм України у створенні та впровадженні масштабних ініціатив. Головними викликами для втілення таких програм є передусім відмінності між фінансовими системами та правовими полями країн-учасниць, що потребує узгодження численних бюрократичних питань, а надто в аспекті спільного фінансування.

Ще одним інструментом інтернаціоналізуванню української культури та провадження культурної дипломатії є членство УКФ у міжнародних спілках, які об'єднують державні й недержавні культурні, освітні, аналітичні та інші організації у відповідних сферах. Членство в міжнародних спілках надає фонду надійний майданчик для міжнаціонального спілкування, обміну досвідом і виходу на мистецькі ради й міністерства культури в усьому світі. УКФ, зокрема, є членом: Міжнародної федерації мистецьких рад і культурних агенцій (IFACCA); Європейської мережі у сфері культурного менеджменту та культурної політики (ENCATC); «On the Move» — міжнародної інформаційної мережі культурної мобільності; «Culture Action Europe» — європейської мережі культурних асоціацій, організацій, художників, активістів, науковців і політиків; «European Network of Cultural Centres» — європейської мережі культурних центрів.

«Blindman» — інклюзивний комікс про незрячу людину. Автори проекту — Володимир Гавриш, Андрій Беницький. Об'ємне зображення, виконане тисненням на папері, супроводжують поетичні рядки, надруковані шрифтом Брайля

Для УКФ членство не тільки є можливістю знайти нових партнерів і долучитися до створення культурної політики Європи, а й має репутаційну вагу для українських інституцій та культури.

2020 р. діяльність спілок було зосереджено також на подоланні викликів, які спричинила пандемія. Під час таких зустрічей тривали спільні обговорення та напрацювання способів подужати кризу для культурної царини — як в економічному аспекті, так і в сенсі збереження цього сектора та його надбань. Однією з головних тез була необхідність збереження міжнародної співпраці, комунікацій, насамперед між національними культурними інституціями, та лобювання необхідності такої співпраці для урядів країн, а надто під час «закритих» кордонів.

Ефективним інструментом культурної дипломатії може стати програма УКФ «Культурні столиці України» — її було створено за прикладом проекту ЄС «Культурна столиця Європи», що передбачає надання одному з європейських міст відповідного статусу терміном на рік, протягом якого населений пункт має змогу продемонструвати своє культурне різноманіття. За результатами конкурсного відбору, першими в програмі УКФ візьмуть участь Маріуполь і Славутич — вони реалізують свої ініціативи 2021 р. Для консультування переможців фонд залучив фахівців, які працюють у командах міст, що вже здобули титули європейських культурних столиць у межах зазначеного вище проекту, зокрема, перспективним є налагодження партнерства з такими містами, як литовський Каунас (він утілюватиме свою програму 2022 р.). Тож ця програма УКФ і міжнародна співпраця в її межах може сприяти лобюванню можливості для України висувати своїх кандидатів на здобуття статусу чергової Культурної столиці Європи.

Важливим інструментом культурної дипломатії є представлення України на міжнародних книжкових фестивалях. На Франкфуртському книжковому ярмарку 2019 р., крім українського

Фестиваль «Ту Стань!» у селі Урич (Львівщина), 2019 р. Відвідувачі мали нагоду більше дізнатися про середньовіччя, послухати гру на старовинних інструментах і подивитися на лицарські бої

національного стенда, роботу якого забезпечив Український інститут книги, діяло й представництво УКФ — як учасник заходу «The ARTS+», що є частиною програми ярмарку й об'єднує видавничий бізнес та креативну індустрію. Участь і широке представлення культурних інституцій, професійних організацій та митців на таких заходах збільшує впізнаваність української культури за кордоном, інтегрує українське актуальне мистецтво у світовий контекст, налагоджує міжнародну співпрацю й залучає іноземних партнерів до копродукцій. Головною проблемою ефективного представлення України на таких фахових подіях, як бієнале, кінофестивалі тощо є недостатня синергія зусиль профільних міністерств, їхніх підзвітних інституцій і підрозділів в аспектах планування, організування та випрацювання єдиної «теми».

Український культурний фонд як державна інституція сприяє реалізуванню культурної дипломатії України через такі основні форми:

- утілення міжнародних проєктів, які об'єднують партнерів різних країн через спільні наративи;
- залучення до зазначених проєктів дипломатичних установ

для якісного та статусного представлення української культури за кордоном;

- постійна комунікація з міжнародною культурною спільнотою через професійні мережі;
- залучення українських інституцій до обговорення й напрацювання європейської культурної політики, досліджень, формування шляхів виходу сектора з кризи та збереження культурного надбання;
- створення стратегій і програм підтримки культурного та креативного сектора спільно з представниками іноземних урядових організацій і фондів, залучення їхнього досвіду;
- адаптування європейських практик розвитку культурного сектора на рівні громад, обмін досвідом;
- представлення України, її культури та креативного сектора у світі.

Запитання для самоконтролю

1. За допомогою яких інструментів УКФ реалізує одну зі своїх стратегічних цілей — інтернаціоналізацію української культури?
2. Які є спільні елементи в проектах «GAZ», «Революціонуймо» та «Чорнобильдорф» і як зазначені проекти сприяють реалізуванню культурної дипломатії?
3. Які партнерські програми розвиває УКФ і яка їхня головна мета?
4. Що дає УКФ членство в міжнародних спілках?
5. Назвіть основні форми реалізування культурної дипломатії УКФ.

Віталій Москаленко, Анна Тертична

Українські культурні проекти в Болгарії: традиції та модерні практики

Специфікою сучасної культурної промоції України в Болгарії є застосування новітніх ефективних моделей і водночас продовження традицій, що їх започаткували перші дипломати Української Народної Республіки в Царстві Болгарія (1918—1921) та українські організації (1920—1930), які співпрацювали з Урядом УНР в еміграції. На початку 1990-х рр. щойно відкрите посольство незалежної України розпочинало свою роботу в атмосфері доброзичливого ставлення Болгарії до молоді держави, що сприяло розвиткові культурно-гуманітарної співпраці й двосторонньої договірно-правової бази.

Системним інструментом розширення української культурної присутності в болгарському інформаційному просторі та публічної комунікації українського диппредставництва в Софії стало видання щомісячного інформаційного бюлетеня «Україна» болгарською мовою (1994—1998). Для представлення самобутності української культури було ініційовано брифінги з нагоди Дня Незалежності, культурні акції в співпраці з Товариством «Україна — Болгарія», зустрічі та літературні вечори; розпочато творчу співпрацю із Союзом болгарських перекладачів, у межах якої болгарською мовою видано «Історію України» О. Субтельного. Упродовж 2000—2013 рр. функцію інформаційного бюлетеня перебрала вебсторінка дипустанови в інтернеті, що діяла до переведення всіх українських дипмісій на єдину платформу www.mfa.gov.ua. Із 2014 р. додатковим каналом інформування про діяльність посольства, українсько-болгарські взаємини та важливі події в Україні стала сторінка у фейсбуці.

Крім традиційних форм співпраці українського посольства з редакціями болгарських ЗМІ, теле- та радіопрограм, було видано чотири тематичні номери журналу «Європа 2001». Останній

специальний випуск цього часопису приурочили до століття української дипломатичної служби, до нього увійшли публікації українських і болгарських науковців І. Матяш, І. Дацківа, І. Манасієвої. Непересічним за важливістю проектом стало науково-публіцистичне видання «Сестра моя, Софія», яке редакція газети «День» підготувала 2016 р. у співпраці з посольством. Переклад книжки болгарською мовою з'явився в болгарських книгарнях у листопаді 2020 р.

Лейтмотивом більшості акцій публічної дипломатії України в Болгарії 2018 р. було 100-річчя встановлення дипломатичних відносин між УНР і Царством Болгарія. У Дипломатичному інституті при МЗС Болгарії провели конференцію «100 років українсько-болгарських дипломатичних відносин: європейський контекст» під головуванням заступників міністрів закордонних справ В. Боднаря та Ю. Штерка. У межах заходу показали документальний фільм «Перший мирний договір світової війни» та відкрили виставку історичних документів — оригіналів Брестського мирного договору, Вірчих грамот Посла УНР О. Шульгина та ін. Матеріали для експозиції надав Державний архів Болгарії.

Головним заходом святкування 100-річчя стало проведення з ініціативи Наукового товариства історії дипломатії та міжнародних відносин Міжнародної наукової конференції «Україна і Болгарія в історії Європи» в Софії 18–19 червня 2018 р. у Болгарській академії наук. Учасники конференції мали змогу ознайомитися з виставкою документів «Українська дипломатія 1917–1924 рр.: зародження національних традицій» (авторка — І. Матяш), підготовленою за сприяння МЗС України. За результатами конференції було підписано угоду про співпрацю між Інститутом історії НАН України та Інститутом історичних досліджень БАН, створено Комісію істориків України та Болгарії. Конференція з участю представницької делегації українських учених-істориків стала першим заходом такого масштабу за роки незалежності України.

Відкриття пам'ятної дошки
М. Драгоманову,
грудень 1996 р.

Упродовж 2019–2020 рр. українські дипломати публікували спеціальні відеопривітання з важливими для болгарського народу святами, як-от День Конституції (16 квітня), День болгарського просвітництва, культури та слов'янської писемності (24 травня). Такі ролики сприяли утвердженню позитивного образу України як дружньої держави, дипломатичні представники якої володіють мовою країни перебування й демонструють повагу до історії Болгарії та культури болгарського народу.

Увічнення пам'яті видатних українців

Важливим інструментом української дипломатичної присутності в Болгарії є увічнення пам'яті видатних українців, творчість яких духовно зближувала український і болгарський народи. Вплив М. Драгоманова, його софійського періоду творчості (1889–1895) на болгарську науку й освіту майже відразу привернув увагу українських дипломатів як важливий інформаційний привід для промоції України. Було відновлено традицію урочистого вшанування вченого, покладання квітів до пам'ятника на його могилі на Софійському цвинтарі (автор – скульптор М. Паращук), урочисто відкритого 1932 р. за участю болгарського істеблшменту й Міністра

закордонних справ УНР О. Шульгина. 1994 р. Посольство України в Болгарії ініціювало встановлення меморіальної дошки професорові М. Драгоманову в м. Софія, яку було відкрито в грудні 1996 р. на будинку, де проживав учений, за адресою: вул. Денкоглу, 40.

2005 р., до 110-х роковин ушанування пам'яті М. Драгоманова, болгарською мовою вийшов збірник архівних статей, щоденників і листів (упорядниці – П. Кинева) як результат опрацювання особистого фонду вченого в Науковому архіві БАН. З 2006 р. українське диппредставництво було співзасновником Міжнародної конференції «Драгомановські студії» та фінансово сприяло у виданні збірника матеріалів 14 конференцій поспіль.

Пам'ятні місця, пов'язані з перебуванням М. Драгоманова в Софії, стали частиною брошури «Сліди видатних українців» (2017). У грудні 2019 р. в головній будівлі БАН проведено виставку фондів М. Драгоманова з Наукового архіву. Вдаючись до нових форм промоції України, до 125-х роковин М. Драгоманова посольство підготувало тримовний відеопроєкт про болгарський період життя та наукової діяльності вченого, відповідне відео було розміщено на ютуб-каналі диппредставництва.

Виставка «М. Парашук – український скульптор, що змінив Софію», 2018 р.

Намагаючись виправити історичну несправедливість та повернути із забуття видатного українського громадського й культурного діяча, скульптора М. Паращука, українське посольство в Болгарії ще в 1990-х рр. розпочало роботу з відновлення його доброго імені. Першим масштабним заходом за цим напрямом стала виставка праць митця в жовтні 1995 р. У Будинку архітекторів у межах Міжнародного форуму «Зустрічі європейських культур». Значна частина експозиції — унікальні архівні документи та гіпсові праці скульптора. За сприяння українських дипломатів на честь видатного українця в Софії названо вулицю, встановлено меморіальну дошку за адресою: вул. Денкоглу, 37. На Центральному кладовищі Софії 1998 р. було відкрито меморіальний комплекс із бронзовим погруддям митця (автор — болгарський скульптор В. Рашидов). Для збереження та вивчення творчої спадщини М. Паращука посольство підтримало видання каталогів документів із болгарських архівів «Українська еміграція в Болгарії після Першої світової війни» та «Проф. Михайло Іванович Паращук: український скульптор і знаний громадський діяч» у 2000 й 2007 рр., а також, 2016 р., збірника архівних документів,

Члени Наукового товариства історії дипломатії та міжнародних відносин біля могили Михайла Драгоманова. Софія, 2018 р.

які стосувалися діяльності М. Паращука та українських емігрантів у Болгарії у ХХ ст. (укладачі — Е. Хакова та В. Москаленко). Окремі гіпсові скульптури М. Паращука було передано до українських музейних інституцій. Зокрема, бюст С. Петлюри — до Тернопільського обласного краєзнавчого музею, а бюст Міністра закордонних справ УНР О. Шульгина — до Музею МЗС України.

У жовтні 2018 р. до 140-річчя з дня народження митця дипмісія спільно із Союзом архітекторів Болгарії підготували фотовиставку «Михайло Паращук — український скульптор, що змінив Софію» під брендом «Ukraine NOW». Близько 30 стендів установили на відкритому майданчику поблизу Будинку архітектора в м. Софія. Окрім сфотографованих праць, було представлено матеріали про життя та творчість М. Паращука, а також оригінали деяких його гіпсових скульптур, які є власністю Посольства України. У грудні 2020 р. було проведено спільну акцію посольства, Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою та Наукового товариства історії дипломатії та міжнародних відносин — онлайн-дискусію, присвячену постаті митця.

Відкриття пам'ятника Т. Шевченку в Софії (автор — І. Гречаник), мало важливе значення для розширення переліку українських місць пам'яті. Ініціативу започаткували 2006 р. й реалізували остаточно лише в червні 2016 р. Поміж щорічних заходів до Шевченківських днів у Болгарії та літературних імпрез на честь Кобзаря окреме місце посідає святкування 200-річчя українського поета. 12 березня 2014 р. у виставковій залі БАН улаштували виставку «Тарас Шевченко та Болгарія», підготовлену з ініціативи посольства за сприяння Почесного консула України в Пловдиві Д. Георгієва.

Посольство України й українці Софії шанують пам'ять Лесі Українки. Біля її пам'ятного знака в селі Владая, що в передмісті болгарської столиці, регулярно проводять зустрічі за участю громадськості: у 1894—1895 рр. поетеса жила й творила там, гостюючи

у свого дядька, професора М. Драгоманова. У сільській бібліотеці облаштовано куточок Лесі Українки з виданими болгарською творами поетки. У жовтні 2020 р. в парку біля меморіального знака посольство висадило кущ калини як символ України.

Упродовж 2020 р. зусиллями посольства було впорядковано могили М. Драгоманова, М. Парашука, Д. Шелудька на Центральному кладовищі Софії та меморіальну дошку на будівлі Посольства УНР у Болгарії.

Українсько-болгарська історія

За сприяння посольства триває маркування спільних віх українсько-болгарської історії. Важливе значення мало, зокрема, відкриття 22 квітня 2008 р. в болгарській столиці пам'ятної дошки першому Посольству УНР, яке діяло в Царстві Болгарія з 1918 до 1921 р., на будівлі за адресою: вул. Хан Крум, 11. Інформації про досвід дипломатичних відносин між УНР та Царством Болгарія довго не було у вільному доступі. Публічного розголосу в Болгарії цей

Дипломати й українська громада біля пам'ятника Тарасові Шевченку в Софії, 2019 р.

історичний факт набув у контексті святкування 100-річчя започаткування дипломатичних відносин між Українською Народною Республікою та Царством Болгарія 2018 р. У листопаді 2020 р. побачило світ фотопринтне видання часописів Посольства УНР «Українсько слово» та «Українсько-български преглед» (1919–1920), які були першими інструментами культурної промоції та публічної дипломатії УНР у Болгарії.

Важливим також є донесення до болгарської громадськості інформації про внесок українського народу у визвольну боротьбу болгар проти османського ярма. 10 грудня 2009 р. у м. Плевен було встановлено пам'ятну дошку на честь українських військовиків, які загинули 1877 р. під час звільнення міста від османів. А на вході до храму Олександра Невського в Софії розміщено меморіальну дошку народам, що доєдналися до визволення болгар, зі згадкою про роль українців.

Дні культури України

У середині 1990-х рр. було започатковано проведення Днів культури України. Перші в новітній історії Дні України в Болгарії відбулися під патронатом Президента Болгарії Желю Желева впродовж 1996 р. – травня 1997 р. Тоді українське мистецтво репрезентували в Національному палаці культури Болгарії увертюра до опери «Тарас Бульба» (диригент – В. Сіренко), співаки Д. Гнатюк, М. Стеф'юк, О. Дяченко, піаністка Е. Чуприк, скрипаль О. Шургот, вокальний квартет «Гетьман». Удруге в Болгарії комплексний захід такого рівня організували 18–22 березня 2013 р. Дні культури України за сприяння Міністерства культури України та мерії м. Софія відкрили концертом Національного заслуженого академічного ансамблю танцю ім. Павла Вірського в Національному палаці культури. Зважаючи на складність улаштування таких масштабних заходів, щорічно Дні культури України в Болгарії

проводять суто на регіональному рівні — у м. Бургас за підтримки Почесного консульства України в цьому місті та мерії.

Викладання української мови та літератури

Викладання української мови та літератури в навчальних закладах Болгарії привертало особливу увагу українських дипломатів. Механізм взаємної підтримки викладання української та болгарської мов було закріплено підписанням у жовтні 1992 р. міждержавної Угоди про співробітництво в галузях освіти, науки і культури й Угодою між Міністерством освіти України та Міністерством науки і освіти Республіки Болгарія від 9 грудня 1994 р. Першим до поглибленого викладання української мови виявив інтерес Софійський університет ім. св. Климента Охридського. За сприяння українського диппредставництва 1996/97 навчального року було відкрито окрему спеціальність «Україністика». 2012 р. україністи столичного університету започаткували випуск електронного альманаху «Българска украинистика» з метою об'єднання довкола нових лінгвістичних, літературознавчих, фольклористичних досліджень. З початку 2010-х рр. в університеті було створено клуб

Фотопринтне видання
«Українсько-български
преглед», 2020 р.

Пам'ятна дошка першому Посольству УНР
у Софії, 2008 р.

«Благодатна середа» для викладання української мови всім охочим. Спеціальність «Україністика» в Софійському університеті має нині статус «захищеної» та отримує дотаційне фінансування з боку МОН Болгарії. Протягом 1994/95 навчального року почали викладати українську мову у Великотирновському університеті ім. святих Кирила і Мефодія — завдяки викладачці Н. Бобух із Полтавського педагогічного інституту. Посольство України сприяло також викладанню української мови, історії та етнографії в Південно-Західному університеті ім. Неофіта Рильського, де в 1990-х рр. читав лекції українець І. Стоянов.

Триває популяризація сучасної української художньої літератури, перекладацька робота, як і українсько-болгарський міжлітературний обмін. В умовах браку державної підтримки перекладацької справи українські дипломати в 1990-х рр. публікували тематичні огляди нової української літератури на сторінках інформаційного бюлетеня посольства. Після налагодження співпраці дипломатів із перекладачами в Болгарії було видано твори Ліни Костенко, Бориса Олійника, Оксани Забужко, Юрія Андруховича, Юрія Винничука, Івана Драча, Миколи Вінграновського, Петра Засенка. У 2011 р. в Софії побачили світ дві антології: «Українська поезія ХХ ст.» в перекладі Захарі Іванова та «Нова українська поезія — антологія» у перекладі Димитра Христова.

Успішними проектами є вихід болгарською мовою видань «Така дивна любов» А. Багряної та «Третій сніг» Івана Андрусика (обидві книги переклав Д. Христов), «Коханці юстиції» Юрія Андруховича (переклад Албени Стаменової), «Сніданок на траві» Остапа Сливинського (переклала Райна Камберова). За переклад збірки Ю. Андруховича «Листи в Україну» 2020 р. перекладачку, завідувачку відділення україністики Софійського університету А. Стаменову було відзначено престижною Національною премією імені Христо Данова в категорії «Перекладач художньої літератури».

Українське диппредставництво в Софії має сталу співпрацю з Національною бібліотекою, у приміщенні якої ще в травні 1999 р. вперше було представлено українські стенди: понад 80 українських книг із бібліотечного фонду. Схожий захід провели й у жовтні 2018 р.: презентовано наявні в болгарських фондах українські стародруки Києво-Печерської лаври, серед яких — «Життя і служба св. Івана Рильського» (1671) та ілюстрована книга архієпископа Андрія Кесарійського «Тлумачення апокаліпсису» (1625), що є найстарішим виданням друкарні Києво-Печерської лаври.

Офіційна сторінка електронного альманаху «Българска украинистика»

У 2018 р. видано двомовну антологію «Український поетичний авангард» та «Болгарський поетичний авангард». Видання побачило світ у межах проекту «Болгарія — Україна: культура на зламі епох (кін. XIX — поч. XXI ст.)» як результат співпраці Інституту літератури при БАН, Інституту літератури НАН України, Софійського університету ім. св. Климента Охридського та Львівського національного університету ім. Івана Франка.

Ще одним ефективним інструментом є співпраця з болгарськими літературознавчими часописами «Факел», «Панорама», «Літературен весник», які присвячують окремі випуски сучасним тенденціям в українській літературі. 2019 р. завдяки іміджевій програмі МЗС України вдалося застосувати якісно новий підхід до представлення сучасної української книги: на 47-му Міжнародному книжковому ярмарку в Софії вперше було організовано український стенд.

Промоція українського мистецтва й проведення різнопланових виставок походить від налагодження системної співпраці посольства з київською галереєю «Ірена». 1997 р. українські художники взяли участь у місцевих бієнале. Згодом у Болгарії проводили фотоекспозиції «Святині Києва» (2000), «Українські мотиви» (2002), «Незалежна Україна — історія в обличчях» (2011), «Україна — Болгарія:

20 років довіри та партнерства» (2011), «25-річчя українсько-болгарських взаємин» та «Кієво-Печерська лавра – святиня України» (2016). Було організовано виставки вишивок А. Рудницької (2009), gobеленів О. Пілюгіної (2012), петриківського розпису Г. Назаренко (2012–2013), художніх праць О. Денисенка (2013), «Рушники Подніпров'я» (2015), української витинанки (2016). Більшість регіональних виставок українських митців у Болгарії проводили завдяки співпраці посольства з «Russi Karabiberov Art Gallery» (м. Нова Загора).

Пожвавленню мистецьких контактів сприяє й діяльність нештатних консульських установ України в Болгарії. Наприклад, Почесний консул України Д. Георгієв регулярно сприяв участі українських музикантів у фестивалях музичного та театрального мистецтва. Завдяки його підтримці в Міжнародному фестивалі камерної музики в Пловдиві взяли участь: піаніст О. Поляков (2012), квінтет «Київ» (2014), дует музикантів Павла й Анни Хмари (2015), скрипаль М. Грінченко та піаніст Р. Лопатинський (2016); гастролювали різні театральні колективи, зокрема Запорізький музично-драматичний театр (2011), Київський академічний театр драми та комедії на лівому березі Дніпра (2013), Театр мюзиклу «Comme il faut» (2015), Львівський академічний театр ім. Леся Курбаса (2017), Національний академічний український драматичний театр ім. М. Заньковецької (2018). Яскравим прикладом успішної співпраці посольства із Софійською філармонією став концерт української пісні у виконанні болгарського колективу «Bella Voce» (2019).

Промоція українського мистецтва

Промоції українського мистецтва не зупиняли й під час пандемії COVID-19 2020 р. Із дотриманням обмежувальних заходів у Болгарії організували виставку художника Р. Гуманюка «Запорозька Січ» у галереї «ЛИК» (24 січня – 7 лютого); відкриття музичного сезону Софійської філармонії за участю українського піаніста Д. Чоні та

Концерт української пісні
в Софійській філармонії,
квітень 2019 р.

симфонічного оркестру Болгарського національного радіо (24 вересня); участь української мисткині Ю. Красовської у виставці «ЕКСПО Artco19» в Національному палаці культури м. Софія (26–27 вересня); виставку сучасного живопису С. Кондратюка в галереї м. Нова Загора (2–17 грудня).

Триває системне популяризування українського кінематографу в Болгарії. Першим кроком у цьому напрямі стала трансляція в жовтні 1994 р. стрічки українського кінорежисера О. Довженка. Перший Тиждень українських фільмів у межах Днів України в Болгарії 1996 р. відкрив режисер Г. Кохан, представляючи художню кінострічку «Страчені світанки». У травні 2005 р. в Софії провели Дні українського кіно в межах Фестивалю європейського кіно. У кінотеатрах «Люмиер» та «Дом на киното» відбулися покази семи українських стрічок: «Молитва про гетьмана Мазепу» Юрія Ілленка, «Мамай» Олеся Саніна й «Чеховські мотиви» Кіри Муратової. Під час Тижня українського кіно 2011 р. в містах Софії, Пловдиві та Русе представили стрічки «Богдан-Зиновій Хмельницький», «Аврора», «За двома зайцями», «Голод-33» та «Тіні забутих предків». У квітні 2014 р. в кіноцентрі «Дом на киното» болгарська публіка побачила стрічки «Шевченко. Експедиція», «Інсталгія», «Параджанов» та «Лука». З 2017 р. Дні українського кіно у Болгарії проводять системно,

у співпраці посольства з Державним агентством України з питань кіно та КП «Київкінофільм». За цей час болгарській аудиторії було представлено кращі взірці українського кінематографу: «Червоний», «Гніздо горлиці», «Білий птах з чорною ознакою», «Чужа молитва», «Сторожова застава», «Все починається в Києві», «Міф» тощо.

Взаємодія з українськими організаціями в Болгарії (Фундація «Мати-Україна» (Софія), «Діаспора-Україна» (Бургас), «Добруджа-Україна» (Добрич), «Український дім» (Сілістра), Українсько-болгарське товариство «Пловдив», «Українська діаспора Болгарії», «Українська діаспора “Балканська січ”») є невіддільним інструментом культурної дипломатії України. У взаємодії зі Спілкою українських організацій Болгарії «Мати-Україна» триває «гастрономічна промоція України». Дипломати й активісти громади беруть участь у роботі українського стенда на щорічних благодійних ярмарках, що їх організовує Міжнародний жіночий клуб у національному виставковому центрі «Inter Expo». Просуванню України в Болгарії також сприяють щорічні, щотравневі публічні заходи громади до Дня української вишиванки.

Успішна культурна промоція України в Болгарії можлива лише за умови синергії зусиль партнерських інституцій двох країн, а завдання дипломатичного представництва — надавати логістичну допомогу та сприяти втіленню ініціатив зацікавлених партнерів-ентузіастів.

Запитання для самоконтролю

1. Який період уважають початком офіційної культурної дипломатії України в Болгарії?
2. Назвіть видатних українців, які найбільше вплинули на розвиток українсько-болгарських культурних відносин у XIX–XX ст.
3. Якого року відкрили пам'ятну дошку першому Посольству УНР у Софії?
4. Хто був автором пам'ятника М. Драгоманову, відкритого 1932 р. на Центральному кладовищі Софії?
5. Що є особливістю культурної промоції України в Болгарії?

Тетяна Ковпак

Культурна та публічна дипломатія в діяльності Посольства України в Грузії

Україна за час двосторонніх відносин із Грузією сформувала й зміцнила дружній образ нашої держави. Посольство України в Грузії застосовує культурну дипломатію для розширення обізнаності грузинської громадськості про Україну в контексті різноманіття її культури, багатогранного мистецтва, досягнень, а також викликів сьогодення, пов'язаних насамперед із зовнішньою агресією, та пошуків спільних українсько-грузинських важелів подальшого зміцнення дружби, взаєморозуміння та підтримки. Культурна дипломатія є важливим напрямом політики багатьох держав світу, зокрема й України, адже сприяє соціальному, культурному й економічному розвитку. Реалізування культурних і мистецьких заходів, популяризування мистецтва, культурної спадщини сприяє формуванню позитивного іміджу держави, розвитку та зміцненню міждержавних відносин.

Спільний історичний ювілей

Ще 1918 р. Україна та Грузія визнали незалежність одна одної. Дипломатичні відносини між нашими державами було встановлено 4 липня 1918 р., тому впродовж 2018 р. посольство активно використовувало 100-річчя від зазначеної події як привід для активізування культурної та публічної дипломатії: було, зокрема, організовано низку наукових заходів. За ініціативи Наукового товариства історії дипломатії та міжнародних відносин проведено дводенну Міжнародну наукову конференцію «Україна–Грузія: 100-річчя дипломатичних відносин» (27–28.03.2018) у Тбіліському державному університеті імені Іване Джавахішвілі. У ній брали участь професори, науковці, фахівці з грузинсько-українських

відносин із Тбілісі, Батумі, Телаві, Києва, Миколаєва й Острога. Під час роботи конференції також презентували та передали до фонду бібліотеки Тбіліського державного університету українсько-грузинське видання «Україна і Грузія в міжнародних відносинах: історія та спільні виклики сучасності», до авторського колективу якого входять грузинські, українські, румунські та польські науковці. Продовженням цієї ініціативи стало експонування виставки архівних документів «Україна—Грузія: 100 років тому» (авторка — проф. Ірина Матяш) у Національному архіві Грузії (29.03—18.04.2018), в офіційному відкритті якої брали участь представники державних установ цієї країни, дипломатичного корпусу, неурядових організацій та української діаспори, українські й грузинські науковці.

До науково-просвітницьких заходів посольство залучає також і молодь, зокрема в Тбілісі проведено (14.07.2018) перший Молодіжний науково-практичний форум «Україна—Грузія: 100 років дипломатичних відносин: роль молоді в активізації економічних, культурних, наукових зв'язків», у роботі якого брали участь науковці Кавказького інституту регіональної безпеки, Європейського університету, Сухумського державного університету (м. Тбілісі), Української асоціації міжнародного права, представники Національної парламентської бібліотеки Грузії, української діаспори, грузинські та українські студенти.

Важливе значення для розвитку культурної дипломатії мають мистецькі ініціативи. Посольство відкрило виставку праць українського художника О. Животкова «Картон. Дерево. Камінь» (26.01—25.02.2018). У церемонії офіційного відкриття брали участь директор Національного музею Грузії Д. Лордкіпанідзе, директорка «Stedly art foundation» С. Беніамінова, дипломатичний корпус, митці, представники грузинської влади, бізнесу та ЗМІ. 2018 р. в м. Телаві (Кахеті) було представлено фотовиставку, присвячену видатній українській письменниці Лесі Українці, яка протягом

1908–1910 рр. жила, творила та викладала в цьому грузинському місті. Того ж року в Музеї історії Тбілісі було експоновано картини О. Дьоми-Пісної та фотографій К. Кіпер під назвою «Україна та Грузія. Цінність в наших традиціях».

Зовнішня агресія та питання Криму

Україна й Грузія потерпають од зовнішньої агресії нашої спільної сусідки – Російської Федерації. Відповідно до Декларації про встановлення стратегічного партнерства між Україною та Грузією, підписаної 18 липня 2017 р., наші держави працюють над виробленням механізмів і спільних заходів із деокупації своїх територій та протистояння сучасним викликам. Крім політичних заходів, у цьому контексті залучають публічну й культурну дипломатію. Прикладом такої діяльності посольства є проведені 2018–2020 рр. круглі столи на тему «Деокупація України та Грузії: спільні зусилля». 2020 р. до заходу залучили громадського діяча, колишнього політичного в'язня в РФ О. Сенцова. Під час його візиту до Грузії в Будинку кіно м. Тбілісі було показано фільм «Від Криму до Сибіру»

Міжнародна наукова конференція “Україна і Грузія: сторіччя дипломатичних відносин”, м. Тбілісі, 2018 р.

та проведено інтерактивну дискусію. Грузинський «Pen Center» вручив О. Сенцову нагороду за «Свободу висловлювання» — він став першим, хто отримав цю відзнаку.

Оскільки кіномистецтво є дієвим інструментом культурної дипломатії, у Тбілісі 2019 р. демонстрували цикл документальних фільмів «НЕЗЛАМНІ», що розкривають долі трьох українських жінок — відомої волонтерки І. Довгань, художниці й громадської активістки Г. Гуцулки та колишньої військової медсестри Г. Іллющенкової, яких через активну проукраїнську позицію та допомогу українським військовим захопили в полон незаконні збройні формування на Донбасі. Того ж року було організовано спільний українсько-грузинський показ документального фільму «Миротворці. У горах Сванетії» про події в Абхазії восени 1993 р. та подвиг українців, які під час гуманітарної місії в період із 10 до 18 жовтня 1993 р. врятували понад 7500 грузинських мирних жителів у горах і доставили населенню 487 т гуманітарного вантажу. Із цієї нагоди до Тбілісі прибули О. Тарчевський, В. Гаркуша та Г. Чібісов, — колишні військовики-вертолітники, які проводили рятувальну операцію в складі української гуманітарної місії. Після перегляду фільму українські герої поділилися своїми спогадами про пережите, про небезпеки, які вони тоді долали. До обговорення тих подій, а також сучасного протистояння російській агресії проти України та Грузії долучилися Посол України в Грузії І. Долгов, бригадний генерал і голова Державної служби ветеранів В. Імнадзе, заступник голови цієї ж служби Ж. Убірія та колишній Міністр оборони Грузії (1993–1994 рр.) Г. Каркарашвілі. Грузинська сторона наголосила, що завжди пам'ятатиме цю допомогу Україні, яка тоді єдина стала пліч-о-пліч із грузинами в їхній біді.

Під час фестивалю українського кіно «Ukraine in focus», який посольство започаткувало в Тбілісі, демонструють сучасні українські кінострічки різних жанрів на актуальні теми. 2018 р.

у межах фестивалю презентували фільм режисера А. Сеїтаблаєва «Кіборги».

Державній службі ветеранів Грузії було подаровано фотовиставку — документальний репортаж «Рятувальна операція в Сванеті» українського фотографа П. Пащенко, зроблений 13 жовтня 1993 р. в охопленій війною та етнічними чистками Абхазії під час операції українських вертолітників з евакуювання мирного населення. У Сухумському державному університеті м. Тбілісі 2019 р. було представлено виставку військового фотографа й волонтера Д. Муравського «Обличчя миру» — зроблені на передовій світлини захисників України: військовослужбовців ЗСУ, добровольців, бійців Національної гвардії та волонтерів.

2019 р. Україна приєдналася до Міжнародної програми психологічної реабілітації та ресоціалізації військовиків, які брали участь у міжнародних миротворчих місіях НАТО, — цю програму реалізують у Грузії. Упродовж 29 червня — 9 липня четверо українських ветеранів АТО — А. Гаргат, О. Сокіл, В. Рубан, С. Скрипка — та волонтерка Г. Шинкаренко долучилися до міжнародної команди археологічної наукової експедиції Грузинського національного музею Нокалакеві під керівництвом британського доктора археології, викладача Університету Вінчестера П. Еверілла. Учасників

Презентація фільму
«Миротворці. У горах
Сванетії»

АТО й миротворчих місій задля психоемоційного та соціального реабілітування залучають під спостереженням лікарів і до польових, і до лабораторних заходів у межах археологічних розкопок в унікальному архітектурному комплексі Нокалакеві (II ст. до н.е. та IX–VII ст. н.е.).

У дусі взаємної підтримки та дружби Посольство України бере участь у заходах з ушанування пам'яті грузинських героїв, які загинули, захищаючи суверенітет і територіальну цілісність своєї держави під час подій 1991–1993 рр. в Абхазії та російсько-грузинської війни 2008 р.

Культурна дипломатія та гуманітарна сфера

Для ознайомлення грузинського суспільства з українською культурою, традиціями, мовою, літературою, посилення позитивного культурного іміджу нашої держави в Грузії посольство щороку сприяє в проведенні близько 30 заходів у сфері культури. Серед нещодавніх можна виокремити проект «Діти хочуть миру!», який започаткували громадські організації обох країн для українських і грузинських дітей, чий батьки захищали суверенітет і територіальну цілісність Грузії, учасників АТО/ООС на Сході України, волонтерів, а також для дітей соціально активних громадян, які протидіють російській пропаганді, окупації тощо.

Улітку 2017–2018 рр. 40 дітей із різних регіонів України під час перебування в Грузії для психологічної реабілітації ознайомилися з історією, культурою та традиціями цієї країни, знайшли там друзів-однолітків, а також відкрили для себе нові цікаві місця. За час проекту було проведено понад 20 різних культурних, освітніх і розважальних івентів, а також заходів патріотичного виховання, у яких разом з організаторами брали активну участь представники міністерств уряду Аджарії, муніципальних органів, мерії та приватного сектора м. Батумі.

2019 р. відповідно до українсько-грузинського проекту «Діти хочуть миру!» сторони обмінялися дитячими делегаціями: 10 грузинських дітей відвідали українські міста Львів, Ужгород, Мукачево, Берегове (5–15.01), а 20 дітей із різних регіонів України пройшли реабілітацію в АР Аджарія та м. Кутаїсі (16–26.07). Цей проект є прикладом справжньої народної дипломатії між Грузією та Україною, що сприяє дружбі українських і грузинських дітей, а надто тих, які, на жаль, знають, що таке війна.

У 2019 р. було реалізовано турне «Грузія — любов моя, а в серці — Україна» містами Грузії — Телаві, Боржомі, Душеті, Кутаїсі, Батумі — з метою обміну культурними досягненнями та цінностями, ознайомлення грузинської публіки з українським традиційним мистецтвом, музикою, побутом, ремеслами, вишивкою. Було представлено музичну програму заслуженої артистки України І. Котяш-Елердашвілі «Два крила» (електронна скрипка, українська та грузинська пісня); виставку картин сучасного українського художника О. Охупкіна «Сучасна українська ікона» (унікальна домашня ікона в стилі сучасного народного іконопису); виставку старовинних українських вишиваних рушників «Традиційна вишивка України» (автентичні рушники з різних регіонів України) — колекція заслуженого працівника культури України З. Ружин; виставку старовинних українських хусток «Традиційний головний убір української жінки». Окрім Посольства України в Грузії, співorganizаторами проекту стали мерії міст Телаві, Боржомі, Душеті, Кутаїсі, Батумі; у заході брали участь вокальні колективи міст проведення.

Посольство приділяє увагу й літературним івентам, зокрема 2019 р. проведено презентацію книжки видатної української поетеси Л. Скирди «Голоси Сакартвело» за участю представників Спільноти письменників Грузії, докторантів Інституту україністики й викладачів Тбіліського державного університету імені Іване Джавахішвілі та інших тбіліських ВНЗ, представників Культурної

палати Грузії, Національної парламентської бібліотеки, Тбіліської державної консерваторії імені Вано Сараджишвілі, представників української діаспори та громадськості. Того ж року презентували збірку «Шістдесятники ХХ століття», у якій представлено поетичні твори грузинських та українських письменників відповідними мовами. Поміж авторів — О. і Т. Чіладзе, Д. Чарквіані, Д. Павличко, Л. Костенко, І. Драч, М. Вінграновський, В. Коротич.

Резонанс поміж грузинського суспільства мала також етнофотовиставка «Діти України: традиції та сучасність», складена зі світлих двадцяти дітей воїнів АТО, одягнених в автентичне українське вбрання. Головною метою виставки було відобразити неперервність зв'язку між батьком і сином, дарування в спадок української традиції, любові до своєї землі та святого обов'язку — її захисту.

Культурна дипломатія та українська діаспора в Грузії

Важливу роль у культурній дипломатії відіграє українська діаспора, яка є мостом між Україною та країною перебування. Представники грузинських українців долучаються до відзначення національних свят України, ушанування трагічних подій в її історії, зберігають і популяризують українську мову, літературу, культуру, традиції. Щороку посольство проводить загалом до 40 заходів за участю діаспори. 2018 р. голова Української молодіжної організації в Грузії «Світанок» Т. Кахіані та директор Національної парламентської бібліотеки Грузії Г. Кекелідзе підписали Меморандум про відкриття Українського куточка в цій бібліотеці та організування спільних проєктів. Посольство надало необхідні книжки, а 27 листопада 2019 р. українське МЗС ще раз поповнило фонди літературою про Україну.

Понад 14 років Міжнародний український культурно-освітній центр імені Тараса Шевченка на чолі з Л. Татарашвілі та за

сприяння посольства проводить традиційний усегрузинський конкурс декламаторів поезії Кобзаря, у якому беруть участь діти — грузинські й української діаспори — з міст Тбілісі, Сурамі, Каспі, Батумі та Руставі. Учасники змагаються в чотирьох вікових категоріях, декламуючи вірші українською, грузинською та англійською. Конкурси супроводжує концертна програма, де виконують українські пісні й танці.

Фестиваль «Українські веснянки на вулиці Київській» організовує громадська організація «Форум українців Грузії» за сприяння мерії, міської ради м. Тбілісі та Посольства України. Програма різноманітна: українська музика й пісні, грузинські, аджарські та грецькі танці; петриківський розпис, висадження чорнобривців, представлення продукції українського бізнесу в Грузії; презентування українського національного жіночого вбрання, частування українською кухнею тощо.

Щороку з участю української діаспори в населеному пункті Сурамі, де відійшла у вічність Леся Українка (Л. Косач-Квітка),

Всеукраїнський конкурс Тараса Шевченка

відзначають дні її народження, а також — на початку жовтня — свято «Лесяоба» («Дні Лесі»). Серед урочистостей — покладання квітів до погруддя письменниці, відвідини її музею-бібліотеки. Зокрема, учні Сурамської школи № 3 ім. Лесі Українки влаштовують святковий концерт і декламують її поезію українською та грузинською мовами. На «Дні Лесі» приїздять українські делегації зі сфери культури, офіційні особи та представники батьківщини мисткині — м. Новоград-Волинського. Для вивчення української мови, літератури, історії діти — української діаспори та грузинські — їдуть до десятиденного літнього табору «Слідами Лесі», під час якого відвідують місця, де письменниця проживала та працювала, вивчають її поезію, ознайомлюються з українськими традиціями.

Традиційним є захід із нагоди Дня народження Великого Кобзаря — біля пам'ятника Т. Шевченкові в Тбілісі проводять урочистості за участю представників української діаспори та грузинської громадськості. Учні Міжнародного українського культурно-освітнього центру ім. Тараса Шевченка під керівництвом Л. Татарашвілі декламують поезію Кобзаря.

Діаспора представляє Україну в багатонаціональних культурних заходах Грузії та АР Аджарія, у яких часто беруть участь іноземні туристи (Фестиваль етнічних меншин Автономної Республіки Аджарія, «Тбілісоба» та ін.). Українська громада частує національними стравами, демонструє народні витвори мистецтва та вбрання, зразки петриківського розпису й інші елементи ідентичності.

Виклики, які спричинила пандемія COVID-19, унеможливають цілковите реалізування багатьох заходів культурної та публічної дипломатії. Посольство України в Грузії, як і решта закордонних установ України, адаптувалося до цих реалій та знаходить нові форми для забезпечення національних інтересів, зокрема за допомогою медіаресурсів і соціальних мереж. Поки тривали карантинні обмеження, на офіційних сторінках посольства було проведено

34 інформаційні кампанії за відповідними тематиками: російська агресія та пропаганда, незаконна окупація Криму, українські історичні події, пам'ятні дати й свята, видатні постаті, культура та традиції, туристичний потенціал і привабливість, досягнення України тощо. У цьому контексті важливими заходами для ствердження українсько-грузинських культурно-гуманітарних відносин у нових реаліях стане відзначення 150-ї річниці від дня народження Лесі Українки, що припадає на 2021 р., а також продовження проекту «Діти хочуть миру!» й інших гуманітарних програм.

Запитання для самоконтролю

1. Чи потрібно провадити публічну та культурну дипломатію в такій дружній для України державі, як Грузія, і чому це може сприяти?
2. Які специфічні чинники може використати посольство для публічної та культурної дипломатії в країні перебування?
3. Чи потрібно вживати заходів публічної та культурної дипломатії — поруч із політичними — для консолідування зусиль і взаємної підтримки між народами обох держав у подоланні цієї небезпеки?
4. Чи є заходи публічної та культурної дипломатії дієвими для взаємопізнання народів України й Грузії?
5. Як діяльність української діаспори в Грузії допомагає популяризувати українські культурні інтереси й посилювати культурно-гуманітарний імідж нашої держави в країні перебування?

Ігор Осташ

Культурна дипломатія на Близькому Сході (на прикладі Лівану)

Роль культурної дипломатії як інструмента зміцнення безпеки, захисту інтересів і розбудови ідентичності нації зростає, а подекуди навіть стає критичною через закриті кордони й обмеження прямих контактів під час пандемії та інших світових криз. Особливо важливою є роль м'якої сили на Близькому Сході – через його нестабільну політичну, економічну та безпекову ситуацію, а надто довготривалу війну в Сирії. Релігійна й етнічна строкатість зумовлює потребу в особливих підходах до діалогу та проєктів близько-східної культурної палітри. Ліван є країною надзвичайно багаті ранньої християнської історії. Саме через це до Списку об'єктів світової спадщини ЮНЕСКО було занесено Ваді-Кадішу (Священну долину), де розташовані унікальні стародавні печери та монастирі.

Для України важливими пріоритетами культурної дипломатії в Близькосхідному регіоні є м'яке лобювання наших зовнішньополітичних пріоритетів, як-от поширення правдивої інформації про російську окупацію Криму та російську агресію на Донбасі, трагічні сторінки української історії, пов'язані зі злочинами тоталітарного сталінського режиму. Водночас треба взяти до уваги той факт, що на Близькому Сході досі вельми інертно сприймають Україну як «радянську республіку» чи «частину колишнього Радянського Союзу» та країну «російської орбіти». Тому надзвичайно важливо повернути українську ідентичність багатьом відомим діячам культури, які досі мають штучне російське чи радянське маркування, а також консолідувати діаспору навколо українських культурних цінностей. У популяризуванні українського наративу в історичних дискусіях важливу роль відіграють такі чинники, як створення якісного культурного продукту та пошуки ліванських

партнерів для втілення важливих для України спільних проектів міжкультурних комунікацій. Пріоритетними тут є університетське середовище та наукові інституції, адже зазначені ініціативи часто передбачають спільні історичні дослідження.

До важливих українсько-ліванських проектів належить співпраця в дослідженнях Голодомору 1932–1933 рр. в Україні та Великого голоду в Лівані у 1914–1918 рр. Для Посольства України пошуки партнерів почалися з глибшого вивчення історії: було з'ясовано, що історичні події, пов'язані з ліванською трагедією під час Першої світової війни, та трагедія Голодомору в Україні мають чимало спільного. Так виникла ідея співпраці з Університетом Святого Духа в Касліку, у якому досліджують цю тематику. Її результатом стало проведення круглого столу, присвяченого питанням Голодомору в Україні та Великого голоду в Гірському Лівані. До участі в ньому було запрошено українських і ліванських дослідників.

Проведенню наукового заходу передувала інтенсивна інформаційна кампанія. Зокрема, інформаційні матеріали, присвячені 85-м роковинам Голодомору 1932–1933 рр. в Україні, вийшли в провідних ліванських газетах «The Daily Star», «L'Orient-Le Jour», «An-Nahar», на сторінках ліванського інформаційного агентства «NNA», на офіційному вебпорталі посольства та в соціальних мережах. Важливим доповненням до круглого столу стала спільна фотовиставка на тему «Голодомор в Україні (1932–1933) та в Лівані (1914–1918)». Також за сприяння посольства ліванська делегація на чолі з депутатом Парламенту Лівану Б. Абдаллою взяла участь у Міжнародному форумі, присвяченому 85-м роковинам Голодомору в Україні. Так схожі сторінки в історії двох країн змогли об'єднати науковців у спільних проектах і двосторонніх візитах.

Ще одним прикладом культурної дипломатії стала співпраця Українського католицького університету у Львові та Університету Нотр-Дам – Луайзе. 28 лютого 2018 р. було проведено круглий

стіл, присвячений проблемі прав кримських татар в окупованому Криму на тему: «Human Rights, Late Modernity and Post-Truth Attitudes: Epistemological Reflections on Crimea and Crimean Tatars. Four Years on (February 2014 – February 2018)».

Кримська тематика є однією з найактуальніших у дипломатичній діяльності Посольства України в Лівані, адже, за словами Е. Джапарової, «через контекст ісламу в Україні та контекст культури кримських татар можна відкривати двері ісламської культури, які до сьогодні не було відкрито»¹. До круглого столу долучилися знані політичні діячі, провідні науковці й експерти з України, Лівану й Туреччини, представники дипломатичного корпусу зазначених країн, а також Європейського Союзу, ліванські ЗМІ, українська громада Лівану. Спеціальними доповідачами на заході стали народний депутат України, лідер кримських татар М. Джемілев і заступник Голови Меджлісу кримськотатарського народу І. Умеров, професор, віцеректор Українського католицького університету М. Маринович, ліванський науковець Ю. Сенсеніг, турецький дослідник Ф. Шахін.

Логічним продовженням цих заходів стали проекти, які мали потужний резонанс у ліванських масмедіа. 23 травня 2019 р. Посольство України в Лівані провело Міжнародний форум, присвячений проблемі захисту прав кримських татар у Криму. Захід проходив під патронатом Міністерства культури Ліванської Республіки в межах Фестивалю української культури в Лівані (8–23 травня 2019 р.). У форумі взяли участь народні депутати України М. Джемілев, С. Соболев і Л. Ємець, співачка Джамала, представники дипломатичного корпусу України, Лівану, Румунії, Швейцарії, Аргентини, Бразилії, Чилі, представники політичних, ділових, освітянських, наукових, культурних кіл Лівану, місцеві ЗМІ, українська громада Лівану. Мистецькою кульмінацією цієї події став концерт

.....
 1 Дискусія «Культурна дипломатія в контексті регіональних пріоритетів МЗС» // Дипломатична академія України імені Геннадія Удовенка при МЗС.
 URL: <https://cutt.ly/FkjQxl3>

народної артистки України, переможниці 61-го пісенного конкурсу «Євробачення» Джамали, яка заспівала арабською мовою пісню ліванської мегазірки Фейруз. Також цього дня відкрили кримсько-татарську мистецьку виставку «Зінжир. Ланки пам'яті» Р. Скибіна, присвячену вшануванню пам'яті жертв геноциду кримськотатарського народу.

З кримською проблематикою тісно пов'язана й проблема правдивого висвітлення російської агресії на Донбасі, якій культурна дипломатія приділяє багато уваги. Одним із найдієвіших засобів у цій царині є кінематограф. Великий резонанс у Лівані викликали покази художньої кінострічки «Кіборги» та документального фільму «У полі», які розповідають про війну на Сході України. «Кіборгів» демонстрували в межах Третього фестивалю українського кіно в Лівані. Органічним доповненням до фільму стала фотовиставка «Спогади солдата», також присвячена збройній російській агресії. Авторами виставки світлин стали учасники бойових дій у Донецькому аеропорту Ю. Ломов та Р. Боровик. А короткометражну стрічку «У полі» режисера О. Шкрабака показали 15–16 лютого 2020 р. на Міжнародному фестивалі короткометражних фільмів у місті Тір (Сур). Загалом протягом останніх чотирьох років у Лівані пройшли чотири фестивалі українського кіно, яке демонстрували не лише в Бейруті, а й у таких важливих регіональних центрах, як Сайда, Тір, Тріполі, Захле, Анфе.

Для Посольства України в Лівані пріоритетні, зокрема, видавничі проекти культурної дипломатії. Ідеться передусім про переклади з перспективою поширення на весь арабський світ, населення якого перевищує 360 млн.

Особливе місце поміж видань посольства посідає Мазепинське Євангеліє — титульне Чотириєвангеліє арабською мовою, надруковане в січні 1708 р. в Алеппо коштом І. Мазепи. Ця книга, з одного боку, є свідченням давніх історичних зв'язків України з левантійським

Близьким Сходом, а з іншого — відкриттям майже невідомої сторінки із життя та діяльності гетьмана як великого мецената православною Близького Сходу на зламі XVII—XVIII ст. Відносини України й Антіохійського патріархату тоді були надзвичайно активними та плідними. Варто згадати візити антіохійських патріархів Йоакима та Макарія в Україну. Про подорож і контакти Макарія з гетьманом Б. Хмельницьким написав його син П. Алепський. Один із рукописних списків «Подорожей патріарха Макарія» зберігають у Києві.

Київський примірник Мазепинського Євангелія було знайдено в Національній бібліотеці України ім. В.І. Вернадського. Ця історична реліквія майже сто років «переховувалася» в книгозбірнях. Факсимільне видання Мазепинського Євангелія передали антіохійським та іншим близькосхідним церковним ієрархам — воно стане своєрідним нагадуванням про ті часи та свідченням мудрої політики гетьмана І. Мазепи щодо підтримання православних Близького Сходу.

Протягом останніх кількох років за сприяння Посольства України в Лівані та ГО «Громада українців Лівану» у світ вийшла ціла бібліотечка арабомовних видань української літератури, історичних досліджень, словників тощо. Серед них — «Зів'яле листя» І. Франка, «Бейрутські оповідання» та «Пальмове гілля» А. Кримського, «Короткий курс історії України» О. Палія, «Український Ліван» І. Осташа, «Українсько-арабський словник» (упорядники Ю. Кочержинський, А. Субх). 2020 р. підготовлено до друку переклади книги В. Григоровича-Барського «Мандрі по Святих Місцях Сходу з 1723 по 1747 рік» та двох томів вибраних творів Лесі Українки в межах відзначення 150-річчя з дня її народження.

Книга «Український Ліван» розповідає про майже 2000-літню історію культурних взаємин між двома країнами від давнини до сучасності, про невідомі сторінки спільної політичної та дипломатичної історії, зокрема про В. Чайковського (Музаффера-пашу) та О. Боголюбського. Музаффер-паша мав українське коріння: його

батьком був Михайло Чайка-Чайковський, який увійшов в історію як український і польський письменник, що у своїх творах оспівував історію козацтва. За імператорським указом № 28 С 1320 (2 жовтня 1902 р.) Музаффер дістав посаду губернатора Гірського Лівану терміном на п'ять років і звання «müsir» (паша).

Почесним консулом у Бейруті та Дамаску був професор О.Г. Боголюбський. Його консульська грамота стала останнім консульським призначенням Уряду УНР. Тоді в Бейруті було понад 100 українців: більшість визнавали себе громадянами УНР, з них 25–30 людей проживали в Дамаску. Професора О. Боголюбського за наказом МЗС од 8 травня 1923 р. поставлено «почесним консулом УНР в Дамаску та Сирії [...] без утримання»². Очільник МЗС Я. Токаржевський-Карашевич підписав офіційного листа про

Титул Мазепинського Євангелія та кришка Євангелія з Богородицею

2 Див. за: Матяш І. Перший український представник у Сирії та Лівані // Зовнішні справи. 2018. № 1. С. 3-6.

відповідне призначення 18 травня 1923 р. — цей день можна вважати датою встановлення дипломатичних відносин України з Ліваном і Сирією. Відтак листа було надіслано до Верховного комісара в Сирії та Лівані М. Вейгана.

Книгу «Український Ліван» екранізували в однойменну стрічку (автор І. Осташ, режисер С. Литвинов, оператор М. Шелест), яку презентували в Бейруті, Захле, Сайді й Анфе під час 4-го Фестивалю українського кіно в Лівані (21 лютого — 4 березня 2020 р.).

Одним із пріоритетів культурної дипломатії є розширення української присутності в країні та Близькосхідному регіоні, увічнення пам'яті видатних українців, які відвідували Ліван чи залишили помітний слід в його історії. Шлях до цього передбачає зведення пам'ятників, створення українських парків, скверів і вулиць, установлення меморіальних знаків, випускання загальнонаціональних поштових марок, присвячених видатним українцям тощо. Задум і реалізування таких проєктів культурної дипломатії дуже часто залежить од партнерських контактів не тільки на рівні органів центральної влади в столиці.

Особливе місце в історії паломництва до Святої Землі посідає постать українського мандрівника й прочанина, письменника та дослідника Василя Григоровича-Барського, який є унікальною спільною ланкою між історіями України й Лівану. Він детально описав життя багатьох європейських та близькосхідних міст, зокрема українських і ліванських, на початку XVIII ст., зробивши неоціненний внесок в історичну науку.

Посольство України в Лівані активно працює над увічненням пам'яті В. Барського в тих місцях, які він відвідав і описав. У травні 2019 р. в Українському сквері в Біблосі було встановлено пам'ятний камінь зі словами мандрівника про це давнє місто — меморіал створив ліванський митець П'єр Карам, випускник Київського державного художнього інституту (нині — Національна академія

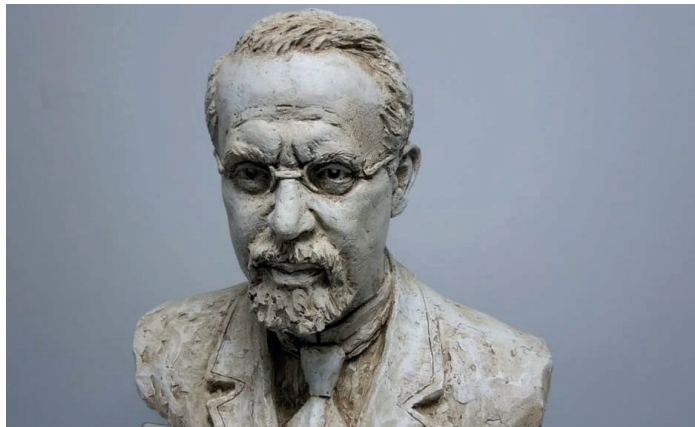
образотворчого мистецтва і архітектури). Це стало можливим завдяки співпраці посольства та муніципалітету Біблоса. Відтепер у місті, де народився найдавніший у світі фінікійський алфавіт, символічно увічнено пам'ять про киянина, який залишив один із найдавніших описів Лівану.

Сам сквер відкрили 18 травня 2019 р. в межах Дня України в цій культурній, туристичній та історичній ліванській перлині. Пам'ятний камінь розмістили поруч із твором українського скульптора М. Горлового «Берегиня». Окресами того дня стали також парад українських вишиванок у старовинній частині міста, фантастичний концерт українського гурту бандуристів «Шпилясті кобзарі» та виступи музичних колективів української громади в «серці Біблоса» — давньоримському амфітеатрі поблизу старовинної фортеці.

З Лівану розпочав знайомство з арабським Сходом Агатангел Кримський, який перебував там із жовтня 1896-го до травня 1898 р. (здебільшого в Бейруті та гірському містечку Шуейр). Молодий учений жив у ліванській сім'ї, працював у рукописних сховищах і бібліотеках, збирав багатий матеріал про звичаї, традиції та побут ліванців, особливості арабської мови в цьому регіоні. Його

Меморіальна дошка
В. Барському в Українському
сквері, м. Біблос

А. Кримський, праця ліванського скульптора
П. Карама, 2019 р.

листування з ріднею стало основою для книги «Бейрутські оповідання», а саме перебування на ліванській землі надихнуло на написання циклу віршів «Пальмове гілля».

22 червня 2019 р. у муніципалітеті ліванського міста Шуейр відкрили музейну експозицію цього видатного українського вченого, письменника, перекладача. Вона містила деякі його листи з Лівану до рідних в Україні та фотоматеріали про перебування науковця в Шуейрі, які згодом стануть основою для майбутнього музею А. Кримського в цьому місті. На відкритті виставки муніципалітету Шуейра передали скульптурне погруддя А. Кримського, яке виконав П'єр Карам. Захід було проведено за сприяння Посольства України в Лівані та за підтримки муніципалітету міста Дгур-ель-Шуейр й Айн-ель-Сіндіане, Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, Центрального державного архіву-музею літератури та мистецтва України й ГО «Громада українців Лівану».

Відзначення українських місць можна поєднувати зі створенням туристичних маршрутів, а також організуванням подорожей. У рік 150-ліття А. Кримського заплановано започаткувати туристичний маршрут місцями великого вченого в Дгур-ель-Шуейрі. До нього ввійдуть улюблені локації науковця: монастирі Св. Еліяса та Св. Іоана, Отче джерело, Монастирський ліс, церква Пресвятої Богородиці, гора Саннін.

Лідія Липковська — видатна оперна співачка українського походження, яку завдяки неперевершеному таланту й унікальному темброві голосу вважали перлиною багатьох оперних театрів світу протягом першої половини ХХ століття. Народилася вона 28 квітня (10 травня) 1884 р. в селі Бабин Хотинського повіту Бессарабської губернії (нині — Дністровський р-н Чернівецької обл.) у сім'ї сільського вчителя. Л. Липковська була солісткою Маріїнського театру, виступала на відомих оперних сценах Європи («Ла Скала», «Ковент-Гарден», «Шатле», «Гранд Опера» та ін.) і США («Метрополітен

Опера»), а також у Канаді, Японії, Китаї, Сінгапурі, Індії, Австралії та Новій Зеландії. Після закінчення співочої кар'єри вона з 1952 р. працювала професоркою Академії мистецтв у Бейруті. Тут 22 березня 1955 р. обірвався її земний шлях.

Посольство розпочало пошуки могили співачки, які привели до місця її останнього спочинку – на кладовище церкви Святої Марії у кварталі Ашрафіє (Бейрут). Разом із ГО «Громада українців Лівану» було відреставровано могилу Л. Липковської. У травні 2018 р. до дня народження Л. Липковської Посольство України в Лівані провело в Бейруті концерт української народної артистки В. Лук'янець і ліванського тенора Е. Франціса в супроводі Ліванського філармонічного оркестру на чолі з маестро Л. Баальбакі. Того ж 2019 р. знаний український скульптор М. Горловий виготовив погруддя Л. Липковської для Ліванської академії мистецтв, де останні роки свого життя працювала оперна діва.

Пріоритетним проектом культурної дипломатії в Лівані стало створення поруч із Посольством України, недалеко від Президентського палацу, Українського парку. Мер міста Баабда

Пам'ятник Великому
Кобзарю (автор – П. Карам)
в Українському парку
м. Баабда

Висадка саджанців кедра в Бшарському
заповіднику, 2018 р.

А. Хелу та місцеві депутати підтримали цю ідею. Урочисту церемонію відкриття провели 9 березня 2017 р. на святі, приуроченому до Шевченківських днів, за участю представників української громади, ліванських і українських політиків, дипломатів, ліванських випускників українських освітніх закладів. У парку висадили українські та ліванські символи — два кущі калини, паросток тисячолітнього дуба з батьківщини Т. Шевченка, каштан, три сосни й ліванський кедр.

Згадки про ліванський кедр є в тексті Біблії. Він — символ країни й зображений на державному прапорі. До Списку світової спадщини ЮНЕСКО занесено реліктовий кедровий гай, який називають Божим. Однак кедрові ліси безжально винищували, тож нині ця екологічна проблема перебуває під наглядом державних природоохоронних органів і багатьох недержавних організацій. Було створено кедрові заповідники в Бшаррі, Таннуріні, Шуфі. З метою привернення уваги до зазначеної теми й за сприяння Посольства України в Лівані та громадської організації «Інститут кедра» в Бшаррському заповіднику було висаджено молоді дерева. Таку саму акцію провели в Таннурінському заповіднику — за участю Міністра довкілля Лівану Фаді Жрейсаті та Міс Лівану 2018 року Маї Рейді, яка має українське походження.

9 березня 2020 р. в Українському парку з нагоди 206-ї річниці від дня народження Т. Шевченка встановлено кам'яну брилу з укабованим текстом «Заповіту» в арабському перекладі видатного ліванського письменника М. Нуайме. Це перший елемент майбутньої скульптурної композиції — пам'ятника Шевченку-художнику з палітрою в руці та мольбертом (скульптор П. Карам). М. Нуайме також учився в Україні, у 1906–1911 рр. був учнем Полтавської духовної семінарії.

Культурна дипломатія передбачає глибоке вивчення історії країни перебування, під час якого можна знайти цікаві паралелі. Фінікійська історія країни — предмет гордості ліванців. Аналогом

Надзвичайний і
Повноважний Посол
І. Осташ і ліванський шеф-
кухар Антуан варять борщ.
Кулінарне шоу на телеканалі
«Télé Liban», м. Дума, 2019

фінікійської культури в Україні, хоч і дещо старшим, є трипільська культура. Тому деякі проекти Посольства України в Лівані були пов'язані саме з ідеєю «символічної зустрічі» цих цивілізацій, як-от мистецька виставка «Від Трипілья до сучасності». Її було відкрито 8 травня 2019 р. в Ліванській академії мистецтв (ALBA). Експозиція стала першою подією Фестивалю української культури, який проводили під патронатом Міністерства культури Лівану. Було представлено понад 40 мистецьких творів українських художників і скульпторів. Виставку презентували гості з України, художники-куратори проекту – О. Мельник, О. Соловей та В. Корчинський.

Ще одним важливим елементом фінікійської цивілізації є їхній алфавіт, тому для посольства стало традицією проводити День української писемності та диктанти національної єдності саме в Біблосі, одному з найдавніших фінікійських міст. Ці заходи організовують за підтримки муніципалітету міста Біблос та ГО «Громада українців Лівану».

Одним з українських культурних брендів у Лівані став Український фестиваль у гірському містечку Дума, де щороку проходять найбільші етнофестивалі Близького Сходу. Було відкрито спеціальну Українську домівку в муніципалітеті міста, влаштовано

виступи української співачки Ілларії, етногурту «Онука», українсько-ліванських танцювальних колективів, актриси Київського театру ім. І. Франка В. Васалатій. Ще одним цікавим фестивальним проектом була експозиція «Дума про Думу» трьох українських художників — О. Солов'я, О. Мельника та В. Корчинського, яка постала з майже тижневого пленеру в Думі та її околицях. Їхні твори стали частиною мистецької галереї Українського дому в цьому гірському містечку. Родзинкою Українського фестивалю в Думі став проєкт кулінарної дипломатії — фільмування кулінарного шоу на ліванському телеканалі «Télé Liban». У ньому популярний ліванський шеф-кухар Антуан із командою українського посольства приготував традиційну українську страву — борщ. Тепер завдяки «Télé Liban» ліванці добре знають походження цієї страви. Українські господині готували також голубці, вареники, млинці, маківник і частували ними гостей. Рецепт приготування борщу (від посла) увійшов до ліванського видання «Застілля з дипломатами: спогади й улюблені рецепти послів» («Dining with Diplomats: Ambassadors' Personal Stories & Favorite Recipes. Beirut: Turning Point»).

Запитання для самоконтролю

1. Назвіть особливості сучасної культурної дипломатії на Близькому Сході. Які інструменти м'якого лобювання української культурної дипломатії в Близькосхідному регіоні?
2. Видавнича діяльність і поширення української літератури в арабському світі як засіб міжкультурної комунікації.
3. Мазепинське Євангеліє та його значення для розвитку відносин між Україною та Антіохійським патріархатом на зламі XVII—XVIII ст.
4. Які видатні українські постаті поєднують Україну з арабським світом (на прикладі Лівану)?
5. Фінікійська цивілізація та її вплив на формування сучасних міжкультурних відносин між Україною та Близьким Сходом.

Теофіл Рендюк

Культурна дипломатія між Україною та Республікою Молдова

Україна та Республіка Молдова (РМ) — дві сусідні та дружні європейські країни, їх об'єднують численні історичні, географічні, економічні, політичні, військово-стратегічні, етнічні, освітньо-культурні та духовно-релігійні чинники. З метою розгортання повномасштабної роботи на ниві культурної та публічної дипломатії між Україною та Молдовою співробітники відповідних посольств упродовж останніх тридцяти років, відколи було відновлено незалежність цих сусідніх держав, розробили, підписали та ратифікували диверсифіковану договірно-правову базу в зазначеній сфері.

Українські громади в РМ і молдован в Україні доволі численні. Завдяки національно-культурним товариствам молдовських українців та за сприяння Посольства України звичними стали заходи, що відображають культурні й історичні особливості українців. Наприклад, у Молдові традиційно проводять івенти, присвячені класикам української літератури: Лесі Українці, Івану Нечуєві-Левицькому, Тарасові Шевченку, Михайлові Коцюбинському та ін.

Найпомітніші серед заходів культурної дипломатії у Молдові, — Дні культури України. Уперше такий офіційний міждержавний івент було проведено згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 1068 від 1997 р. «Про проведення Днів культури України в Республіці Молдова».

Наймасштабніші **Дні культури України** в Молдові відбулися 18–20 жовтня 2001 р. Українську делегацію тоді очолив Міністр культури і мистецтв України Ю. Богуцький, що свідчить про значення, якого надавала українська сторона проведенню цього заходу. Першим із низки івентів став великий концерт у Театрі опери

й балету в Кишиневі, на якому був присутній тодішній Президент РМ В. Воронін, а також інші офіційні особи країни.

Поміж почесних гостей заходу був і М. Олійник — голова Української громади, а також Координаційної ради українських громадських організацій Республіки Молдова, депутат Парламенту РМ у трьох скликаннях і колишній віцепрем'єр-міністр Молдови (1992—1994 рр.).

Дні української культури 2001 р. було проведено також у великих містах Молдови — у Бельцях, Тирасполі й низці районів, де компактно проживають етнічні українці. Відтоді це стали робити регулярно. А коли організувати захід із фінансових причин не було можливості, українська громада Молдови перебирала ініціативу: самостійно влаштовувала концерти української пісні, відзначення пам'ятних дат і річниць видатних культурних діячів українського походження, які проживали та розвивали власну творчість у сусідній країні.

Другою вагомою формою української культурної дипломатії в Молдові є проведення Шевченківського місяця щороку в березні, у межах якого влаштовують читання, святкові концерти й інші культурні заходи. Наприклад, апогеєм проведення Шевченківського місяця 2002 р. стало відкриття 12 березня погруддя поета в Бельцях. Бронзову скульптуру подарувала Львівська мерія, українську делегацію очолив Р. Лубківський — відомий поет, перекладач, державний і громадський діяч, Надзвичайний і Повноважний Посол. Керувала молдовською делегацією тодішня Голова Парламенту РМ Єудженія Остапчук — це підтверджує, як високо офіційний Кишинів оцінив шляхетний жест з українського боку.

До форматів **Шевченківських свят у Бельцях** зазвичай належать заходи міського, національного й навіть інтернаціонального рівнів: міжнародні конференції, круглі столи, науково-практичні семінари, літературні вечори, експонування картин, урок від

Відкриття погруддя Тараса Шевченка в м. Бельці. Ліворуч: Голова Парламенту РМ Єудженія Остапчук, Посол України в РМ Петро Чалий. 12 березня 2002 р.

українського консула в молдовській школі. Усі ці заходи організують спільно Консульство України в м. Бельці, Центр української мови та культури Бельцького державного університету імені Алеку Руссо, Спілка українців Молдови «Заповіт – Moștenire», Чернівецька обласна громадська організація «Інститут Бессарабії», гімназія № 9 у Бельцях. Узяли участь Наукова бібліотека БДУ імені Алеку Руссо, Муніципальна бібліотека імені Є. Кошеріу, Музей історії та етнографії Бельців, Картинна галерея імені А. Кантеміра, етнічні товариства, школи, де викладають українську мову. 9 березня 2020 р. у сквері імені Тараса Шевченка, де розташовано Український дім Спілки українців Молдови «Заповіт – Moștenire», біля погруддя Великого Кобзаря зібрались організатори Шевченківських днів у Бельцях, дипломатичні працівники, активісти української громади, представники освітніх закладів. Консул України у м. Бельці О. Євдокімов відкрив захід промовою про Шевченка, розповів про День Кобзаря, про вшанування поета в Україні, звернувся

до всіх присутніх із закликом пам'ятати та берегти слово поета. Кожен з учасників поклав до погруддя квіти. Захід було продовжено в бібліотеці Українського дому Співки українців Молдови «Заповіт – Moștenire», де було представлено експозицію, присвячену Шевченкові. Присутні оглянули виставку «Тарас Шевченко – академік гравюри» та добірку листівок із зображенням пам'ятників поету роботи різних скульпторів, колекцію наукових досліджень творчості митця, де, зокрема, є монографія Івана Дзюби «Тарас Шевченко серед поетів світу» (2017), праця Броніслава Панасюка «Український ренесанс у творчості Тараса Шевченка» (2010), збірки статей Д. Донцова, Р. Молчанової, Н. Наумової, Б. Хоменка, А. Стеблицької, М. Чалого. Серед літературознавчих розвідок є й матеріали Костянтина Поповича, а також видана в Кишиневі книжка «Omagiu lui Taras Șevcenco». Окремо було представлено біографічні дослідження та художні твори про Кобзаря.

До ще одної категорії заходів публічної дипломатії України в РМ належать **адресні культурні акції**, що їх започаткувало українське посольство: виступи на великих сценах Кишинева й інших населених пунктів Молдови знаних творчих колективів України. У цьому контексті було організовано масові зустрічі із зацікавленою аудиторією не лише в Кишиневі, а й у Бельцях, Тирасполі, Кагулі тощо. Серед таких масштабних культурних заходів – виступи Камерного оркестру Одеської обласної філармонії в грудні 2002 р. спочатку в Кишиневі, а відтак – в інших молдовських містах і населених пунктах, де компактно проживають етнічні українці.

У цьому контексті особливо важливе використання можливостей культурно-гуманітарних зв'язків сусідньої з Молдовою Одеської області, яка є багатонаціональною за етнічним складом та де проживають понад 124 тис. громадян України молдовського походження.

Виступ Тимчасового повіреного у справах України в РМ Т. Рендюка на сцені Органної зали м. Кишинів із нагоди приїзду до Молдови Одеського камерного оркестру.
28 грудня 2002 р.

Наступна ефективна форма культурної дипломатії України в Республіці Молдова – Дні слов'янської культури та писемності, що їх роками успішно проводять у всіх регіонах країни.

Україна має з Молдовою 1222 км спільного державного кордону. Три сусідні з РМ області України – Вінницька, Одеська й Чернівецька – часто приймають поважні делегації не лише президентів, прем'єр-міністрів, міністрів закордонних справ, керівників державних відомств і служб Республіки Молдова, а й представників тамтешніх громадських організацій.

Зусилля послідовного просування українських інтересів на ниві культурної співпраці з Молдовою мають підтримку з боку відповідного істеблшменту сусідньої країни.

Прикладом культурної співпраці України та Молдови були також **Дні нового українського кіно** у Молдові в кінотеатрі «Одеон», які проведено 5–7 листопада 2008 р. в Кишиневі за участі Посольства України. На заході показали художні фільми «Гіркі жнива», «Шляхетні волоцюги», документальну стрічку «Війна химер» і мультфільм «Моя країна – Україна». Гості з України – режисерка й сценаристка Л. Серебренікова, письменниця-сценаристка, драматургиня Лана Ра – провели майстер-класи для учнів українських

Зустріч на українсько-молдовському контрольно-пропускному пункті «Кучурган» молдовської делегації вчених, діячів культури та лідерів українських товариств і асоціацій РМ.
5 червня 2003 р.

шкіл і студентів Молдови. Проект реалізувала Асоціація української молоді в РМ «Злагода», а його партнерами стали Державне агентство України з питань кіно, Міністерство освіти, культури й досліджень Республіки Молдова, Національний центр кінематографії Республіки Молдова, Жіноча громада українок Молдови, Міжнародний незалежний університет Молдови «ULIM», Українська громада Республіки Молдова та інші організації. Аналогічний захід провели й 2019 р.

З 1991 р. в Кишиневі відкрито бібліотеку ім. Лесі Українки — сучасний український культурний центр. У фонді бібліотеки зареєстровано понад 18 тис. книг, з яких більш ніж 4600 — українською мовою. У культурному арсеналі бібліотеки є також українські періодичні видання: «Голос України», «Урядовий кур'єр», «Дзеркало тижня», дитячі й підліткові журнали — «Барвінок» та «Однокласник». Також там проводять зустрічі з українськими письменниками, презентації нових творів, виставки живопису, функціонує дитячий клуб «Кобзарик». Українська сторона періодично допомагає поповнювати й оновлювати фонди бібліотеки ім. Лесі Українки, а також Національної бібліотеки Республіки Молдова. 20 листопада 2020 р. Посольство України подарувало Національній бібліотеці Молдови

Українські бандуристи та представники української громади РМ після проведення в Національній філармонії в Кишиневі Дня слов'янської культури та писемності. У центрі — Тимчасовий повірений у справах України в РМ. Кишинів, 24 травня 2002 р.

книги з класичної та сучасної української художньої літератури, наукові видання, туристичні путівники й інформаційні довідники про Україну. Книжки представлено українською, російською, румунською й англійською мовами. Із цієї нагоди Посол України в РМ Марко Шевченко висловив переконання, що зазначена література сприятиме кращій обізнаності відвідувачів бібліотеки з культурою, історією та сучасним розвитком України.

9 квітня 2010 р. на честь 300-річчя Конституції Пилипа Орлика в м. Бендери, де її було укладено, відкрили пам'ятник цій події. У вересні того ж року — пам'ятник І. Мазепі, а 24 грудня 2010 р. у Бендерській фортеці презентували монумент І. Котляревському. Ці події ознаменували потепління відносин між Україною та Молдовою, якому поспривав, зокрема, тогочасний Посол України в РМ Сергій Пирожков (2007—2014 рр.), що вплинуло й на співпрацю в гуманітарній сфері.

Від 2009 р. діти з української громади в Кишиневі щолистопада запалюють свічки та вшановують пам'ять жертв Голодомору 1932—1933 рр. Започаткувала акцію Організація українських жінок Молдови.

Об'єднувальним чинником для молдован та українців є також православна церква. 27 липня 2005 р. було засновано Східно-Молдовську єпархію УПЦ КП з єпархіальним центром у м. Страшени. Цим було створено перший прецедент поширення УПЦ КП на території іншої держави. А в жовтні 2009 р. Міністерство юстиції Республіки Молдова офіційно зареєструвало цю єпархію. 10 жовтня 2010 р. глава Фалештської та Східно-Молдовської єпархії УПЦ КП єпископ Філарет (Панку) освятив місце для церковного комплексу в с. Кожушне, розташованому за 20 км од Кишинєва. Також на території Молдови діє УГКЦ з осередками в Кишинєві та Бельцях. 2009 р. в Кишинєві було засновано й освячено культурний та інформаційний центр УГКЦ ім. А. Шептицького. В Україні також проводять важливі заходи публічної дипломатії, про що свідчить запрошення Посольства Республіки Молдова в Україні на відзначення 27 березня 2018 р. 130-річчя від дня народження видатного культурного й релігійного діяча Молдови, автора віршів Державного гімну Республіки Молдова О. Матєєвича.

Так представники Посольства України в Республіці Молдова використовують напрацьований упродовж років інструментарій культурної дипломатії, примножуючи здобутки й адаптуючись до сучасних викликів.

Запитання для самоконтролю

1. Назвіть особливості проведення Шевченківського місяця в Молдові.
2. Яка мета творчих обмінів українських і молдовських мистецьких колективів?
3. Які завдання Бібліотеки української літератури ім. Лесі Українки в Кишинєві та Українського дому в Бельцях?
4. Пам'ятники яким відомим українцям відкрито в Молдові?
5. Які заходи культурної дипломатії проводять у Молдові щорічно?

Андрій Дещиця

Іміджеві проекти Посольства України в Республіці Польща

Популяризування сучасної української культури та мистецтва, поширення об'єктивної інформації про Україну й підтримання зв'язків між українцями та поляками — украй важливі завдання для Посольства України в Республіці Польща, які виконують із застосуванням як традиційних методів, так і маловідомих «родзинок», котрі збагачують інструментарій культурної дипломатії.

До традиційних заходів, які підтримало українське посольство, належить низка культурно-мистецьких подій, реалізованих спільно з організаціями української національної меншини в Польщі. Ідеться, зокрема, про Дні українського театру та Міжнародний фестиваль телерадіопрограм «Калинові мости» в Ольштині, Міжнародний лемківський етнографічний фестиваль «Лемківська ватра» у Ждині, Фестиваль польсько-української культури в Колобжегу, а також фестивалі української культури: «Е-Коломия» в Гурові Ілавецькому, «Підляська осінь» у Більську Підляському, «На Івана, на Купала» у Дубичах Церковних, «Україна в центрі Любліна».

Крім того, посольство щороку підтримує мистецькі проекти, які мають на меті промоцію української сучасної культури, якот кінофестиваль «Ukraina! Festiwal Filmowy» (у Варшаві, Любліні й онлайн в усій Польщі), Міжнародний фестиваль українського театру «Схід — Захід» (Краків), Міжнародний фестиваль «Łódź Czterech Kultur» (Лодзь), фестивалі «Wschód Kultury. Inny Wymiar» і «Kierunek Wschód» (обидва — Білосток), Міжнародний конкурс декламації української поезії з нагоди відзначення Шевченківських днів у Познані (Університет ім. А. Міцкевича), концерти українських гуртів тощо.

Численні мистецькі заходи не тільки засвідчують плідну взаємодію України й Польщі на культурно-гуманітарному напрямі та створюють майданчик для застосування інструментів публічної дипломатії, а й сприяють поживленню міжлюдських контактів між українцями та поляками, що є запорукою успішного розвитку стратегічного партнерства між двома країнами.

Упродовж 2017 р. за сприяння українського посольства реалізовано також такі масштабні проекти: виставка «Врятовані скарби підземного Львова» в Державному археологічному музеї у Варшаві; поїздка глав іноземних дипломатичних місій, акредитованих у Польщі, до міста Львів; створення диска про українську кухню спільно з польським телебаченням «ТVP» та відомим кулінарним оглядачем Робертом Макловичем.

За фінансового сприяння посольства для презентування сучасної української культури організовано три масштабні фотовиставки І. Гайдая: «Разом.UA» (Гданськ), «Космос українського хліба» (Вроцлав), «Плоди землі» (Варшава). Під час заходу до Дня Незалежності, а також у межах вуличного фестивалю «Відкрита Зомбковська» (Варшава) використано такий інструмент культурної дипломатії, як презентування українського національного вбрання за участю гурту «Баламути». Посольство залучає українських митців до інформаційно-іміджевих івентів. Помітний успіх мав, зокрема, виступ Національного академічного оркестру народних інструментів України (НАОНІ) у Варшавській філармонії. Популярним є новий комунікативний захід — «Кава з Дещицею» (Варшава).

2018 р. посольство продовжило реалізовувати ознайомчі поїздки до України керівників дипломатичних місій, акредитованих у Польщі: у червні група іноземних послів із Варшави відвідала Одесу. Проект не лише добре вплинув на формування громадської думки та позитивного іміджу України в Польщі, а й посприяв у поширенні української культури та традицій,

представленні інвестиційної привабливості нашої держави, її туристичного потенціалу.

Загалом упродовж 2018-го за сприяння та під патронатом посольства здійснено понад 80 проектів, дев'ять із яких – зі сфери культурної дипломатії. Популяризуванню української культурної спадщини, як-от традиційного вбрання з різних регіонів держави, сприяв масштабний проект «Краса єдності» з участю відомих польських акторів і журналістів. Поляків дуже зацікавили заходи з промові українського авангарду у Варшаві й Лодзі, де презентували творчість видатного художника Казимира Малевича, та створення на опорах Гданського мосту (Варшава) української стритартгалереї.

Поширювати об'єктивну інформацію про потенціал України та протидіяти російській пропаганді допомагають також розміщення публікацій українського керівництва та Посла України в Польщі, інфографіки й відеороликів у польському інформаційному просторі.

Актуальними й ефективними є такі інструменти культурної дипломатії, як виставкова діяльність, участь у книжкових форумах, виступи українських митців. Українське посольство посприяло, зокрема, проведенню: у Варшаві виступу колективу молодих музикантів із Польщі та країн Східного партнерства – ансамблю «I, CULTURE Orchestra»; гастрольних турне Львівської й Одеської опер та Київської оперети. Незмінний успіх мав концерт «Десяти тенорів», у якому було задіяно відомих українських і польських солістів. 2018 р. в синергії з МЗС Польщі посольство реалізувало виставку великоформатних світлин – об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО в Україні – та літературну зустріч-презентацію польського перекладу книжки українського письменника Сергія Жадана «Месопотамія».

Посольство підтримало українських видавців на Варшавському міжнародному книжковому ярмарку. Івенти, які провели за участю

авторів (презентування видань «Антологія сучасної української драматургії», «Війна, якої не було. Хроніка Іловайської трагедії»; театральний перформанс кримськотатарської поезії «Трава пробиває землю»), надзвичайно зацікавили іноземну аудиторію українським друкованим словом та посприяли кращому взаєморозумінню між українським і польським народами.

2019 р. посольство спільно з Науковим товариством історії дипломатії та міжнародних відносин провели заходи культурної дипломатії, приурочені до 100-ліття встановлення українсько-польських дипломатичних відносин. Було відкрито фотодокументальну виставку «Українсько-польські відносини в 1917–1921 роках: інституційна історія, етап становлення» (упорядниця І. Матяш). Під час наукових конференцій історично вагомі дипломатичні документи виставки демонстрували в Кракові, Варшаві та Любліні. Участь у проведенні наукових заходів узяли Посольство України в Республіці Польща, Генеральне консульство України в Кракові, Генеральне консульство України в Любліні, Центр східноєвропейських студій Варшавського університету, Університет ім. Марії Кюрі-Склодовської в Любліні, українські та польські науковці й журналісти.

Використання історичного інструментарію не лише виявилось ефективним у сферах співпраці науковців України та Польщі, а й продемонструвало міцність традиції українсько-польських дипломатичних відносин.

13 лютого 2019 р. на будинку, де впродовж 1919–1920 рр. було розміщено військову місію УНР у Варшаві, урочисто відкрили меморіальну дошку (вул. Длуга, 29). Участь у заході взяли, зокрема, Міністр закордонних справ України Павло Клімкін, віцепрем'єр, Міністр культури й національної спадщини Польщі Пьотр Глінський, мер Варшави Рафал Тшасковський, польська інтелігенція та представники української громади міста. Проект

Меморіальна дошка на будинку, у якому протягом 1919–1920 рр. було розміщено військову місію УНР.
Варшава, вул. Длуга, 29

установлення меморіальної дошки ініціювало й профінансувало Посольство України в Республіці Польща.

Робота над приверненням уваги до звільнення українських політичних в'язнів Кремля була одним із головних напрямів публічної дипломатії посольства. У Варшаві разом із Товариством польських журналістів проведено презентацію фотокопій картин українського журналіста Романа Суценка, які він створив під час відбуття незаконного ув'язнення в російській тюрмі. Крім того, посольство посприяло в представленні виставки світлин родичів зниклих безвісти — унаслідок російської агресії на Донбасі й тимчасової окупації Криму — та бранців Кремля, зокрема політв'язнів і військовиків.

Повсякчас успішними є покази кінострічок українських режисерів, як-от «Кіборги», «Донбас», «Ціна правди», котрі мають важливу національну складову, пояснюють світу причини й «авторів» гібридної війни, яку розв'язала Російська Федерація проти України.

Посольство успішно реалізувало кампанії показу відеоролика про Україну «Travel and Enjoy Ukraine Now» в прайм-тайм на центральних польських телеканалах «TVN 24 BiS» та «Travel Channel», а також у мережі кінотеатрів «Helios» (Варшава, Гданськ, Гдиня, Вроцлав).

Поширення в інформаційному просторі Польщі матеріалів про незмінність зовнішньополітичного курсу України — набуття членства в ЄС і НАТО — стало важливим вектором публічної дипломатії посольства у 2020 р. Цьому сприяли також численні зустрічі Посла України в Польщі А. Дешиці з представниками польського політикуму, ділових та наукових кіл, експертами провідних «мозкових центрів», студентством і ЗМІ.

Активна промоція офіційного бренду «Ukraine NOW» забезпечила поширення об'єктивної інформації про реалізування реформ в Україні, туристичний та інвестиційний потенціали нашої держави, здобутки сучасної української культури, визначні пам'ятні дати в історії України.

Ефективними майданчиками також стали 36-й Варшавський міжнародний кінофестиваль (09—18.10.2020, перемогу здобув фільм українського режисера Т. Дроня «Із зав'язаними очима»), а також «Ukraina! Festiwal Filmowy» (21.10—30.11.2020, уперше у форматі

Кінофестиваль «Ukraina! Festiwal Filmowy»

Посол України в Польщі А. Дешиця та режисерка фільму «Ціна правди» А. Голланд під час прем'єрного показу кінострічки. Варшава, 21 жовтня 2019 р.

онлайн), які, окрім промоції сучасного українського кінематографу та перспектив співпраці обох країн у галузі культури, привернули увагу громадськості до важливих питань для України та всього демократичного світу.

Значущим елементом культурної дипломатії посольства стала презентація книги «Польська солідарність з Майданом» за присутності авторів та учасників подій. За сприяння дипустанови проведено низку заходів із колишніми бранцями Кремля Р. Сущенком й О. Сенцовим (виставки в Сеймі Польщі тощо), усеохопну інформаційну кампанію з метою консолідування міжнародної спільноти для продовження тиску на Росію задля відновлення територіальної цілісності України в міжнародно визнаних кордонах, зокрема й деокупації АР Крим (створення міжнародної платформи).

Забезпечено участь української делегації в дитячому пісенному конкурсі «Євробачення», який 2020 р. проходив у Варшаві.

Важливим напрямом роботи посольства є запровадження аудіогідів українською мовою в провідних музеях Польщі спільно з Українським інститутом. Завдяки зусиллям співробітників посольства аудіогіди, що «розмовляють» українською, запроваджено в Королівському замку на Вавелі (Краків), а також у музеях Варшави: POLIN, Варшавського повстання, Королівському замку й Національному музеї. Задля реалізування ініціативи першої леді України О. Зеленської щодо запровадження україномовних аудіогідів у провідних музеях світу посольство працює в зазначеному напрямі з культурно-освітніми

Відеоролик про Україну «Travel and Enjoy Ukraine Now»

Вебсторінка фестивалю українського кіно «Ukraina! Festiwal Filmowy»

Офіційна сторінка кінофестивалю «Warsaw Film Festival»

зкладами Гданська — Європейським центром солідарності та Музеєм Другої світової війни.

За ініціативи посольства та в співпраці з талановитими митцями кафедри художнього скла Львівської національної академії мистецтв 24 серпня 2020 р. на будинку Посольства України в Польщі відкрито пам'ятну дошку борцям за євроінтеграцію України, Небесній сотні, усім полеглим військовикам, добровольцям, волонтерам, жертвам російської агресії.

Завдяки відкриттю 27 липня 2020 р. нового приміщення Посольства України в Республіці Польща з участю глав зовнішньополітичних українських і польських установ створено вдалий майданчик для проведення заходів публічної дипломатії та популяризування позитивного іміджу України в Польщі. У новому приміщенні посольства заплановано заснування закордонної філії Українського інституту.

Запитання для самоконтролю

1. Які основні пріоритети культурної дипломатії Посольства України в Республіці Польща?
2. Який інструментарій застосовує посольство для промоції України?
3. Які проекти було реалізовано 2017 року за сприяння посольства. У чому полягає їхня особливість?
4. Яка мета ознайомчих поїздок в Україну керівників іноземних дипломатичних місій?
5. У який спосіб посольство привертає увагу громадськості до російсько-української війни?

Любов Непоп, Іван Лукачук

Культурна дипломатія в діяльності Посольства України в Угорщині

Ознайомлення угорців з українською культурою та історією — один із пріоритетів діяльності Посольства України в Угорщині. До першочергових завдань дипустанови належить розширення уявлення угорців про Україну, насамперед у географічному сенсі, адже їхні знання часто обмежено сусіднім Закарпаттям та угорською меншиною, яка там проживає. Задля цього, зокрема, посольство взаємодіє з угорськими культурними й науковими інституціями, тамтешніми органами державної влади й місцевого самоврядування.

Дієвим інструментом культурної дипломатії в роботі посольства є креативні експозиції. Упродовж 2018—2020 рр. угорська громадськість була дуже зацікавлена виставковим проектом «Ярослав Мудрий: дипломатія через династичні шлюби», що його посольство започаткувало на відзначення 1030-річчя хрещення Русі. Експозиція фотознімків історичних місць і пам'яток в Україні й за кордоном ілюструє історію династичних шлюбів трьох доньок київського князя Ярослава Мудрого з монархами середньовічної Європи. Через шлюбну дипломатію свого батька князівни стали королевами Угорщини (Анастасія), Франції (Анна) та Норвегії (Єлизавета). Більшість світлин зробили співробітники Посольства України в Угорщині, частину надали колеги з інших дипломатичних представництв. Текстівки, які розповідали про нашу спільну з європейськими країнами історію, українське посольство підготувало за сприяння голови Наукового товариства історії дипломатії та міжнародних відносин, заступниці голови Комісії істориків України й Угорщини І. Матяш. Світлини транслюють відвідувачам документальні свідчення, що Україна була, є і буде частиною Європи не лише географічно, а й ментально;

що наші країни пов'язані давньою історією зв'язків, зокрема династичних і родинних; що всі ми належимо до єдиного європейського історичного та культурного простору.

Виставковий проєкт стартував у Будапешті на заході, який посольство організувало з нагоди Дня незалежності України 6 вересня 2018 р. До кінця місяця його демонстрували в Німецькій школі Будапешта та в українському ресторані «Ukrán Udvar» на зустрічі Клубу жінок-послів. У жовтні 2018 р. в Будаїській фортеці — самому серці столиці — виставку подивилися представники угорських органів влади, експертного середовища й дипломати. Крім того, за сприяння Посольства Норвегії в Угорщині, її представили в будапештському «Nádor Hall» разом із концертом молодих виконавців. Наша діаспора приймала виставку в Державному самоврядуванні українців Угорщини (ДСУУ) напередодні Дня захисника України. Наприкінці 2018 р. експозиція розпочала свою подорож угорськими регіонами й мала незмінний успіх у Токаї, Мішкольці, Ніредьгазі. Регіональний тур було перервано 24 січня 2019 р. задля показу виставки в Інституті закордонних справ і зовнішньої торгівлі, а відтак її повезли далі: до Веспрема, Ваца, Сегеда, Варпалоти та Гайдусобосло. Насамкінець, 25 червня 2019 р., з нагоди Дня хрещення Русі-України експозицію представили глядачам у церковній крипті біля могили короля Андраша I, що на території Тіганьського абатства, яке монарх заснував разом із дружиною Анастасією. Колишня українська князівна в XI ст. сприяла заснуванню й інших монастирів, зокрема на Чернечій горі в Мукачеві, адже її супроводжували ченці Києва. На території Тіганьського абатства 2001 р. за ініціативи української громади Угорщини та сприяння посольства звели пам'ятник угорському королю Андрашу I та королеві Анастасії. Проєкт було врочисто завершено 18 грудня 2019 р. концертом класичної музики від українських музикантів Угорщини в головному соборі Будапешта — базиліці Св. Іштвана. Рік по тому, до Дня хрещення Русі-України,

посольство створило й поширило на своїй сторінці у фейсбуці фільм про те, як експозиція «подорожувала Угорщиною».

Так само зацікавив угорську аудиторію проект «Україна та Угорщина очима українських дипломатів» – фотографії наших двох країн, що їх зробили дипломати Посольства України в Угорщині. Світлини було презентовано в грудні 2017 р. з нагоди річниці відновлення дипвідносин.

Виставкові проекти, особливість яких полягає в поєднанні з мистецькими подіями й активним поширенням правдивої інформації про Україну, є важливими іміджевими заходами посольства. Презентацію фотовиставки «From scratch» («З нуля») від фотографа, оператора й документаліста С. Моргунова про події на Сході України в межах протидії російській агресії було присвячено Дню гідності та свободи 2018 р. й Дню Збройних сил України та поєднано з концертом патріотично-мистецького проекту «Браття українці», що його започаткував лідер гурту «Шабля» й автор неофіційного

Презентація фотоекспозиції з проекту посольства «Ярослав Мудрий: дипломатія через династичні шлюби» в Будапешті на прийнятті з нагоди Дня Незалежності України, 6 вересня 2018 р.

гімну АТО Вова Гейзер. У квітні — червні 2018 р. посольство спільно з фондом «Zenko Foundation» уперше в Угорщині організувало тимчасову експозицію сучасного українського мистецтва в будапештському Музеї Людвіга, яку відвідали тисячі угорських і закордонних поціновувачів. У жовтні 2019 р. за сприяння Українського культурного фонду та посольства в приміщенні Центру української культури та документації в Будапешті було відкрито виставку «Franko from A to Z» Львівського національного літературно-меморіального музею І. Франка. У День української писемності разом із самоврядуванням українців Веспрема проведено День української національної меншини в театральній залі культурного центру «Агора» з двома фотовиставками: «Пухнастий батальйон: ми також на варті», автор світлин — майор В. Єрмоленко, старший офіцер пресцентру оперативного командування «Схід» Сухопутних військ ЗСУ; «Невідома війна в центрі Європи» військового фоторепортера газети Верховної Ради України «Голос України» О. Клименка.

Просвітницьке значення мали історичні проекти посольства 2017—2019 рр. до століття української дипломатії та відкриття Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Угорщині. У синергії з делегацією Наукового товариства історії дипломатії та міжнародних відносин і Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв посольство розпочало відзначення 100-річчя української дипломатичної служби в листопаді 2017 р. Із цієї нагоди в приміщенні ДСУУ в грудні було проведено тематичну конференцію, відкрито виставку картин українських митців із приватної колекції мецената д-ра М. Інанчі та проведено святкові концерти з участю українських митців — фольклорного гурту «Гроно» й М. Топчія, переможця II Будапештського міжнародного конкурсу гітаристів. Іншим проектом було привернуто увагу угорської та іноземної аудиторії до тривалої боротьби українського народу за свою незалежність, до давньої історії українсько-угорських дипломатичних відносин. Реалізування

проекту розпочали з наукової конференції на тему «100-ліття створення Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Угорщині як вимір багатовікової історії двосторонніх відносин двох країн», яку провели в приміщенні ДСУУ в лютому 2019 р. з демонстрацією фотоекспозиції архівних документів про діяльність першого українського диппредставництва. Участь у заході взяли українські й угорські експерти: заступниця голови Комісії істориків України й Угорщини проф. І. Матяш; науковий співробітник Інституту історії Угорської академії наук, секретар Комісії істориків України й Угорщини д-р А. Шереш; головний архівіст Будапештського столичного архіву д-р А. Саколцаї. Загалом у межах проекту було проведено більш ніж десять заходів культурної дипломатії, зокрема фотовиставку архівних документів про роботу НДМ УНР у приміщеннях Інституту закордонних справ і зовнішньої економіки Угорщини та Музичної школи ім. Єно Адама в Будапешті — експозицію супроводжував концерт творів М. Лисенка у виконанні угорських та українських

Відзначення Дня гідності та свободи й Дня Збройних Сил України 2018 р. за участю акредитованих у Будапешті військових аташе іноземних держав, 7 грудня 2018 р.

оперних співаків і музикантів. На відзначення 100-річчя НДМ УНР посольство організувало концерти класичної музики у виконанні народної артистки України Л. Шутко (скрипка) та заслуженого діяча мистецтв України О. Козаренка (фортепіано) в Камерному залі ім. Ф. Ліста Будапештської музичної академії та Національної заслуженої капели бандуристів України ім. Г. Майбороди. Івенти мали величезний успіх, зали були повністю заповнені.

Для пошуку нових форм і методів презентування України посольство організовує спільні з дипломатичними установами інших країн в Угорщині заходи. 2016 р. у взаємодії з амбасадями Великої Британії, Канади та США було започатковано проведення Українського тижня «Україна у фокусі», який 2017–2019 рр. перетворили у формат однойменного Українського місяця. Метою спільних заходів було інформування про російську агресію проти України задля зміцнення міжнародної підтримки щодо відновлення територіальної цілісності нашої держави. Упродовж червня 2017 р. посольства України, Великої Британії, Канади та США в Угорщині провели в Будапешті серію круглих столів з актуальної тематики — «Україна та євроатлантична безпека», «Загрози і виклики гібридної війни для європейської безпеки», «Дезінформація. Виклики та загрози», — під час яких провідні угорські експерти надали докази агресивних дій Росії проти України та обговорили шляхи захисту від атак РФ в умовах російсько-української гібридної війни, зокрема й інформаційної. Ситуацію в Криму після того, як півострів незаконно анексувала Російська Федерація, експерти розглянули на міжнародній конференції «Крим: права людини». Поширенню інформації про Голодомор в Україні 1932–1933 рр. сприяв показ фільму «Гіркі жнива» в кінотеатрі «Уранія». Заходи з ушанування пам'яті жертв Голодомору в Україні 1932–1933 рр. стали традиційними, їх проводять щорічно разом із поминальними літургіями, церемоніями покладання вінків до пам'ятника в Будапешті й меморіального

знака в Чоморі, вечорами пам'яті жертв голодоморів, флешмобами. До 85-х роковин цієї трагедії, 16 листопада 2018 р., у Сегеді відкрили пам'ятник, створений з ініціативи місцевої української громади за сприяння посольства та фінансування з боку почесного генерального консула України в Сегеді Ш. Рота. МЗС і Посольство України допомогли коштами діаспорній громаді Угорщини підготувати й видати переклад повісті Олеся Волі «Завірюха», у якій розкрито тему Голодомору. Було надруковано 1000 примірників, книгу офіційно презентували в лютому 2019 р. за участю автора.

Український місяць «Україна у фокусі» 2018 р. відкрили 3 жовтня фотовиставкою «Російська агресія проти України» зі світлинами співробітників посольства, зробленими на Сході України, а також військовиків — учасників програм реабілітування та лікування в Угорщині. Експозиція, зокрема, висвітлювала діяльність 128-ї окремої гірсько-штурмової Закарпатської бригади. Протягом місяця показували документальний фільм «Дев'ять місяців війни» угорської кінокомпанії «ELF Pictures Kft.» про закарпатського угорця Я. Лелича, його життя та службу на Сході України в лавах Національної гвардії; було проведено круглі столи, ходу й флешмоб на підтримку України.

2019 р. співорганізаторами заходів Українського місяця «Україна у фокусі» стали посольства України, США, Канади, Німеччини та Нідерландів. Проект стартував 28 травня: тоді показали українсько-американську кінострічку «Переломний момент: війна за демократію в Україні». Упродовж місяця було проведено конференції «Агресія Росії проти України в контексті гібридної війни РФ проти Заходу» та «Реформи в Україні. Виклики та можливості», фотовиставку «Живі» за участю одного з авторів виставки — учасника АТО Є. Марусика, який 2018 р. проходив реабілітацію в Угорщині. Неабиякий успіх поміж угорської аудиторії мав показ кінострічки «Позивний Бандерас» у будапештському кінотеатрі «CINEMApink». З огляду на

позитивні відгуки глядачів і зацікавлення угорської громадськості було вирішено повторно показати цей фільм у Будапешті як один із заходів посольства для відзначення Дня захисника України, залучивши двох українських вояків, які отримували медичну допомогу в угорському військовому госпіталі. У фое кінотеатру було презентовано експозицію О. Клименка «Невідома війна в центрі Європи». Фотовиставку О. Клименка вперше продемонстрували з нагоди Дня Прапора та Дня Незалежності України в Посольстві України в Угорщині, присутніми на ній були керівники українських організацій і члени української громади Угорщини.

Успішним іміджевим заходом із популяризування українського кіно та висвітлення перед угорською аудиторією правдивої інформації про події на Сході України став показ художнього фільму українського режисера А. Сеїтаблаєва «Кіборги» в будапештському кінотеатрі «CINEMApink MOM Park» за участю сценариста фільму й одного із захисників аеропорту, який за сприяння посольства перебував на артреабілітації в Угорщині. У межах показу провели флешмоб на підтримку О. Сенцова та зібрали кошти для сім'ї тоді ще ув'язненого українського режисера.

Разом з іншими дипломатичними установами Посольство України в Угорщині працювало й над зміцненням міжнародної підтримки деокупації Криму: 2019 р. було проведено конференції спільно з посольствами Естонії, Латвії та Литви — щодо досвіду деокупації країн Балтії; з Посольством Грузії — з приводу актуальних зусиль Києва й Тбілісі з деокупації своїх територій; з Посольством Хорватії — стосовно досвіду мирної реінтеграції деокупованих територій.

У взаємодії з посольствами інших країн було організовано місяць грузинської кухні в українському ресторані Будапешта (з Посольством Грузії), концерт української та фінської класичної музики (з Посольством Фінляндії), презентацію дитячої книги словацької авторки А. Грегушової «Грета» з ілюстраціями української

Круглий стіл на тему
«Різні аспекти агресії Росії
проти України в контексті
гібридної війни РФ проти
Заходу» за участю послів
України, Канади, Великої
Британії та США в Угорщині
в межах Українського
місяця.
Будапешт, 3 жовтня 2018 р.

художниці Н. Слепцової на Будапештському міжнародному книжковому фестивалі (з посольствами Чехії та Словаччини), виставка полотен української художниці О. Гудими (з Посольством Болгарії), виставка гобеленів української художниці-майстрині О. Пілюгіної (з Посольством Чехії), спільні гітарні концерти (з посольствами Австрії, Італії, Іспанії, Норвегії). У зв'язку з підготовкою та проведенням пісенного конкурсу «Євробачення» 13 травня 2017 р. в Києві у взаємодії з Посольством Швеції та угорським закладом «Terem Budapest» було проведено національну вечірку, у якій узяли участь угорські та іноземні гості, а також представники інших іноземних посольств. Разом із Посольством Німеччини та Німецькою школою Будапешта 31 травня 2018 р. було організовано концерт німецького піаніста українського походження О. Горлача, а також концерт Дитячої фольклорної танцювальної групи «Ягідки» зі Сновська Чернігівської області. Усі ці заходи дали змогу не лише врізноманітнити сприйняття України, а й сприяли утвердженню розуміння, що наша держава є невіддільною частиною Європи, її культурного простору, «своя» серед інших європейських країн.

Важливим інструментом промоції України в Угорщині є мистецькі заходи, які організовує посольство — концерти всесвітньо

відомих українських колективів і виставки творів визнаних світом митців. Гастролі Національного заслуженого академічного ансамблю танцю України імені П. Вірського в Угорщині (травень 2018 р.), на які посольство активно залучало широку аудиторію, а також концерт Українського національного хору ім. Г. Верьовки (2017 р.) відіграли роль «візитівок» нашої держави, підвищуючи її авторитет і привертаючи до неї увагу. Популяризуванню України поміж угорської громадськості сприяли тур приватного театру балету «Kyiv City Ballet» у квітні – березні 2019 р. й вистава Національного академічного драматичного театру ім. І. Франка «Коріолан» у постановці Д. Богомазова за однойменною трагедією В. Шекспіра, а також можливість для глядачів після вистави поспілкуватися з керівником театру М. Захаревичем, головним режисером Д. Богомазовим і виконавцями головних ролей під час Міжнародного театрального фестивалю «VI. Madách International Theatre Meeting». Упродовж 2019 р. поширенню позитивного враження від України сприяли такі івенти: виступ популярного квартету «ДахаБраха»; концерт Київського камерного хору «Софія», який тоді саме гастролював Європою, у базиліці Св. Іштвана; демонстрація вистави «Моя земля», яка є новою продукцією циркової компанії «Recirquel» (постановка угорського режисера Б. Вагі, за участю семи циркових артистів з України); концерт Камерного хору «Moravski». Для ознайомлення угорської аудиторії з українською культурою і мистецтвом використовували, зокрема, пам'ятні дати та ювілеї. У межах заходів із відзначення Дня незалежності України в Будапешті 6 червня 2019 р. посольство спільно з ДСУУ організувало в приміщенні церкви Св. Флоріана концерт народних артисток України сестер Галі та Лесі Тельнюк «Agnus Dei». Ознайомленню угорської громадськості з українським театральним мистецтвом сприяв спільний виступ у вересні 2019 р. в Будапешті солістів театрів оперети Будапешта й Києва.

Для промоції української культури в Будапешті також провели виставку репродукцій картин знаного українського художника І. Марчука «Шевченкіана» в межах заходів до 25-ї річниці підняття Державного Прапора над Посольством України в Угорщині, яке стало першою українською закордонною дипломатичною установою після відновлення державної незалежності України.

Зусиллями посольства та завдяки співпраці з угорськими організаціями дедалі впізнаванішими в Угорщині стають українські традиції. Угорців зацікавила презентована 7 квітня 2017 р. в Центрі української культури в Будапешті колекція українського фольклору в проєкті «Таємнича Україна» угорського композитора й етнографа М. Бота. Парадом вишиванок у Будацькій фортеці 18 травня 2017 р. посольство започаткувало традицію відзначення всесвітнього Дня вишиванки на вулицях угорської столиці. Спільно з греко-католицькою українською громадою Будапешта 16 липня 2018 р. в приміщенні церкви Св. Михайла було організовано виступ

Біля пам'ятника жертвам Голодомору в Україні 1932–1933 рр. Посольство України в Угорщині організувало захід за участю Міністерства зовнішньої економіки і закордонних справ Угорщини, акредитованих в Угорщині послів, військових аташе та представників дипломатичного корпусу. Будапешт, 22 листопада 2019 р.

хору «Щедрик», а за тиждень, з українською громадою Веспрема – його концерт у базиліці Св. Михайла. Упродовж 2018–2021 рр. за підтримки посольства організації українців Угорщини видають двомовний українсько-угорський настінний календар, який показує багатство української культури з акцентом на стародавні традиції і ремеслах: українські національні свята, рецепти традиційної української кухні, стародавня українська вишивка з різних регіонів України, українські народні інструменти. До Дня вишиванки 2020 р. через обмежувальні заходи у зв'язку з пандемією COVID-19 посольство в співпраці з організаціями української громади провело у фейсбуці віртуальну презентацію з 12 фотографій українських дітей Угорщини зі сторінками українсько-угорського настінного календаря на 2020 рік.

2020 р. через обмежувальні заходи у зв'язку з пандемією коронавірусної хвороби посольство вдалося до ширшого використання віртуального простору, застосовуючи нові інструменти. До Дня незалежності України 2020 р. було підготовлено експозицію з використанням світлин проектів «Щирі. Кольори» та «Щирі. Свята» ТЦ «Домосфера» у вигляді фотовиставки національних костюмів України, яку було розміщено довкола Посольства України в Угорщини 23 серпня 2020 р., у День Державного Прапора України. У фейсбуці поширили відеопривітання з віртуальним концертом, відзнятим у найвизначніших місцях Будапешта, у виконанні українських музикантів, які проживають в Угорщині, та з використанням фотоматеріалів зазначених вище проектів од ТЦ «Домосфера», а також із демонструванням економічного, транспортного, туристичного потенціалу й інвестиційної привабливості України. На сторінці посольства у фейсбуці також розміщували відеоролики до Дня захисника України та Дня Збройних Сил України.

Обмеження, запроваджені в Україні та в Угорщині з метою протидії поширенню COVID-19, стали на заваді заходам культурної

дипломатії та змусили запроваджувати нові ефективні способи інформування закордонних партнерів, за допомогою яких уда-лося забезпечити присутність України в угорському інформацій-но-культурному просторі. Гості, щоправда, у нечисленному складі, ушанували пам'ять жертв Голодомору в Україні 1932–1933 рр. бі-ля пам'ятника в Будапешті. Посольство також долучилося до ак-ції «Запали свічку пам'яті» та спільно з українською громадою Угорщини організувало в церкві Св. Флоріана панахиду за жер-твами Голодомору, яку відслужив священник Української гре-ко-католицької церкви. У грудні 2020 – січні 2021 р. у фейсбуці поширювали відео, що їх підготували організації української гро-мади Угорщини, про презентацію українсько-угорського кален-даря на 2021 рік з ілюстраціями українських народних музичних інструментів, про різдвяні читання (українські вірші) та різдвяне привітання (вертеп) од українських дітей Угорщини до свят. Тож культурна дипломатія не втрачає свого значення як важливий напрям роботи посольства й один із засобів м'якого впливу, що сприяє формуванню позитивного іміджу України та поширенню об'єктивної інформації про нашу країну, її історію, культуру, мис-тецтво й традиції.

Запитання для самоконтролю

1. Які проекти культурної дипломатії реалізує Посольство України в Угорщині?
2. У який спосіб посольство шукає нових форм презентування України?
3. У чому полягає особливість наукових круглих столів, проведених у Будапешті?
4. Які пам'ятні дати та ювілеї відзначали для популяризування укра-їнської культури?
5. Чи вплинув COVID-19 на реалізування культурних заходів посоль-ства? Як саме?

Андрій Сибіга

Культурна місія України в Туреччині

Aynı dili konuşanlar değil, aynı duyguları paylaşanlar anlaşabilirler.

До порозуміння доходять насамперед люди, які поділяють однакові погляди, а не лише ті, хто розмовляє однією мовою.

Мевляна Румі

Цитата великого східного філософа та вченого Мевляни Румі, яку він висловив багато століть тому, застосовна й у контексті сучасного розуміння культурної дипломатії та її головних цілей. Роль культурної дипломатії як найвиразнішого вияву м'якої сили надалі лише зростатиме (тут доречно згадати й про нові виклики та можливості, які в цьому контексті відкриває цифрова дипломатія). Позитивний імідж, брендування, забезпечення прихильного ставлення іноземної аудиторії, навіть самомаркетингування та промоція держави — усього цього досягають за допомогою інструментарію культурної дипломатії. Опорою, безумовно, має бути національний інтерес і чітко сформульовані наративи для поширення, які зрештою мають посилювати конкурентну спроможність держави; формувати позитивні уявлення про неї, її цінності, ідеї; сприяти економічній взаємодії, притокові капіталу й інвестицій; впливати на зростання туристичного потоку й міжлюдські обміни тощо. У випадку України надважливою також є протидія гібридній інформаційній війні й ворожій пропаганді в різних регіонах світу, долання негативних стереотипів за допомогою правди. І роботи ще чекає багато, навіть у відносинах із найближчими сусідами.

У світі є різні моделі втілення цілей культурної дипломатії, які адаптовано під специфіку регіонів, країн або суспільств. Україна формує власні інституційні спроможності в цій сфері та

розвиває свою ефективну національну школу, отож має змогу відразу застосовувати добірні світові практики. Процитую в цьому контексті дуже влучні та показові слова генерального директора Українського інституту Володимира Шейка, який публічно називає культурну дипломатію чинником національної безпеки, способом зміцнення суб'єктності держави, дієвим інструментом деколонізації та критичного осмислення свого місця у світі. З огляду на тимчасову окупацію частини України та необхідність відновлення територіальної цілісності й суверенітету, ефективна культурна дипломатія в таких надзвичайно важливих країнах, як Туреччина, украй необхідна. Та й досвід, здобутий за результатами цієї діяльності в регіоні, справді цінний для нашої держави, зокрема для подальшого застосування в інших географічних широтах.

Тож нині ми можемо твердо констатувати, що «правильної України» в Туреччині стало куди більше. І це не випадковість, а здобутки тамтешніх українських дипломатичних установ у сфері культурної дипломатії. Оприлюднені результати «Турецьких трендів 2020» — нового соціологічного опитування від Університету імені Кадіра Хаса в Стамбулі — підтверджують дієвість м'якої сили, передусім культурної дипломатії. 2020 року Україна набула значно більше «народної довіри та прихильників» і посіла високе восьме місце поміж десятки найбільш дружніх та близьких для Туреччини держав. Сягнути такого рівня вдалося завдяки сотням культурно-мистецьких заходів українських дипломатів, інформаційним кампаніям. На практиці це також означає «більше України в Туреччині» — таким гаслом у своїй щоденній діяльності ми керуємося. Дуже простим, але влучним: більше сучасної, модерної, динамічної, з високою культурою та мистецтвом, високотехнологічної та передової України. Крім того, саме завдяки інструментам культурної дипломатії можливо ефективно протидіяти ворожій пропаганді, ламати стереотипи, творити позитивний імідж держави.

Нам неодноразово доводилося започатковувати ініціативи та проекти, подеколи «відкривати» для аудиторій таку географічно близьку державу. Водночас ми завжди враховували специфіку країни перебування, релігійно-культурні особливості й інші важливі чинники, щоби завоювати якомога більше сердець. Туреччина — держава, де «працює емоція», там цінують відповідний підхід, атмосферу.

Під час формування відповідної ідеї чи заходу культурної дипломатії надзвичайно важливо опиратися на спільне в різних сферах, паралелі, які є між народами та країнами, — це й стало для нас запорукою успіху. Одним із перших великих проектів Посольства України в Туреччині була виставка «Орнаментальне ДНК» (кураторка — О. Драшкаба). Завдяки використанню схожості деяких явищ у культурі, зокрема орнаменталістиці, та застосуванню методів модерного перформансу нам удалося створити спільно з креативними українськими митцями унікальний проєкт на базі Центру сучасного мистецтва в Анкарі «SerModern». Це був особливий продукт, який спричинив широкий резонанс у мистецьких колах, дістав схвальні відгуки в мейнстримних ЗМІ та навдивовижу зацікавив відвідувачів. На їхнє ж прохання виставку було продовжено. Як einstайно стверджували експерти, за формою та змістом представлення нашої країни — нове явище і для Туреччини, і для України. Після цього креативне керівництво галерей «SerModern» та «FolkArt» (Ізмір) уже ініціативно зверталося з пропозиціями організувати спільні заходи, відвідало Україну для налагодження прямих контактів із митцями.

Як результат, уже декілька років поспіль українські танцівники в стилі модерн посідають у Туреччині провідні позиції: мала успіх постановка на Фестивалі сучасного танцю в Анкарі, соло-танець, присвячений темі насилля над жінками. Гендерна тема є дуже актуальною, жінки активно обстоюють свої права. Попри важкі питання, що їх порушувала постановка (боротьба за права

жінок, стереотипи, релігійні заборони тощо), публіка неабияк її вподобала. Важливими чинниками успіху зазначених вище заходів були якість представленого продукту, його форма та новизна, майданчик — одна з найпрестижніших у країні галереї сучасного мистецтва «SerModern».

Вдалим проектом, який дав змогу охопити широку аудиторію та географію, сприяв творенню позитивного іміджу, стала виставка «50 винаходів, які Україна подарувала світу». Для якомога більшого охоплення розпочали експонування з аеропорту Анкари — і це спрацювало. Відтак виставка побувала в десятках місць: од університетів, центральних майданчиків міст і бібліотек до мерій. Повсюдно аудиторію зачудовував рівень науки, технологій, мистецтва в Україні. Виставка дала змогу, за відповідного інформаційного супроводу, показати потужну Україну з неймовірно талановитим народом, великим потенціалом.

Іншим надважливим напрямом роботи була діяльність, спрямована на посилення та структурування української громади в Туреччині, без якої неможливо уявити успішну культурну дипломатію в будь-якій країні. На сьогодні кількість юридично оформлених українських спільнот досягла 16 — майже в кожному місці компактного проживання наших громадян. Забезпечені приміщеннями, зі своїми бібліотеками, суботніми школами, різними гуртками, активними лідерами, вони перетворилися на осередки, центри сучасного українства в конкретних регіонах, що дають змогу громадянам України зберігати ідентичність і коріння, культурні традиції, мову та водночас щодня допомагають поширювати інформацію про свою Батьківщину, працюють на її імідж, на позитивний порядок денний двосторонніх відносин.

Роль громад є визначальною в проведенні низки заходів культурної дипломатії, а надто тих, які стосуються народних традицій, свят, історичних подій або постатей. Тому важливим моментом

для зміцнення громади й формування позитивного іміджу нашої країни було запровадження святкування Дня вишиванки (зокрема й акції «Народжені у вишиванках» — вручення вишиванок новонародженим дітям у змішаних шлюбах), Шевченківських днів, дня Св. Миколая; регулярних урочистостей із нагоди важливих історичних дат, ушанування пам'яті видатних постатей. Усі ці заходи завжди зацікавлюють турецьку аудиторію, відкривають багатогранність України, їх широко висвітлюють масмедіа. Активні учасники української громади є водночас амбасадорами культурної дипломатії, які щодня формують позитивний образ нашої держави.

Ще одним надзвичайно важливим блоком є діяльність спільно з кримськотатарськими об'єднаннями (у Туреччині налічують понад 56 таких спілок; там проживає більш ніж 2 млн кримських татар) та їхніми лідерами в проведенні спільних заходів, кожен із яких викликає величезну зацікавленість у турецькому суспільстві та медіа, має значний резонанс: щорічний фестиваль «Кримська ніч» у різних регіонах, наукові конференції та семінари, активності в соціальних мережах і ЗМІ.

Напрочуд важливими стали відзначення сторіччя Курултаю, виставки-хроніки окупації Криму й опору агресору («Доросле кримське дитинство»). Жалобні заходи до роковин депортації кримськотатарського народу (уперше за підтримки турецького державного органу УТВ — Головного управління з питань тюрків за кордоном і споріднених спільнот при Уряді Туреччини) завжди проходять у супроводі багатолюдних мітингів та молитов у центральних мечетях регіонів. Уперше також було проведено іфтар (вечір розговіння під час священного для мусульман місяця Рамазану) лідерів і кримськотатарських активістів, участь у якому взяли міністри закордонних справ України й Туреччини. Під час заходу було також розгорнуто виставку про взаємозв'язок української та кримськотатарської культур «Чумацький шлях».

Проведення спільного іфтару мало надзвичайно позитивне значення для українсько-турецьких відносин, проблематики деокупації Криму. Як і участь Президента України у відкритті будівлі Генерального центру культури та взаємодопомоги кримських тюрків Туреччини. Кримськотатарська громада відіграє виняткову роль у формуванні позитивного двостороннього міждержавного порядку денного та є надважливим мостом дружби між народами.

Під час планування заходів культурної дипломатії потрібно також пам'ятати й про проживання в Туреччині великої громади турків-месхетинців, яких переселили з України. Більшість із них зберігає українське громадянство. Тут треба згадати й про перемогу талановитої співачки, українки гагаузького походження Н. Папазоглу, яка виграла Міжнародний пісенний конкурс «Turkvision». Позитивний резонанс від такої перемоги був неймовірний. Гагаузька громада в Україні також є важливим місточком дружби між нашими державами.

У межах заходів культурної дипломатії посольство також організовує участь України в щорічному Різдвяному благодійному ярмарку — важливої події дипломатичного життя столиці й не тільки. За безпосереднього сприяння дружини посла Україну було представлено яскраво та багатовимірно: традиційною сувенірною продукцією, танком, піснею. Кілька років поспіль українські стенди — одні з найпопулярніших. Посольство належить до топ-10 іноземних місій, які роблять найбільший благодійний внесок з отриманих на ярмарку коштів (відтак гроші спрямовують на нагальні потреби шкіл і садочків для дітей з особливими потребами). Усі позитивні відгуки, як од безпосередніх відвідувачів, так і в пресі, працюють на позитивний імідж країни.

Музика, а надто класична — ще один блок, де Україна має сильні позиції та майже завжди досягає позитивного ефекту. Високопрофесійні виконавці з України вже здобули свою аудиторію

та симпатію публіки. Модальності проведення заходів культурної дипломатії в цьому сегменті досить широкі: від українських диригентів у турецьких оркестрах до спільного виконання світової класики чи турецьких і українських творів в об'єднаних оркестрах. Лише протягом року до Анкари тричі запрошували українського диригента для спільних концертів із турецькими оркестрами. У столичному Бількентському симфонічному оркестрі перша скрипка — українець Є. Кострицький. Українських диригентів та класичних музикантів запрошують і до інших міст по всій країні, їх знають і цінують у тамтешньому фаховому середовищі. Українська диригентка Н. Пономарчук з успіхом виступала в Президентському симфонічному оркестрі.

Вартий уваги чудовий проект одеського піаніста Олексія Ботвінова та турецького перкусіоніста Б. Очала (проект «Бах. Перезавантаження» — «Гольдберг-варіації» Баха з перкусією, у якому сучасне прочитання композитора у виконанні О. Ботвінова поєднано зі східними ритмами перкусії Б. Очала; проект став символом культурної синергії Заходу та Сходу й мав надзвичайний успіх в Україні, Туреччині та Європі). Блискучим був і виступ віртуоза Л. Мельника, канадця українського походження, якого вважають найшвидшим за технікою виконання піаністом світу. На камерний захід було запрошено мистецьку еліту Туреччини, керівництво головних міністерств і установ, фахових журналістів. Слід зауважити тут і про участь Національного академічного ансамблю танцю ім. П. Вірського зі своїм оркестром на престижному Міжнародному музичному фестивалі в Анкарі.

Кінематограф і театр — це теж дуже вдячні теми для турецької аудиторії. Уперше за ініціативи Генерального консульства в Стамбулі було проведено напрочуд успішні Дні українського кіно в Туреччині. Останніми роками український кіноконтент фігурує в різноманітних фестивалях. Покази українських фільмів

Виступ української
диригентки Наталії
Пономарчук
із Президентським
оркестром ТР

«Донбас», «Кіборги», «Хаджибей» здобули й спеціальні нагороди. У цьому контексті важливою в Туреччині є діяльність українських режисерок і продюсерок: М. Ер Горбач, зокрема її фільм «Омар і ми», відзначений низкою міжнародних нагород; М. Єршової — продюсерки фільму «Анатолійський Леопард», що виборов нагороду за найкращий проект в «Jerusalem Film Lab» та отримав фінансування в Міністерстві культури Туреччини. Спільно з турецькою режисерською групою було підготовано промофільм про Україну «турецькими очима», орієнтований на аудиторію країни перебування. Ця ж творча команда зняла на Хортиці стрічку про бойове мистецтво українських козаків, який тривалий час протримався як один із найрейтинговіших на центральному телебаченні (TRT) у своєму сегменті. Надзвичайно важливим у цьому контексті видається українсько-турецький проект зі створення фільму про лідера кримськотатарського народу М. Джемілева «Киснева станція». Загалом кінематограф, а надто спільне виробництво — це виграшна тема для Туреччини, яка має величезний незадіяний потенціал. Успішною ж спробою представити український театр був виступ Київського театру тіней «Parasony» на міжнародному фестивалі в Анкарі.

У Туреччині поступово відкривають для себе глибину та якість українського мистецтва, його художників. Прикметною подією в цьому контексті стало проведення виставки картин відомого українського художника Івана Марчука «Відлуння мрій» в найпрестижніших галереях Туреччини «FolkArt», «SerModern» тощо. З великим успіхом пройшла виставка геніального українського художника О. Грищенка в Стамбулі у виставковому просторі «Мешер». Уперше було зібрано так багато праць із турецького періоду митця з багатьох музеїв і приватних колекцій, зокрема з України.

Ще одним прикладом вдалого виходу українського продукту на міжнародну арену є проект «Istanbul Artist Residency» П. Сьомочкіної. Залучення молодих талановитих художників, які творять сучасне модерне мистецтво, є надзвичайно перспективним і має значний потенціал для подальшого розвитку. Мистецькі арсенали, артрезиденції, пленери тощо із залученням українських і міжнародних митців — цікавий і перспективний формат, що дасть змогу інтернаціоналізувати й популяризувати українську культуру за кордоном у контексті ширшому, ніж національний.

Великий інтерес у турецької публіки викликала виставка художника, майстра-емальєра О. Ковалю. Резонансною стала участь українських скульпторів О. Золотарьова, Д. Шуміхіна та В. Грубляка у виставці сучасного мистецтва в галереї «SerModern». Саме участь українських митців у відповідних турецьких фестивалях, зокрема в щорічному мистецькому фестивалі мистецтва «ArtAnkara», була цікавинкою таких заходів, навіть відкриттям української культури в цьому сегменті. На заході представили кераміку української мисткині О. Дворак-Галік, скульптора Ю. Мусатова та представника кримськотатарської керамічної традиції Р. Скибіна.

З іншого боку, є і зацікавлення традиційною українською культурою, оскільки Туреччина — країна з давніми традиціями, де шанують різноманітні традиційні ремесла, декоративно-ужиткове

Витвори українських митців
на щорічній виставці
«ArtAnkara»

мистецтво. У цьому в нас дуже багато спільного — орнаменти, техніки виконання керамічних і гончарних виробів, вишивання чи ткання килимів. У Туреччині напрочуд популярні фестивалі традиційних мистецтв із запрошенням представників різних народів. Кримськотатарський художник-кераміст Р. Скибін та майстриня косівської кераміки М. Гринюк узяли участь у Міжнародному фестивалі декоративно-прикладного мистецтва в Анкарі. У Туреччині добре обізнані із солідною українською школою в цій сфері.

Ще одним важливим напрямом діяльності у сфері культурної дипломатії є видання творів українських авторів. Турецька аудиторія мало що знає про українську літературу, адже бракує перекладів. Цей напрям має стати пріоритетним. Тому важливим є забезпечення участі української сторони в престижному Стамбульському ярмарку, подальше створення перекладів творів турецькою. Останніми роками було видано понад 20 книжок, проте цього замало. З метою популяризування сучасної української літератури організовано приїзд до Туреччини письменника Андрія Любки, який провів кілька авторських вечорів. Суттєвим кроком уперед стане перший повноцінний українсько-турецький словник, над яким зараз активно працюють. Окрім того, випущено перший

підручник української мови для турків. Знаковим етапом у популяризуванні української мови та культури стало відкриття кафедри української мови в найпрестижнішому вузі — Стамбульському університеті.

Вдало посилюють авторитет української мови аудіогіди до основних історичних пам'яток Туреччини. Ба більше, Україна — це держава, з якої традиційно приїжджає понад 1 млн туристів, і ця кількість постійно зростає, тож важливо забезпечувати їм доступ до українських каналів та інформації рідною мовою в місцях популярного відпочинку. І навпаки: з огляду на зростання потоку туристів із Туреччини в Україну (близько 300 тис. щороку) є нагальна потреба у виготовленні путівників про нашу державу турецькою мовою (над чим нині активно працюють).

Зацікавлення мовою, культурою, наукою прямо пропорційні до зацікавлення в українській освіті: у нашій державі вже навчаються понад 3 тис. турецьких студентів, і їх ставатиме більше. Заходи кулінарної дипломатії в Туреччині — це завжди великий інтерес, широка аудиторія та успіх. Досвід проведення перших Українських кулінарних днів в Анкарі за участю знаного шеф-кухаря з України Ю. Ковриженка яскраво це засвідчив. Зокрема, було організовано зустріч шеф-кухаря зі студентами одного з найбільших навчальних закладів столиці — Башкентського університету, де він провів майстер-клас і взяв участь у фільмуванні кулінарного шоу на місцевому телеканалі. А дружина Посла України організувала успішний захід із презентування національної кухні для дружин іноземних амбасадорів у Туреччині, тамтешніх дипломатів, високопосадовців і представників ділових кіл. Українці також узяли участь у фестивалі турецьких сніданків в Анкарі (Україну було вперше запрошено як почесну гостю). І вже традиційно Україна долучається до фестивалів хліба, надзвичайно популярних у Туреччині.

«Українські читання в Анкарі» в Національній бібліотеці Туреччини з участю українського поета, перекладача й есеїста Андрія Любки, 9 листопада 2019 р.

В умовах пандемії COVID-19 особливо актуальною стала віртуальна кулінарна дипломатія, і ми теж долучилися до цього тренду. Дружина посла організувала низку онлайн-майстер-класів із високої української кухні для широкої турецької та міжнародної публіки за участю найкращих українських шеф-кухарів – Ю. Ковриженка та Є. Клопотенка. Активності висвітлювали головні ЗМІ, їх високо оцінили у фаховому середовищі. У межах цих заходів удалося «повернути українську прописку» борщу в турецькій Вікіпедії. Дружина посла організувала ще одну презентацію української культури й кухні: на заході, присвяченому десятиліттю асоціації «SHOM» («Spouses of Heads of Missions»), де була присутня дружина Міністра закордонних справ Туреччини.

Кульмінаційними заходами у сфері культурної дипломатії із концентрованим представленням України стали проведення офіційних урочистостей із нагоди Дня Незалежності. У Туреччині кожне таке прийняття має особливе почесне значення, їх відвідує вельми добірна публіка. Показово, що за оцінками місцевих фахових видань, українські івенти ввійшли в топ-5 найпривабливіших як за змістом, так і за формою, їх уважають очікуваними в місцевому культурному житті. Як приклад, у межах останнього

«допандемійного» дипломатичного прийняття з нагоди Дня Незалежності лунав концерт турецького камерного оркестру з участю українських музикантів та під керівництвом української диригентки, керівниці Київського камерного оркестру Національної філармонії України Н. Пономарчук. Саме для цього концерту українська компанія «Gagarinmedia» створила лазерну відеопрезентацію з висвітленням основних віх української історії від прадавніх часів і донині, портретами українських героїв сучасності. Перед гостями також виступив турецький гурт «Agranatolia» та український гурт «B&B Project».

Зазвичай українське прийняття супроводжують різноманітні виставки. Найбільше вирізняється експозиція документів з українських та Османського архівів, присвячена сторіччю відродження української державності й установалення дипломатичних відносин між Україною та Туреччиною (авторка концепції та упорядниці — професорка, докторка наук І. Матяш). Ще однією новацією, яка супроводжує українські дипломатичні заходи, стало підсвічення вежі Атакуле, одного з головних символів столиці, у кольори українського прапора з нагоди Дня Прапора та Дня Незалежності України. Окрім того, уперше із цієї нагоди українськими національними барвами підсвітили міст через Босфор у Стамбулі.

Великий потенціал у напрямі заходів культурної дипломатії має також тематика «україністики» в Османському та інших архівах Туреччини, яка ще чекає на свого дослідника (хоча перші важливі кроки вже зроблено, зокрема знайдено українськомовні оригінали текстів Брестського мирного договору та ратифікаційної грамоти до нього). Видано також збірку архівних документів з історії українсько-османських дипломатичних відносин XVII ст., яку впорядкував науковець О. Середа. Усі ці заходи стосуються об'єктивної двосторонньої історії, підтверджують сторічну українську державотворчу традицію, тому мають великий успіх.

Окремо слід наголосити й на потенціалі «релігійної дипломатії», зважаючи на розміщення Вселенського Патріархату в Стамбулі. Чинник проживання в Україні численних мусульман також відіграє надзвичайно важливу роль у плануванні відповідних заходів і формуванні міждержавного позитивного порядку денного.

Звичайно, не можна оминати увагою і спорт, а надто футбол — мегапопулярний у Туреччині. Досвід свідчить, що знані спортсмени вже своєю присутністю позитивно впливають на будь-який захід культурної дипломатії.

Отже, на прикладі пріоритетних заходів у сфері культурної дипломатії висвітлено її значення в конкретній країні — Туреччині. Цей напрям не може бути другорядним — він справді унікальний, важливий для реалізування зовнішньополітичного курсу держави. Треба позиціонувати Україну як державу, що є частиною спільного європейського культурного простору й водночас має надзвичайно самобутню, автентичну культуру, якій, окрім традицій і народного мистецтва, властиві також і дуже динамічне творче життя, цікаве сучасне мистецтво, самобутні митці, скульптори, художники, музиканти, прекрасна нова музика. І це все має знати турецька аудиторія.

Якщо говорити про емоційне сприйняття, поза межами професійної діяльності, то Україна — це там, де постійно щось відбувається та розвивається, де висока динаміка життя. Україна — не статична держава, вона перебуває в постійному русі, у багатокторному пошуці. Це люди, які внутрішньо вільні й не дозволяють нікому свою свободу обмежувати. Такою особливістю людей можна пояснити специфіку нашої культури. Ідеться про прагнення вийти за рамки встановленого й статичного, постійний креативний потяг іти далі, уперед. І, можливо, через те, що в українцях досі є цей «живий нерв», мені б хотілося думати, що наша країна та її митці мають високу місію принести духовність і душевність у світову культурну скарбничку, оживити мистецтво всього світу.

Оскільки Туреччина розташована на справжньому перетині світів — Європи, Азії, Близького Сходу — і є дуже впливовою регіональною гравчиною на міжнародній арені, на яку взоруються багато інших країн, важливо правильно позиціонувати тут Україну й нашу культуру. Адже культура є тією «червоною доріжкою», яка здатна прокласти «стежку до сердець» наших турецьких друзів і торувати шлях для всіх майбутніх досягнень, напрацювань і успіхів у різних царинах співпраці.

Насамкінець — чергове просте та влучне гасло: більше України в Туреччині та й у всьому світі. Правильної України — такої, якою бачимо ми її нині й у близькому майбутньому.

Запитання для самоконтролю

1. Чому для України важливо провадити культурну дипломатію в Туреччині?
2. У чому полягає роль діяльності української громади в Туреччині?
3. Які літературні заходи є пріоритетними для популяризування української мови та культури в Туреччині?
4. Яких новацій набула кулінарна дипломатія в умовах пандемії?
5. Як саме втілено історичний контекст в українсько-турецькій культурній співпраці?

Євген Бершеда

Культурна дипломатія України у Швейцарії

Органічний складник діяльності дипломатичної установи — культурна дипломатія — тісно пов'язаний з офіційним. Водночас йому властиві ширші можливості для ініціювання та реалізування проєктів, значення яких може виходити за межі безпосередніх завдань посольства чи представництва при міжнародній організації. Започаткування культурних ініціатив і перспективи їх утілення залежать передусім од фахового рівня та особистих рис дипломатів, відповідальних за сферу культури. Користуючись ширшими, ніж у сфері політичних або економічних відносин, можливостями для місцевих ініціатив, закордонні дипустанови на своєму рівні — нерідко без прямих доручень МЗС України — реалізують проєкти у сфері культурної дипломатії. Прикладом таких ініціатив можна вважати заходи з подолання стереотипів, яких і дотепер доводиться вживати з метою політичного й економічного ствердження держави в міжнародній спільноті.

Зокрема, ідеться про стереотипи, пов'язані з ототожненням української та російської історій і культур, що насамперед є наслідком тривалого перебування більшості українських земель у складі Російської та Радянської імперій. Після розпаду СРСР Москва не обмежилася захопленням численних «домов советской культуры» за кордоном і під час інформаційної війни проти України й далі презентує подекуди спільні, а в багатьох випадках саме українські культурні надбання як російські. Йдеться не лише про масштабні постаті княжої доби та їхнє історично-культурне значення чи про видатних митців українського походження, а й про такі явища, як, наприклад, український фольклорний репертуар Кубанського козачого хору та навіть знані зразки української кулінарії на кшталт борщу або вареників.

Під час оцінювання внеску спершу Російської імперії, а відтак СРСР у розвиток світової цивілізації у XIX–XX ст., для ствердження української ідентичності за кордоном важливо виокремлювати та презентувати український складник цього внеску, як-от спадщину деяких усесвітньо відомих діячів культури, котрих іноземці здебільшого вважають росіянами. Ідеться не про «приватизацію», а «демонополізацію» таких постатей, як Микола Гоголь, Серж (Сергій) Лифар, Олександр Архипенко, Казимир Малевич, Ілля Рєпін та інші.

У зв'язку з тим, що зазначені митці свого часу проживали за кордоном, є підстави увічнити їхнє перебування у відповідних країнах і водночас пов'язати їхні імена з Україною. Цього можна досягти засобами монументального мистецтва. Зокрема, у Швейцарії проживали М. Гоголь і С. Лифар, які надихалися у своїй творчості українськими традиціями та спогадами про Батьківщину. Увічнення пам'яті про них є одним зі здобутків Посольства України у Швейцарії.

Посольство України, натхненне прикладом румунських колег, 2002 р. ініціювало спорудження у Ве́ве пам'ятника М. Гоголю, який 1836 р., перебуваючи в цьому місті, почав писати роман «Мертві душі». Попри спершу негативну реакцію очільників Ве́ве на пропозицію посольства («Ми не можемо ставити пам'ятники всім, хто відвідав наше всесвітньо відоме місто»), зрештою вдалося переконати їх і домогтися офіційного дозволу. 2009 р. невеликий монумент як подарунок від України встановили на березі Женевського озера, поруч із пам'ятниками Міхаєві Емінеску та Чарлі Чапліну.

Водночас, 2002 р., Посольство України працювало над ще одним українським культурним проектом у Швейцарії: спорудженням у Лозанні пам'ятника С. Лифарю — видатному хореографові й танцівнику, киянину за походженням. На прохання посольства вдова митця, графиня Ліліан Алефельд, передала Україні його особисті колекції. Мерія Лозанни — міста, де останні роки життя

мешкав С. Лифар і яке отримало в дарунок частину його бібліотеки, із розумінням поставилося до ініціативи посольства та виділило для її втілення престижне місце на набережній Женевського озера, неподалік Олімпійського музею, у парку, куди прибувають численні відвідувачі Лозанни — славетної столиці кантону Во.

Залишилося знайти кошти, розробити та виготовити пам'ятник, транспортувати його до Лозанни та встановити на визначеному майданчику. Усе це вдалося зробити завдяки підтримці Київської міської ради й тодішнього міського голови Олександра Омельченка. Київрада ухвалила рішення про виділення необхідних коштів, знаний український скульптор Володимир Чепелик розробив проект, а в Київських художніх майстернях відлили бронзову скульптуру, виготовили гранітний постамент і меморіальну дошку, які транспортом посольства було доставлено до Лозанни. Зі свого боку мерія міста забезпечила будівельну підготовку майданчика та навіть підсвічення пам'ятника, у відкритті якого брали участь колишній Міністр культури України Ю. Богуцький, мер Лозанни Даніель Брелаз, заступник Київського міського голови В. Яловий, а також славетний хореограф Моріс Бежар, балетна трупа якого постійно перебувала в Лозанні.

Легендарний митець, головний балетмейстер і директор театру «Гранд Опера», письменник і художник С. Лифар був пристрасним колекціонером, архівістом і бібліофілом. Після смерті митця графиня Алефельд присвятила себе збереженню пам'яті про нього та поширенню його хореографічної спадщини. Л. Алефельд подарувала Україні велику частину особистих колекцій С. Лифаря. Посольство запевнило графиню, що її дар буде виставлено в Києві в межах постійної експозиції — саме ця гарантія, вочевидь, і стала рушійним мотивом для її рішення. Зусиллям посольства сприяли колишній Міністр культури України Ю. Богуцький, очільник Головного управління культури Київської міськдержадміністрації

Олександр Биструшкін, голова Державної служби контролю за переміщенням культурних цінностей через державний кордон Олександр Федорук. Аби переконати графиню, посольство ініціювало карбування пам'ятної монети на честь С. Лифаря, випуск присвяченої йому поштової марки, а також вручення Л. Алефельд державної нагороди України — ордена княгині Ольги.

Вимогою Л. Алефельд до української сторони було те, що об'єкти має бути виставлено в державному музеї, експозиція носитиме ім'я Сержа Лифаря, а колекції не можна дарувати, продавати, позичати чи переміщувати. Графиня пояснила свою волю: «Не хочу, щоби після моєї смерті все це розійшлося по консьєржах». За спогадами Л. Алефельд, останніми словами видатного танцівника й хореографа, що помирав у лозаннському готелі «Beau-Rivage», було: «Ліліанушко, не забувай Київ...».

У Національному музеї історії України зберігають фотографію, на якій зображено зустріч Л. Алефельд і С. Лифаря з тодішнім директором Київського театру опери та балету ім. Т.Г. Шевченка, що відбулася 1964 р. в Парижі. С. Лифар був у вишиванці. Видатний танцівник завжди наголошував на своїй українській ідентичності, хоча в Росії та Франції його й дотепер нерідко називають росіянином. Киянин С. Лифар, безсумнівно, належав до світової хореографічної еліти, зокрема до її російської та французької шкіл, але це не заважало митцеві зберігати незмінну прив'язаність до України. Недарма перший ліричний балет, що його хореограф поставив у 27 років, називався «На Дніпрі».

2002 р. Л. Алефельд під розписку передала понад 1200 предметів і документів Посольству України у Швейцарії (а 2007 р. — Постійному представництву України при Відділенні ООН та інших міжнародних організаціях у Женеві). Живописні та скульптурні портрети, сценічні костюми, праці видатних художників, особисті речі, нагороди, театральні афіші, фотографії, листування, а також

численні зразки живопису, автором яких був С. Лифар, — усе це 2003 р. утворило в Національному історичному музеї України унікальну виставку «Серж Лифар. Життя для танцю», яка стала окремим об'єктом вітчизняної культурної дипломатії міжнародного значення.

Передавання колекцій відбулося в невеличкій лозаннській квартирі Л. Алефельд, ущент заповненій архівами й особистими речами митця. Українські дипломати ретельно нотували кожен об'єкт. За орієнтовною оцінкою представника аукціону «Sotheby's» у Женеві, який прибув на запрошення графині, вартість лише частини її дарунку, переданої 2002 р., сягала 2 млн фунтів стерлінгів. У складі цих колекцій — предмети та матеріали, пов'язані з такими всесвітньо відомими постатями, як Марк Шагал, Пабло Пікассо, Макс Ернст, Олександр Бенуа, Сергій Дягілев, Анна Павлова, Федір Шаляпін, Коко Шанель та інші митці, які належали до близького оточення хореографа й були з ним пов'язані дружною і співпрацею.

Творчість С. Лифаря в СРСР замовчували, а за кордоном отожнювали з Росією та Францією. Для реалізування ж європейських

Ікар Сержа Лифаря на березі Женевського озера

Серж Лифар (1905–1986) — засновник Академії танцю при «Гранд Опера» й ректор Інституту хореографії та Університету танцю Парижа

прагнень України надзвичайно важливими є конкретні свідчення історичної присутності її уродженців у культурному просторі Європи та світу.

Цікавим є досвід Посольства України в Бельгії, яке 2009 р. ініціювало та забезпечило спрямовані на популяризування України зміни в експозиції музею м. Ватерлоо, присвяченій увічненню пам'яті славетної битви за допомогою географічних назв. У першій половині XIX ст. низку населених пунктів на всіх континентах було названо на честь перемоги антинаполеонівської коаліції, найвідоміший приклад – канадське місто Ватерлоо в провінції Онтаріо. У центрі зали зазначеного бельгійського музею розміщено велику карту світу, де червоними світловими позначками виокремлено цей та інші населені пункти з аналогічними назвами. Одним із таких пунктів є село в Миколаївській області України, яке 1833 р. заснували німецькі колоністи, утім 1944 р. мешканців німецької національності було звідти виселено, а 1946 р. саме село перейменовано на Ставки. Посольство збило всі необхідні архівні документи й допомогло переконати керівництво музею Ватерлоо внести зміни до експонованої карти, представивши Україну серед держав із цією географічною назвою.

Ще одним прикладом використання музейної виставки з метою популяризувати українську ідентичність стало створення (за ініціативи Постійного представництва України при Відділенні ООН та інших міжнародних організацій у Женеві) 2007 р. в Женевському музеї етнографії постійної експозиції, присвяченої етнографічній спадщині українського народу. За сприяння К. Ющенко, дружини тогочасного Президента України, було сформовано та перевезено до постпредства етнографічну колекцію з національних музичних інструментів, зразків одягу, посуду, великодніх і різдвяних елементів тощо.

На окрему увагу заслуговує аналітичний аспект роботи українських дипустанов, які вивчають досвід країн перебування

в царині популяризування національної культури та мистецтва за кордоном. У випадку Швейцарії йдеться передусім про фундацію «Pro Helvetia», яка отримує фінансування з держбюджету й має відділення в багатьох містах світу, де впроваджує культурні програми, спрямовані на створення позитивного іміджу держави. Найактивніше «Pro Helvetia» працює в країнах, найважливіших для національних інтересів Швейцарії.

З огляду на наявність у Швейцарії численної діаспори Постійне представництво України в Женеві приділяло багато уваги досвіду популяризування внеску країни до світової цивілізації. Яскравим зразком є Музей швейцарців у світі, де представлено досягнення уродженців цієї країни: Швейцарської гвардії — особистої охорони Папи Римського; Моріса Кекліна — одного з інженерів Ейфелевої вежі; Луї Шевроле — знаного промисловця й гонщика. Музей створила приватна фундація — коштом меценатів як у Швейцарії, так і за кордоном. Установа функціонує паралельно з відповідним інститутом, що має дослідницький і видавничий підрозділи, а також публікує інформаційний щоквартальник, який можна отримувати й в електронному форматі.

Ініціативу постпредства щодо використання в Україні швейцарських моделей культурної дипломатії підтримав Президент України В. Ющенко, який відвідав Музей швейцарців у світі під час приватного візиту до Женеви. Застосувати досвід женевського музею міг би Музей української діаспори (культурної спадщини), який із 1999 р. функціонує в приміщенні старовинного маєтку в Києві.

Важливим ресурсом культурної дипломатії є досвід організування Днів культури України в країнах перебування. У Швейцарії вдалося організувати виступи Академічного симфонічного оркестру Національної філармонії під керівництвом народного артиста України Миколи Дядюри — музиканти мали великий успіх на провідних швейцарських сценах. Фестивалі українських кінофільмів

із субтитрами, кошти на підготовку яких посольство відшукало в країні перебування, провели в Женеві та Люцерні. Державний оркестр Збройних сил України брав участь у параді військових духових оркестрів у Берні. Українські літератори С. Жадан та О. Забужко зустрічались із читачами в кантоні Золотурн.

У дипломатичному корпусі Берна та, згодом, Женеві й Брюсселя популярним було святкування Різдва за юліанським календарем у приміщенні дипустанови, під час якого презентували українську кулінарну традицію, пов'язану із цим святом. За домовленістю посольства, Україна 2009 р. стала почесним гостем сільськогосподарської виставки у Валлонії. Українська їжа та напої, що їх передали зацікавлені вітчизняні виробники, привернули увагу відвідувачів павільйону.

Нейтральна Швейцарія та одна із засновниць Євросоюзу Бельгія постійно підтримують Україну на шляху демократичних перетворень, і ця конче потрібна країні підтримка безпосередньо пов'язана з багаторічними зусиллями відповідальних за культурні відносини українських дипломатів, які боронять національні інтереси в цих країнах.

Запитання для самоконтролю

1. У чому полягає роль ініціативи дипломатичної установи в культурній дипломатії?
2. У який спосіб диппредставництва стверджують українську ідентичність знаних діячів культури за кордоном? Назвіть приклади.
3. Як саме Україні вдалось отримати зі Швейцарії особисті колекції видатного хореографа й танцівника Сержа Лифаря?
4. Які об'єкти інфраструктури культурного життя країни перебування диппредставництво може використовувати для цілей культурної дипломатії?
5. Як можна застосувати стаціонарні музейні експозиції в країнах перебування для популяризування позитивного іміджу України за кордоном?

Віолетта Удовік

Культурна та публічна дипломатія в діяльності Посольства України в Японії

Промоція позитивного іміджу України

Традиційною формою роботи посольства є проведення заходів для зміцнення позитивного іміджу України. Японці нашу країну асоціюють не тільки з балетом, смачною їжею, видатними спортсменами на кшталт Андрія Шевченка, Сергія Бубки та Олега Верняєва, соняшниковими полями – завдяки фільму режисера Вітторіо де Сіки «Соняшники» (1970 р.), Тунелем кохання – через романтичну драму японського режисера Акіюші Імадзекі «Клевань. Тунель кохання» (2015 р.), а також із радянським минулим і такими подіями, як Чорнобильська аварія, тимчасова окупація Криму з боку РФ і російсько-українська війна. Тож створення позитивних наративів за допомогою використання музики, мистецтва, креативних індустрій, спортивних подій, соціальних платформ тощо є головним елементом на шляху розкриття потенціалу українсько-японських двосторонніх відносин не лише в культурній, а й у політичній, економічній та інших сферах співпраці.

Значного розголосу в Японії набув Тиждень України в м. Токіо, який українське посольство організувало в листопаді 2018 р. У межах заходу проведено виставку українського народного мистецтва, зокрема ляльок-мотанок, писанок, картин з українськими пейзажами; презентацію про Україну, показ туристичної стрічки «Дякую», створеної за сприяння Міністерства інформаційної політики України в межах Року України в Японії; майстер-класи з виготовлення мотанок та української традиційної вишивки; концерт українсько-японської дружби.

Восени 2019 р. Посольство України в Японії у співпраці з Японсько-українською мистецькою асоціацією й українською

Церемонія презентації марок «Україна – м. Хіно»

громадою провело Дні української культури в містах Токіо, Йокогама, Нагоя та Кіото. Зацікавили японську публіку концерти української класичної музики в Токіо й Кіото за участю віртуозів Львівської національної музичної академії імені М.В. Лисенка Анни Іванюшенко (фортепіано) та Божени Корчинської (сопілка), української оперної співачки Оксани Степанюк і японської скрипальки Чіе Савади, які представили музику українських композиторів Дмитра Бортнянського, Максима Березовського, Миколи Колесси, Мирослава Скорика, Миколи Капустіна, Валентина Сильвестрова, Анатолія Кос-Анатольського. У заходах брав участь японський аматорський хор «Щедрик», який виконав українські народні композиції.

Саме для цього заходу посольство в співпраці з професоркою Львівської національної музичної академії Лілією Назар-Шевчук підготувало програму з біографіями зазначених композиторів японською мовою, у фойє концертних зал було розгорнуто виставку петриківського розпису авторства Галини Назаренко, а перед початком концерту продемонстрували промоційний ролик про Україну. Застосування комплексного підходу сприяло різнобічному представленню України в контексті її історичного розвитку, народного мистецтва, традиційної музики й культури.

Фестиваль культур у Токіо, на якому було представлено колекцію одягу з елементами українського орнаменту. Колекцію створили студенти токійського університету «Bunka Fashion College»

На таких засадах посольство організувало експонування праць сучасних українських художників на виставці «Нікатен», яку щорічно проводять у Національному артцентрі в Токіо за організаційного сприяння найстарішої японської асоціації митців «Нікакай». З українського боку в проекті взяли участь Матвій Вайсберг, Олеся Джураєва, Зоя Скоропадєнко, Богдан Сорока, Оксана Стратийчук та Олександра Суса. Крім експозиції картин українських митців, посольство організувало фотовиставку та забезпечило розповсюдження промоційних матеріалів про Україну японською мовою. За результатами заходу про нашу державу детальніше дізналися понад 10 тис. осіб.

Яскравим прикладом українсько-японської міжкультурної колаборації стала участь Посольства України в Японії в організуванні й проведенні показу мод в українському стилі у фешн-коледжі «Bunka Fashion College» м. Токіо, на якому за три дні побувало близько 20 тис. відвідувачів. Студенти цього навчального закладу створили унікальну колекцію одягу в японському стилі «лоліта» з використанням українських традиційних елементів, презентація якої стала кульмінацією заходу.

У межах Днів української культури також було проведено майстер-класи з петриківського розпису за участю української

народної майстрині Галини Назаренко, які було організовано як частину програми міжнародного фестивалю «Global Festa Japan 2019» у Токіо; виставку українського традиційного вбрання та старовинних рушників із колекції Олени Скрипки; покази стрічок «Дякую», «Книга-мандрівка. Україна», «Зима у вогні» й «Кіборги» в Токіо та Йокогамі; фестиваль «Українське Різдво»; майстер-клас українських страв у Нагої.

Протягом жовтня 2020 р. Україну було представлено на міжнародній фотовиставці «Festivals in the World». Перша частина заходу пройшла в торговельному центрі «Tokyo Midtown» у центрі японської столиці, там експонували світлини зі святкувань Івана Купала та Різдва. У межах другої частини фестивалю на залізничній станції Шінагава в Токіо (пропускна спроможність — 370 тис. пасажирів на день) разом зі святковими світлинами було презентовано фотографії стародавнього українського вбрання етномисткині Анни Сенік і проморолики про Україну проекту «Ukraineg».

До фестивалю різдвяних ялинок «Christmas Garden» у парку Шіба м. Токіо 4–25 грудня 2020 р. посольство підготувало українські традиційні ляльки-мотанки ручної роботи як прикраси для української ялинки, а також анонсувало кампанію #ukrainexmas у соціальних мережах.

Культурна дипломатія в часи COVID-19

Пандемія коронавірусної хвороби мала важливий вплив на культурне життя в Японії. Незважаючи на відносно низький рівень захворюваності на початку 2020 р. (порівняно до США та багатьох країн Європи), згідно з рекомендаціями Уряду Японії, з березня 2020 р. було скасовано всі масові заходи, зокрема концерти, виставки та фестивалі. Із 16 квітня до 25 травня 2020 р. по всій території Японії було запроваджено надзвичайний стан, під час якого керівництво держави закликала населення не виходити з дому

без нагальної потреби, а представників бізнесу — обмежити свою діяльність із метою запобігання поширенню інфекції. Відтоді як ситуацію було більш-менш стабілізовано, у червні 2020 р. японська влада презентувала концепцію «нової норми» (new norm), яка передбачає необхідність звикнути до нового стилю життя з носінням масок і постійним дезінфікуванням рук, а також принцип «трьох “С”» (three Cs) — уникнення закритих приміщень (closed spaces), місць скупчення людей (crowded places) і близьких контактів (close contact)¹.

Показники нових випадків інфікування вірусом SARS-CoV-2 в Японії куди нижчі, ніж в інших регіонах світу, проте ситуація все одно спонукає до пошуку нових шляхів проведення заходів культурної дипломатії та адаптування діяльності дипустанови під нові реалії життя. У цьому контексті слід зазначити, що протягом 2020 р. Посольство України в Японії зробило акцент на онлайн-форматах культурних заходів. З 29 травня до 1 жовтня 2020 р. проведено віртуальну 3D-виставку української художниці З. Скоропаденко «Сумо. Життя чемпіона», яка набрала понад 8 тис. переглядів. Захід було присвячено 80-річчю з дня народження великого японського сумоїста українського походження Івана Боришка, або Тайхо Кокі, який є символом дружби між українським та японським народами.

1 жовтня 2020 р. на сайті Посольства України в Японії було відкрито віртуальну фотовиставку з нагоди 55-ї річниці встановлення побратимських зв'язків між Одесою та Йокогамою, яку організували спільно з мерією Йокогами. У межах виставки було представлено фотографії схожих об'єктів, які можна знайти в Одесі та Йокогамі. Світлини для цього проекту підготували Олександр Гіманов і Кацутаро Хіраяма — одеський та японський фотографи відповідно.

.....
¹ Tokyo Governor Yuriko Koike announces to ease more COVID-19 restrictions from June 1. (2020). The Statesman, 29 May [online]. Available at: <https://www.thestatesman.com/world/tokyo-governor-yuriko-koike-announces-ease-covid-19-restrictions-june-1-1502893878.html> [in English].

Посольство реалізувало унікальний проєкт із представлення української музики в інформаційному просторі Японії. У співпраці з японською провідною концертною агенцією «Min-On» забезпечено участь українських колективів і виконавців у віртуальному проєкті під назвою «Min-On Music Journey», який було опубліковано 3 грудня 2020 р. на сайті агенції з інформацією про Україну та відео виконавців. До проєкту приєдналися гурти «ДахаБраха» й «ОНУКА», співачка Джамала, оперна солістка Оксана Степанюк, Національний заслужений академічний український народний хор України імені Григорія Верьовки, Національний заслужений академічний ансамбль танцю України імені Павла Вірського, Національний одеський філармонічний оркестр. Цей проєкт готує підґрунтя для майбутніх концертів зазначених виконавців в Японії.

Завдяки поширенню використання комунікаційних платформ на кшталт «Zoom» представники країни перебування мають змогу регулярно прослуховувати онлайн-лекції про Україну, а студенти українських університетів — відвідувати онлайн-семінари з тематики українсько-японських відносин і діяльності посольства, до яких уже долучилися вихованці таких ВНЗ, як КНУ імені Тараса Шевченка, ХНУ імені В.Н. Каразіна, ЛНУ імені Івана Франка та Західноукраїнський національний університет у м. Тернопіль. Триває успішна співпраця зі ЗМІ: опубліковано численні інтерв'ю Посла України Сергія Корсунського, зокрема детальний план роботи посла в статті «Людський вимір співробітництва», а також інтерв'ю другого секретаря посольства Віолетти Удовік «Українська культурна дипломатія в Японії» в газеті «День».

Дипломатія в соціальних мережах

Згідно з результатами дослідження «Social Media Marketing», станом на 1 липня 2020 р., найпопулярнішими інтернет-платформами в Японії є застосунок для обміну повідомленнями «LINE» (84 млн

Перший твіт в акаунті
Посла України в Японії
С.В. Корсунського

користувачів), «YouTube» (62 млн), «Twitter» (48 млн), «Instagram» (33 млн), «Facebook» (26 млн) та «TikTok» (9,5 млн). Зазначають, що 82 млн японців, або 65% населення Японії, яке становить 126 млн осіб, користуються соціальними платформами. Найпопулярніші вебсайти за відвідуваністю (від найбільшої до найменшої): «Google», «Yahoo Japan», «YouTube», «Twitter», «Amazon Japan».

Провідною соціальною мережею в Японії є твіттер, за кількістю користувачів якого цю країну випереджає лише США. Цікаво, що така платформа мікроблогів найпопулярніша поміж соціальних мереж лише в Японії. Каталізатором поширення твіттеру в Країні вранішнього сонця став Великий східнояпонський землетрус 2011 р., під час якого існувала нагальна необхідність швидкого обміну інформацією та повідомленнями на тлі браку телефонного зв'язку. Таємницю популярності твіттеру пов'язують із можливістю використання анонімних акаунтів, які дають японським користувачам змогу вільно висловлювати свої думки. Іншою важливою особливістю є те, що твіти японською мовою зі 140 символів передають детальнішу інформацію порівняно до англійської та інших мов. На відміну від фейсбуку, який використовують здебільшого для бізнес-цілей, основною аудиторією твіттеру є молоді люди років двадцяти.

З огляду на зазначене вище, Посол України в Японії С. Корсунський ініціював «масштабну інформаційну кампанію через соціальні мережі щодо підвищення впізнаваності України»² в Країні вранішнього сонця, яку анонсував 13 жовтня 2020 р. в інтерв'ю українській газеті «День». Така кампанія у твіттері дістала назву «новітня Україна» (#新しいウクライナ – «атарашій Укураїна») та стала надзвичайно популярною за короткий проміжок часу, про що свідчать понад 4 млн 200 тис. переглядів та 46 тис. уподобань першого твіта Посла України С. Корсунського від 15 жовтня 2020 р., а також більш як 5100 підписників акаунту, станом на 10 грудня 2020 р.

Про ефективність цифрової дипломатії посольства свідчить резонанс, якого вона набула в японських ЗМІ. 24 листопада 2020 р. в одній із провідних японських газет «Майнічі Шімбун» вийшла стаття під назвою «Посли країн колишнього Радянського Союзу просувають дипломатію в соціальних мережах. Міністр Коно також у тренді. У фокусі – національна їжа». У публікації ішлося про те, як послы України та Грузії в Японії використовують соціальні мережі для своєї роботи. 25 листопада на інтернет-каналі «Абета ТВ», що належить до групи «Asahi TV», оприлюднили програму про соцмережеву дипломатію акредитованих у Токіо послів, у якій детально розказано про твіттер-акаунт Посла України в Японії.

Аналіз уподобань користувачів твіттеру дає підстави стверджувати, що найпопулярнішою темою для японської аудиторії є українська кухня. Користувачі взяли активну участь у конкурсі з приготування борщу, який посольство проводило у твіттері в жовтні 2020 р. Друге місце посідають твіти про діяльність посла (допис про те, як С. Корсунський вручав вірчі грамоти, здобув понад 246 тис. переглядів і більш як 2 тис. уподобань). Трете

.....
2 Сірук М. Людський вимір співробітництва // День. 13 жовтня 2020.

URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/den-planety-svitovi-dyskusiyi/lyudskyy-vymir-spivrobitnytva>

місце — інформація про українські традиційні вироби, як, наприклад, писанки (понад 100 тис. переглядів і 1500 уподобань), а також туристичні місця України.

Важливою ознакою твітер-акаунту Посла України С. Корсунського є його інтерактивність, яка передбачає постійне спілкування з підписниками в онлайн-режимі, що відбувається лише японською мовою.

Проекти в межах «культурної Олімпіади»

Унікальною можливістю для поглиблення культурно-гуманітарної співпраці між Україною та Японією є прийдешні Олімпійські й Паралімпійські ігри в Токіо. Попри неможливість проведення зазначених міжнародних змагань 2020 р. у зв'язку з поширенням COVID-19, представники Міжнародного олімпійського комітету й Уряду Японії заявили про рішучі плани все-таки організувати їх у 2021 р.

З метою налагодження міжкультурних зв'язків із країнами-учасницями Олімпійських і Паралімпійських ігор Уряд Японії запровадив програму під назвою «Host Town», яка передбачає започаткування культурних обмінів напередодні Олімпійських ігор. Станом на 2 грудня 2020 р. в межах цієї програми підписано 408 угод між японськими містами, які прийматимуть іноземні олімпійські команди, та державами їхнього походження.

Україна має 5 таких угод, а саме: між містом Ойта (префектура Ойта) та Федерацією фехтування (2017); Кашіхара (префектура Нара) і Федерацією легкої атлетики (2018); Хіно (префектура Токіо) та Федерацією карате (2019); Саппоро (префектура Хоккайдо) й українською філією Міжнародної федерації спорту сліпих (щодо змагань із голболу, 2020); Амагасакі (префектура Хього) та федераціями плавання й синхронного плавання України (2020). Для порівняння слід зауважити, що Азербайджан має 1 угоду, Вірменія — 1,

Грузія — 1, Молдова — 2, Румунія — 4, Білорусь — 5, Польща — 6, Угорщина — 9, Росія — 11, США — 14, Франція — 23³.

Посольство України в Японії посприяло підписанню угоди з Амагасакі, також було започатковано культурну співпрацю з містами Кашіхара та Хіно. У Кашіхарі неодноразово проведено фотовиставки про Україну, покази стрічки «Дякую». У Хіно ж посольство провело серію лекцій про Україну, а також ініціювало випуск пам'ятних марок «Україна — місто Хіно», на яких зображено Ластівчине гніздо в Криму, пам'ятник Богданові Хмельницькому в Києві, церква Зішестя Святого Духа на Львівщині, а також Тунель кохання в Клевані — найвідоміша поміж японців українська туристична локація. Додавання світлини Криму до макета марок укотре підтверджує підтримку суверенітету й територіальної цілісності України з боку Японії.

Презентували пам'ятні марки 12 листопада 2020 р. в Хіно за участю Посла України С. Корсунського та другого секретаря В. Удовік з української сторони; мера Фуюхіко Оцубо, голови міської ради Томоко Кубота, керівного директора Всеяпонської федерації карате Такасуке Арітаке, керівника Токійського відділення Поштової служби Японії Хітоші Аравака — з японської. Детальну інформацію про цей захід надано в статті «Марки дружби з Україною» (газета «Йоміурі Шімбун»), у якій зазначено, що Посол України С. Корсунський узяв участь у демонстрації місцевої школи карате, а також виголосив промову японською, подякувавши японцям за сприяння проєктові.

Прикладом неурядового проєкту в межах «культурної Олімпіади» є ініціатива «One World Kimono Project», яка має на меті створення японських кімоно з традиційними мотивами різних країн і територій світу. За сприяння Посольства України наприкінці 2018 р. було підготовано «українське кімоно», на якому зобразили соняхи, писанки, лелеки, булаву, а також пам'ятник Володимирові

.....
 3 Хосуто таун ічіран. (2020). Сюшьо кантей. URL: https://www.kantei.go.jp/jp/singi/tokyo2020_suishin_honbu/hosttown_suisin/gaiyou_dai1.html (японською мовою)

Великому. Виготовив кімоно майстер техніки фарбування шовку з використанням рослинних мотивів «кага-юдзен» М. Ота з префектури Ішікава. Японський пояс для кімоно «обі» виготовила компанія «Nishijin-Maizuru» м. Кіото.

У контексті створення таких витворів мистецтва дуже важливою є просвітницька функція посольства. Щоб забезпечити розуміння культури та традицій України поміж японців, дипустанова провела численні лекції із зазначеної тематики для художників, які створювали українське кімоно. Досвід проєкту «One World Kimono Project» показує, що брак такої співпраці може призвести до дипломатичних казусів. Наприклад, відомо, що на першій версії «російського кімоно», окрім Ермітажу, зобразили дві пляшки горілки. Проте зрештою їх було перероблено на космічний корабель «Союз», який створила Ракетно-космічна корпорація «Енергія» імені С.П. Корольова — уродженця Житомира та випускника Київського політехнічного інституту. Також до «російського кімоно» було додано зображення балерини з «Лебединого озера» П.І. Чайковського — усесвітньо відомого композитора українського походження.

У межах «культурної Паралімпіади» посольство протягом декількох років поспіль підтримує мистецький конкурс для людей з інвалідністю «Paralymp Art World Cup». Основна функція дипустанови полягає в поширенні інформації про конкурс в Україні та наданні «Призу від Посольства України в Японії». Цьогоріч у конкурсі взяли участь представники з України, а одного з них було винагороджено за працю «About peace in Ukraine during the “coronavirus” and the war with Russia».

Виклики 2020 р. повністю змінили традиційні формати просування культурної дипломатії. На перший план вийшли такі напрями діяльності посольства, як проведення онлайн-заходів, робота зі ЗМІ, теле- та радіокомпаніями, дипломатія через соціальні платформи й мережі. Водночас постає питання відновлення

живого спілкування, яке є центральним елементом розвитку як міжсуспільних обмінів, так і міждержавних відносин.

На тлі надлишку негативного контенту у світових ЗМІ, накопичення стресу від пандемії COVID-19 та інших пов'язаних із цією тематикою глобальних проблем, гостро постає необхідність поширювати позитивні наративи про Україну, адаптовані під локальну культуру, які б надалі поліпшували сприйняття нашої держави в країні перебування та підвищували її видимість в глобальному інформаційному просторі.

На 2021 р. Посольство України в Японії планує подальше просування та розширення інформаційної кампанії «новітня Україна», а також організування онлайн та офлайн-заходів із нагоди таких визначних подій, як 30-та річниця незалежності України, 50-та річниця встановлення побратимських відносин між Києвом і Кіото, проведення Олімпійських та Паралімпійських ігор у Токіо.

Запитання для самоконтролю

1. Окресліть основні напрями діяльності Посольства України в Японії у сфері культурних відносин.
2. Який вплив мала пандемія COVID-19 на культурну та публічну дипломатію посольства?
3. Яка соціальна мережа є найпоширенішою в Японії та чому? Які теми до вподоби японській аудиторії?
4. Що, на вашу думку, ще можна зробити для популяризування позитивного іміджу нашої держави в Японії?
5. Запропонуйте план проведення культурного заходу з нагоди річниці незалежності України.

Марина Гримич

Роль дружини посла в провадженні культурної дипломатії

Про функції дружини посла було відомо ще в ранньомодерному суспільстві: жінки супроводжували своїх чоловіків-амбасадорів із 1530-х рр. Саме тоді виник і французький термін для позначення такої особи – «Ambassadrice», англійською – «Ambadress». Нині обидва слова вважають застарілими й уживають умовно, натомість цю роль донедавна називали «Wife of the Ambassador», а в сучасній інтерпретації використовують гендерно нейтральне словосполучення «Spouse of the Ambassador».

На ранньомодерну добу припадають також початки формування жіночого дипломатичного ритуалу й залучення дружин послів до протокольної частини дипломатичних звичаїв, які відтоді не було радикально змінено. Щоправда, за останні півтора століття інститут дружин послів пройшов довгий, проте цілком закономірний і логічний шлях – із погляду жіночої історії в індустріальному й інформаційному суспільстві. Образ партнерок очільників посольств еволюціонував од «невидимих» – за спиною чоловіка – та часто безіменних хранительок добропорядних дипломатичних домів до самодостатніх акторок публічної, зокрема культурної дипломатії.

Протягом XX–XXI ст. ситуація з правами й обов'язками дружин послів зазнала змін. У Віденській конвенції про дипломатичні відносини, ухваленій у квітні 1961 р., їм офіційно надали протокольно-представницький статус, проте відповідну посаду так і не додали до штатного розпису посольств. Класичний образ дружин послів асоціюється з традиційними й здебільшого ритуальними функціями, як-от організуванням або патронуванням урочистої вечері чи «garden party» в домі посла, прийняттів у форматі «coffee

morning» або «afternoon tea» для дружин дипломатів, різдвяних дипломатичних благодійних базарів тощо. Ці заходи досі є в дипломатичній практиці. У XXI ст. було сформовано образ першої леді посольства, яка втілює власні проекти – переважно культурні, освітні, екологічні, благодійні чи діаспорні, що підпадають під категорію культурної дипломатії.

Цінності дипломатичної спільноти також було кардинально змінено. У дипломатичній практиці довго побутував вироблений ще в XVII ст. стереотип ідеальної дружини посла. До прикладу, 1603 р. у своєму посібнику з дипломатичного етикету французький дипломат маркіз Ж. Отман писав про те, що послові слід їхати зі своєю дружиною в місце призначення, оскільки це та людина, якій він може повністю довіряти, котра пильно наглядатиме за порядком у його домі й стежитиме, щоб у ньому не було зловживань. Більш ніж три століття по тому, 1964 р., у бюлетені Держдепартаменту США було опубліковано статтю, де йшлося про те, що успіх кар'єри посла залежить од його дружини, зокрема від того, «чи ефективно вона утримує будинок у незвичних і складних обставинах, як добре й швидко вивчає іноземну мову, наскільки вона чуйна й толерантна до місцевих звичаїв, як мало скаржиться на необхідність щодекілька років пакувати валізи та їхати на нове призначення, чи надійно може зберігати дипломатичну таємницю, як вона здатна впоратися з дітьми, роздратованими й дезорієнтованими від частой зміни країн, шкіл та однокласників»¹.

Тоді ж, у середині XX ст., дедалі потужніший феміністський дискурс звернув критичну увагу на деякі патріархальність і старомодність дипломатичних звичаїв, обстоюючи право на самореалізацію дружин дипломатів, котрі не хотіли втрачати свою кар'єру, супроводжуючи чоловіка в закордонному відрядженні.

1 Durdin, P. (1964). *The Ambassador's Wife is an Ambassador, Too*. Department of State News Letter, no. 33–44, p. 24. [in English].

Було розгорнуто палкі дискусії щодо статусу дружини посла, у межах яких неодноразово прагнули усунути суперечність між офіційністю де юре й квазіофіційністю де факто цієї ролі як посади, а також з'ясувати, як таку ситуацію можна узгодити з надвисоким рівнем відповідальності, що лягає на плечі цих жінок, коли вони представляють свою державу на найвищих політичних і дипломатичних рівнях. У другій половині ХХ ст. дружини послів деяких країн отримали право працювати за кордоном за спеціальністю (якщо є відповідна угода між державами). Цьому історичному періоду також властиві кардинальні зміни й у гендерному представництві дипломатичного корпусу: поміж шлюбних партнерів голів посольств тепер є і жінки, і чоловіки. Головне досягнення ХХІ ст. полягає в тому, що постать дружини посла набуває активної ролі в публічній і культурній дипломатії — її поява вже не ситуативна, а бажана, затребувана, часом навіть і чільна.

Дипломатична історія, безумовно, знає приклади перших леді посольств як успішних гравчинь публічної дипломатії. Однією з яскравих, хоч і дуже неоднозначних фігур була Маргарет ван Клеффенс — дружина Міністра закордонних справ Нідерландів в екзилі (Лондон, 1940—1945 рр.) Елко ван Клеффенса. Вона активно допомагала своєму чоловікові розширювати дипломатичну комунікативну мережу, налагоджувати дружні взаємини з потрібними людьми, представляла Нідерланди на соціальних і культурних заходах у Лондоні, інколи навіть без Елко. Маргарет була особистою секретаркою свого чоловіка й допомагала йому в написанні книги «The Rape of the Netherlands», а також залишила власні мемуари. Уважають, що вона впливала на політику В. Черчілля щодо Нідерландів через його дружину Клементін.

Американський кар'єрний дипломат В. Боллок писав: «Я не знаю іншої сфери, де дружина могла би бути такою корисною». Іван Майський, якого історія запам'ятала як «улюбленого радянського

посла Черчілля», окремий розділ своїх мемуарів назвав «Дружина посла», наголосивши в ньому на важливій ролі «розумної та політично освіченої» жінки, шлюбної партнерки дипломата, яка вміє організувати вечерю, підтримати розмову, зав'язати контакти з дружинами потрібних людей тощо². Варто зауважити, що в цих прикладах про заслуги дружин послів говорять у контексті представницьких функцій, комунікативних і організаторських здібностей. Утім завжди в діяльності успішних дружин послів був потужний культурний складник — передусім ідеться про гастрономію та мову одягу.

Один із найкращих проектів у галузі гастрономічної дипломатії належить М. Дікенсон — дружині Посла Канади Л. Дікенсона. Вона народилася й виросла в родині українських іммігрантів на далекій фермі в Північній Канаді, а прославилася на весь світ як креативна девелоперка рецептів і меню, зокрема для дипломатичних прийняттів, а також як фуд-стилістка, що здобула десятки міжнародних нагород. Спеціальна дієтологічна освіта й професійний досвід знадобилися їй під час дипломатичної служби у 28 країнах, де організування дипломатичних івентів од імені Канади було під її опікою не формально, а реально: вона особисто складала й удосконалювала меню, розробляла дизайн страв і святкового столу. Її книга «From the Ambassador's Table» здобула кілька міжнародних нагород і стала безцінним внеском у кулінарну дипломатію. До речі, до дипломатичного меню М. Дікенсон додавала кілька українських ноток, розробивши вишукані рецепти страв із щавлю, буряка й гречки. Її чоловік неодноразово повторював і всією своєю поведінкою наголошував на тому, що не уявляє власної кар'єри без Маргарет. Він завжди описував свою дипломатичну службу як сімейну командну роботу й неодноразово визнавав, що його дружина зробила для створення позитивного іміджу країни та представлення її в різних державах не менше, ніж він.

.....
 2 Майский И. Воспоминания советского дипломата. Москва: Наука, 1971. 712 с.

Маргарет ван Клеффенс — дружина Міністра закордонних справ Нідерландів в екзилі (Лондон, 1940—1945 рр.) Елко ван Клеффенса. Допомогала чоловікові розширювати дипломатичну комунікативну мережу, налагоджувати дружні взаємини з потрібними людьми, представляла Нідерланди на соціальних і культурних заходах у Лондоні

У ХХІ ст. ми можемо також говорити про такий підрозділ культурної дипломатії, як фешн-дипломатія. Найбільших успіхів у цій галузі досягли дружини дипломатів східних країн, які, готуючись до прийняття, завжди надавали перевагу національному одягу. Це й дотепер їхній вагомий культурний інструмент впливу. Останнім часом європейські дипломатки та дружини дипломатів теж дедалі частіше використовують народний одяг або ж стилізований під нього дизайнерський — раніше це явище було рідкісним для західної дипломатичної культури. За спостереженням культурологів, глобалізації притаманні не лише уніфікаційні процеси, а й культ різноманітності, мультикультурності та, як наслідок, прагнення людей пишатися своїм походженням і демонструвати етнічні корені. Ці тенденції не оминули й дипломатичної спільноти. Досвід підтверджує, що етнічний компонент у фешн-дипломатії дуже добре працює як засіб м'якої сили для отримання позитивного фідбеку про представницьке обличчя посольства.

Мовою одягу можна формулювати важливі символічні меседжі, але не лише про власну культуру, а й про свою повагу до культури господаря прийняття. З особливою увагою дружини дипломатів стежать за символічним значенням гардеробу перших жінок світу. Королева Великої Британії Єлизавета, наприклад, одразу поставила собі за правило адаптувати власний одяг до місцевих культур країн, які відвідує. 1961 р., вона, плануючи зустріч із Папою Римським у Ватикані, відмовилася від свого фірмового яскравого костюмчика зі спідницею трохи нижче колін, натомість замовила довгу чорну сукню з мереживом, а голову покрила чорною вуаллю. До візиту в Австралію 1970 р. королева підготувала собі золотисті сукню та пальто — одяг одного з геральдичних кольорів тієї країни.

Кількість і якість елементів культурної дипломатії в кожному представництві свої. Кулінарна (гастрономічна) й фешн-дипломатія досі є важливими інструментами впливу задля вироблення позитивного іміджу країни загалом і посольства зокрема. Дружини послів активно застосовують їх у своїй діяльності.

Водночас у перших леді посольств тепер є можливість утілювати самостійні культурні проекти, якими раніше опікувався лише культурний підрозділ представницької установи або ж аташе з культури. Тож за останні десятиліття присутність дружини посла помітно зросла в публічній дипломатії. Це пов'язано, звичайно, із тенденціями розвитку суспільства, а також зі специфікою способу життя в межах дипломатичної місії: усе-таки працевлаштування за кордоном для шлюбних партнерів послів лишається справою проблематичною, а люди з якісною освітою та потужним кар'єрним бекграундом завше прагнуть самореалізування. Чимале значення мають також внутрішньокорпоративні чинники, як-от демократизація дипломатичних звичаїв і правил, ущільнення посад культурних аташе в багатьох посольствах (нерідко працю в культурній царині об'єднують із політичними функціями радника). Крім того,

Маргарет Дікенсон — дружина Посла Канади Ларі Дікенсона, донька українських іммігрантів із Північної Канади, стала відомою в усьому світі креативною девелоперкою рецептів і меню, вона є одним із найкращих прикладів діяльності у сфері гастрономічної дипломатії

важливим фактором є зростання привабливості волонтерського руху. Раніше ініціативу дружини посла в культурній галузі могли сприймати як її втручання в роботу аташе з культури, а сама жінка запитувала себе: «Чому я маю це робити безкоштовно?». Однак тепер це почесна функція першої леді посольства.

Статусові дружини посла найбільше пасує патрунування музичних, літературних, мистецьких, кінематографічних акцій: концертів, книжкових ярмарків, презентацій, виставок, показів фільмів, театральних вистав тощо. Наприклад, 2018 р. на найбільшій книжковій події арабського світу — Міжнародному книжковому ярмарку Абу-Дабі (ADIBF) — почесним гостем (Guest of Honor) була Польща. Обов'язки патронеси польського стенда взяла на себе дружина Посла Польщі в Об'єднаних Арабських Еміратах — Б. Ростек. Дружина Посла України в Лівані І. Осташа започаткувала репрезентування України на міжнародних арабських книжкових ярмарках (2017, 2018 рр. — у Бейруті; 2018 р. — в Абу-Дабі), а також ініціювала представлення близькосхідного стенда «Бейрутський дворик» на аналогічній українській події «Книжковий Арсенал» (2018, 2019 рр.). Оскільки Україна — молода держава, яка не завжди є пріоритетом у зовнішній політиці багатьох країн, то й інформації про неї мало.

Тож проекти з багатолюдними аудиторіями (а книжкові ярмарки саме такі) стають вельми ефективною зброєю культурної експансії. Книжкові акції та літературні фестивалі зазвичай дістають гучний резонанс у медіа й створюють позитивний імідж. Крім того, яскраві події такого штибу за кордоном пробуджують цікавість до української книги, бажання її перекласти й опублікувати іноземними мовами. Участь України в зазначених вище арабських міжнародних книжкових виставках, обмін делегаціями видавців, письменників, культурних менеджерів, перекладачів — усе це спричинило вибух співпраці в літературній і видавничій сферах: кілька українських видавців придбали в арабських колег права на переклад і видання їхніх книжок, на полицях українських книгарень з'явилася арабська література, і навпаки, українським видавцям на цих книжкових ярмарках удалося продати права на видання книжок вітчизняних авторів. Невдовзі арабською мовою було опубліковано твори І. Франка, А. Кримського, Лесі Українки, а також видано сучасний українсько-арабський словник. Зважаючи на те, що арабська мова є рідною для близько 240 млн людей і ще 50 млн вважають її своєю другою мовою, цей прорив на книжковий і культурний арабомовний ринок став справді історичною подією.

Виставки, презентації, книжкові ярмарки, концерти тощо мають не лише іміджевий ефект. Їхній просвітницький складник не менш важливий. Саме тому таким принциповим був для Посольства України в Лівані проект видання арабомовної історії України. Книга О. Палія «Коротка історія України», написана в доступному науково-популярному стилі, якнайкраще пасує арабському читачеві, який мало знає про нашу країну. Скерувувала цей проект дружина посла, якій, до речі, належить «відкриття» нових перекладачів з арабської на українську й навпаки. Поміж них — ліванський письменник, перекладач, журналіст І. Раеф, який за короткий період часу переклав арабською з десяток українських книжок, створив арабомовний сайт

Королева Єлизавета під час зустрічі з Папою Римським, 1961 р.

української літератури й став одним із претендентів на премію українського відділення ПЕН-клубу та Українського інституту «Drahomán Prize», засновану 2020 р.

Ще один напрям, який дружина посла може ефективно розвивати, – кроскультурний. Це дуже сенситивна сфера, що потребує попереднього глибокого й уважного занурення в культуру країни перебування. Якщо в першому випадку метою проєктів є популяризування власної культури й поширення інформації про історію та сучасність своєї країни в іноземному середовищі, то тут завдання полягає в зближенні між людьми й виробленні взаємної довіри шляхом знищення культурних і релігійних упереджень, негативних стереотипів. Такі проєкти демонструють, що між різними культурами куди більше спільного, ніж відмінного.

Задля встановлення дружньої та довірливої атмосфери в міжрелігійній комунікації українським диппредставництвам у мусульманських країнах можна обережно використовувати релігійний чинник, який тут відіграє важливу роль. Наприклад, до переліку календарних свят, які Посольство України в Лівані відзначає разом із громадою, було додано не лише Різдво й Великдень (країна має приблизно 40% християнського населення), а й спільний іфтар

(тобто вечерю під час Рамадану), куди, окрім мусульман — шиїтів і сунітів, запрошують представників інших релігій та конфесій, як-от християн чи друзів. Цей кроскультурний, або ж кросрелігійний, захід демонструє релігійну свободу в Україні, толерування різних віросповідань і культурної різноманітності. Цю ініціативу запропонувала й очолила дружина посла, як, до речі, і майстер-клас із «вив'язування» українських хусток та мусульманського хіджаба, приуроченого до Міжнародного дня хіджаба.

Кроскультурний вимір діяльності посольства надзвичайно важливий, і про це добре пам'ятають досвідчені амбасадори. Завдяки напівофіційності дружина посла розпоряджається своїм часом на власний розсуд, тож має більше можливостей для занурення в чужу культуру, спілкування з людьми. Традиційним, хоч і неофіційним складником її роботи є комунікація поза стінами посольства, яку часто трактують як частину соціальної діяльності її чоловіка. Дипломатична історія знає яскраві приклади кроскультурної діяльності дружин дипломатів. Б. Блейк, дружина американського аташе у В'єтнамі в 1960-ті рр., поставила собі за мету досліджувати віддалені райони В'єтнаму та Лаосу, тож вирушила в кілька небезпечних і зухвалих подорожей у джунглі, а також плавала на байдарці бурхливими водами Меконгу. Її дослідницький проект став прикладом народної дипломатії.

Для кроскультурних проєктів, які часто стають формою народної дипломатії, велике значення має знання місцевої мови чи говірки. Дружини послів не лише вивчають їх, а й, повернувшись на батьківщину, самі організують мовні курси для своїх колег — дружин дипломатів, що перебувають у їхній країні. Саме так учинила свого часу дружина Міністра закордонних справ Вірменії Н. Налбандян, організувавши курси вірменської для дипкорпусу. Однак досвід свідчить, що пізнати країну перебування ефективно та якісно можливо лише за допомогою посередників,

провідників, і першим помічником у цьому є діаспора. Діаспорні проекти часто є невіддільною та почесною функцією дружин послів. Найактивнішою в діаспорі є жіноча частина, якій зручніше співпрацювати з посольством через жінку. І саме освітні проекти (школа, курси рідної мови), дитячі (організування свята до дня Святого Миколая, конкурсів дитячої творчості), культурні (воркшопи з виготовлення великодньої писанки, кулінарні майстер-класи, тимблдинги, пікніки) та благодійні заходи (збирання коштів для малозабезпечених чи постраждалих у стихійних лихах) — часто патрує або ж особисто втілює дружина очільника дипустанови.

XXI ст. демонструє, що дружини дипломатів дедалі частіше виступають самостійними гравчинями на полі публічної дипломатії. Вони формулюють важливі політичні меседжі не як шлюбні партнерки своїх високопоставлених чоловіків, а як політично свідомі й незалежні особистості. Однією з найгучніших таких акцій останнього десятиліття став відеоролик на ютубі, у якому дружини представників Німеччини та Великобританії при ООН Г. фон Восс-Віттіг і Ш. Л. Грант закликали першу леді Сирії А. Асад допомогти покласти кінець кровопролиттю в цій країні, переконавши свого чоловіка-президента припинити жорстоке придушення протирядових виступів.

Презентація перекладу
«Бейрутських оповідань»
Агатангела Кримського
арабською мовою з участю
автора перекладу —
ліванського письменника
та перекладача, журналіста
й українознавця
Імадеддіна Раефа

Надзвичайно зворушливою стала остання воля дружини Посла Нідерландів у Лівані Г. Вальтманс-Мольер, що пожертвувала свої внутрішні органи постраждалим від вибуху в Бейрутському порту 4 серпня 2020 р., через який сама отримала смертельні поранення. Так вона врятувала двох людей.

Після повернення на батьківщину дружини послів не припиняють діяльності у сфері культурної та загалом публічної дипломатії. У дипломатичній історії про це є багато свідчень. Наприклад, Е. Кебот, вийшовши на пенсію, активно підтримувала в 1970–80-ті рр. Фолджерівську шекспірівську бібліотеку у Вашингтоні, Музей сучасного мистецтва в Нью-Йорку, Музей мистецтва в Бостоні, Музей Фогга в Кембриджі (штат Массачусетс) тощо. Дружина ж Посла США в РФ М.К. Гантсман — відома на батьківщині активістка, її проєкт «Bag of Nore», призначений допомагати хворим на діабет, перетворився на дитячу програму у сфері охорони здоров'я, яка працює по всій країні.

Дружину посла, яка відповідально ставиться до своїх обов'язків і креативно працює як самостійна акторка публічної, народної, культурної дипломатії, високо цінують у дипломатичних колах; часом знавці справи жартують, що зовнішньополітичне відомство отримує двох дипломатів за ціною одного. У фаховому середовищі побутує афоризм про таких жінок: «Дружина амбасадора — також амбасадорка».

Запитання для самоконтролю

1. У яких галузях культурної дипломатії раніше задіявали дружин послів?
2. Як змінився статус і образ дружини посла за останні пів століття?
3. Як поєднано представницьку функцію першої леді посольства з її діяльністю в галузі культурної дипломатії?
4. Знайдіть і наведіть приклади з історії дипломатії щодо діяльності дружин послів.
5. Як кроскультурний підхід може сприяти успішності провадження культурної дипломатії?

Рекомендована література

Науково-довідкові видання

1. Енциклопедія історії України: у 10-ти т. / гол. ред. В.А. Смолій; НАН України. Ін-т історії України. К.: Наукова думка, 2003–2013.
2. Українська дипломатична енциклопедія: у 2-х т. / ред. кол.: Л.В. Губерський (голова) та ін. К.: Знання України, 2004. Т.1. 760 с.; Т. 2. 812 с.

Монографії

3. Луценко А.В. «М'яка сила» в сучасній геополітиці. К., 2011. 216 с.
4. Матяш І. Постать Євгена Слабченка як «фігура пам'яті» // Євген Слабченко. Дипломатична історія України / упоряд. І. Матяш. К.: Клію, 2016. С. 15–124.
5. Пересунько Т. Культурна дипломатія Симона Петлюри: «Щедрик» проти «руського мира». Місія капели Олександра Кошиця (1919–1924). К.: АртЕк, 2019. 308 с.
6. Розумна О.П. Культурна дипломатія України: стан, проблеми, перспективи. Аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень. К., 2016. 53 с.
7. Семченко О.А. Іміджева політика України. К.: Академія, 2014. 272 с.
8. Leonard M. et. al. (2002) *Public Diplomacy*. London: Foreign Policy Centre. [online]. Available at: <https://fpc.org.uk/publications/public-diplomacy> [in English].

Наукові статті

9. Белоусова Н.Б. «М'яка» сила як потенціал зовнішньополітичного впливу держави // Актуальні проблеми міжнародних відносин. К.: Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т міжнар. відносин, 2012. Вип. 107. Ч. I. С. 148–151.
10. Гуцал С.А. Публічна дипломатія як сучасний пріоритет зовнішньої політики держави // Стратегічні пріоритети. К., 2010. № 3 (16). С. 106–113.
11. Кучмій О.П. Культурна дипломатія як інструмент зовнішньої політики сучасної європейської держави // Актуальні проблеми міжнародних відносин. К.: Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т міжнар. відносин, 2011. Вип. 100 (1). С. 122–131.
12. Луцишин Г. Особливості розвитку культурної дипломатії України в сучасних умовах // Гуманітарні візії. Львів: Нац. ун-т «Львів. політехніка», 2017. № 1 (5). С. 25–30.
13. Пересунько Т.В. Інституціоналізація культурної дипломатії в Україні: до проблеми історичної тяглості // Культурологічний альманах. Вип. 5: Культурна дипломатія: стратегія, моделі, напрями. К.: Нілан-ЛТД, 2017. С. 103–107.

14. Печиборщ В. Значення культурної дипломатії у контексті зовнішньо-політичної безпеки держави: досвід Швейцарської Конфедерації // Україна – Швейцарія: маловідомі сторінки історії та сучасність: науковий збірник / упоряд. І. Матяш. Берн – Київ, 2020. С. 45–55.
15. Процюк М.В. Публічна і культурна дипломатія як засіб «м'якої сили» України: запозичені моделі, реальні кроки та стратегічні пріоритети // Науковий вісник Дипломатичної академії України. К., 2016. Вип. 23 (2). С. 21–28.
16. Руднева В. Публічна дипломатія: теоретичні основи застосування нової інформаційно-комунікаційної технології в державному управлінні // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. К., 2012. Вип. 1. С. 147–153.
17. Тертична А. Культурна комунікація України з Болгарією у світлі публічної дипломатії 1990-х рр. // УІЖ / НАН України, Ін-т історії України, Ін-т політ. і етнонац. досліджень ім. І.Ф. Кураса. 2020. № 1 (550). С. 112–125.
18. Хоменська І. Інструменти культурної дипломатії Посольства Швейцарської конфедерації в Україні (2017–2019 рр.) // Україна – Швейцарія: маловідомі сторінки історії та сучасність: науковий збірник / упоряд. Ірина Матяш. Берн – Київ, 2020. С. 56–64.
19. Шинкаренко Т.І. Європейська хартія регіональних або міноритарних мов як інструмент збереження культурної спадщини та розмаїття в Європі // Актуальні проблеми міжнародних відносин. К., 2009. Вип. 85 (1). С. 31–37.
20. Шинкаренко Т.І. Роль Ради Європи і Європейського Союзу в активізації міжкультурного діалогу // Актуальні проблеми міжнародних відносин: К., 2008. Вип. 75 (2). С. 137–141.
21. Cummings, M.C. (2003). *Cultural Diplomacy and the United States Government: A Survey*. Center for Arts and Culture, p. 1. [in English].
22. Nye, J. (2008). *Public Diplomacy and Soft Power*. The Annals of the American Academy of Political and Social Science, vol. 616, no. 1, pp. 94–109. [in English].
23. Nye, J. (2004). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: Perseus Publishing. [in English].
24. Schneider, C.P. (2004). *Culture Communicates: US Diplomacy that Works*. Discussion Papers in Diplomacy, no. 94. [online]. Available at: https://www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/20040300_cli_paper_dip_issue94.pdf [in English].

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Інститут міжнародних відносин

Наукове товариство історії дипломатії та міжнародних відносин

Культурна дипломатія

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

За загальною редакцією
Ірини Матяш та Віктора Матвієнка

Дизайн та верстка Тетяни Заволоко
Літературне редагування Павла Хоменського, Валентини Пасічної
Коригування Віри Карпенко
Відповідальна за випуск Інна Хоменська

Підписано до друку 15.12.2020. Формат 70x100/16. Папір офсетний
Друк цифровий. Гарнітура Loga. Ум. друк. аркушів 35.1
Обл.-видав. арк. 37.8. Зам

Видавництво «ДП «ГДІП»»
Свідоцтво про реєстрацію ДК № 7058 від 26.05.2020
ІПН 040135826654

Адреса видавництва:
01030, м. Київ, вул. Пирогова, 6-А
Тел: (044) 224-66-45
E-mail: prepress.gdip@gmail.com
www.gdip.com.ua

Надруковано в ТОВ «Від А до Я»

К90 **Культурна дипломатія:** навч. посібник / за заг. ред. І.Б. Матяш, В.М. Матвієнка; Інститут міжнародних відносин КНУ імені Тараса Шевченка; Наукове товариство історії дипломатії та міжнародних відносин. Київ: ДП «ГДІП», 2021. 252 с.

ISBN 978-617-95108-0-9

У посібнику розглянуто основні теоретичні та практичні аспекти культурної дипломатії, висвітлено українську й іноземну історіографію досліджень у цій сфері; подано відомості про витоки української культурної дипломатії та ідеологічні інструменти культурної дипломатії УРСР, про роботу інститутів культурної дипломатії сучасної України, зокрема діяльність за цим напрямом українських дипломатичних установ за кордоном.

Для викладачів, аспірантів та студентів ВНЗ, які навчаються за спеціальністю «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії», а також для дипломатів і всіх, хто цікавиться питаннями культурної дипломатії.

УДК 327:[341.7-029:008](477:100)(075.8)